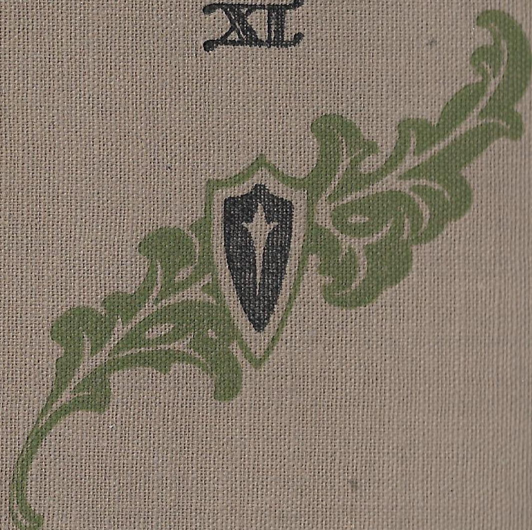
Santeri Alkio

KOOTUT TEOKSET

XI

PATRIARKKA

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

SANTERI ALKIO
KOOTUT TEOKSET
XI

SANTERI ALKIO

PATRIARKKA

KUVAUSJAKSO 1870-LUVULTA

TOINEN PAINOS
(ENSI KERRAN JULKAISTU 1916)

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1927

ENSIMMÄINEN OSA

I.

Yli Suomen liikkuu aikakauden henkäys. Se käy kautta surkastuneitten, väsyneitten niittyjen ja laihtuneitten peltojen. Tunkeutuu läpi vuosisataisten hongikkojen ja suhisee ennustaen. Vaikenee soissa ja rämeissä aivan kuin henkeä pidättäen kuunnellen. Tapaa kansaa kaiken ikäistä ja säätyistä uneksivin, lepoa sulattelevin hymyin. Kiertää nuuskien kutakin erikseen, sysää tätä, tuota havahduttaa, — aiheuttaa siellä ja täällä jo heräävää toimintaa.

Maa on väsynyt ja voimaton. Sen mahti makaa syvemmällä luonnon kahleissa, eikä kyntäjä uskalla niitä katkoa. Hän pelkää siellä piileviä raakoja voimia, joiden käyttäjäksi ei vielä ole kasvanut. Niin saa niitty hoitaa itsensä, ja pelto, keväisen tuoreuden kiihoittamana, työntää nälkiintyneen sukupolven hieman raapimasta pintamullastaan leipäviljaa — minkä voi.

On vuoden 1869 kevätkesä. Rukiissa laulahtaa jo rääkkä, silloin kun paimensarvi on lakannut laulamasta, ja karjatarhoista vain silloin tällöin kalahtaa märehtivän kellurin kello.

Ilmat käyvät yhä lämpimämmiksi.

Mies, katovuotten rankaisema Suomen maamies, käy mieluisalla iltakävelyllään peltojensa äärillä. Istahtaa pientarelle, iskee tuluksistaan uuden tulen sammuvaan piippuunsa ja tuijottaa peltoon; silmästä hehkuu hiljaisen toivon tyyni sävy. Aivan kuin kuuntelisi kuisketta jonkun, jota ei näe, ei tunne, mutta jota aavistaen odottaa.

Vuosikymmenen hallat ja nälkä ovat merkinneet miehen sieluun pettymyksen poltinraudoin jäykän yhtäkaikkisuuden ja alistuvaisuuden merkit. Maa petti. Jumala oli kääntänyt pois kasvonsa. Mies uskoi ja yritti yhä uudestaan, — mutta yhä vain Jumala peitti kasvonsa ja kato tuli...

Mutta jo viime vuonna Jumala käänsi kasvonsa, antoi aurinkonsa paistaa. Nääntyneestä maasta, johon heikko siemen oli pantu, nousi siunattu sato. Miesten väsyneissä sieluissa nostatti päätään jo uusi toivo.

Kunnes taasen tuli talvi, pakkaset, pitkät pimeät puhteet — ja elämäntunto sieluissa uudelleen uinahti.

Nyt taasen, kesäisenä yönä, rääkän laulaessa, on Penttilän herastuomarin rinnassa jotakin herännyt. Se nostattaa uusia ajatuksia. Vertailuja hyvien ja huonojen vuosien kesken syntyy. »Olihan jo viime vuosi siunattu.» Kenties, kenties tämäkin! Ja miksi ei taas seuraava? Jumala on voinut nyt kääntää kasvonsa meidän puoleemme...

Penttilän herastuomari uneksii hyvistä vuosista, jotka Jumala siunaa ilman mitään muuta toimenpidettä, kuin että ihminen vain maksaa maalle sen vanhan työveron, mikä jo isän ja isänisän aikana oli tapana. Ja sen hän, herastuomari, rehellisesti maksaa!

Herastuomari on viisas mies. Koko kylä ja seutu häntä viisaimpanaan kunnioittaa. Rehellinen ja hyväntahtoinen mies. Kun köyhä on avuntarpeessa Pyydysmäen kylällä, ohjaa hän askelensa Penttilän herastuomarin taloon. Siksipä ovatkin hänen ennen täysinäiset aittansa katovuosina tyhjentyneet. Emäntä siitä toisinaan, kun myrskytuulelle sattuu, katkerana muistuttaa. Mutta herastuomari vastaa Salomonin sanoilla: »Älä estele tarvitsevalle hyvää tehdä, jos sinulla on varaa, ettäs sen tehdä taidat.» —

Käyskennellessä ruispellon pientarella kohottaa herastuomarin rinnassa itsetutkimuskin arkaillen ääntään.

... Ne sanovat, että jos, muka, maan muokkaa niin ja niin, jos ojat tekee niin ja niin, silloin halla ei tule. Mutta ei se niin ole! Minkä ihminen hallalle tekee? Se on Jumalan vitsaus. Aivan samoin kuin muinoin heinäsirkat Egyptin maalla. »Jumala yksin tietää, minkälaiset hän antaa ilmat ja vuodentulon. ... Mutta jospa nyt hyvinkin rangaistuksen mitta olisi täysi... jospa hyvinkin...

Herastuomari iskee tuluksiinsa ja taula syttyy. Mielikuvat käyvät uudelleen vapautuneemmiksi ja elävämmiksi.

... Ne yrittävät viisauksissaan Jumalan edelle. Mutta minkä he hallalle voivat? Ellei Jumala saavuta, tulee hän vastaan...

— — —

Yli maan käy viri heräävistä voimista, jotka teke-

vät tuloaan. Maassa puhutaan satumaisia juttuja rautatiestäkin, jota itse korkea Kruunu asuttaa Helsingistä hamaan Pietariin. Katovuosina ovat monet Pietarissakin jauhojen haussa käyneet. Ja sinne on matkaa! Rautatietöissä on ollut ja on edelleen edustettuna jokainen Suomeen asettunut sukuheimo Äänisjärvestä Pohjanlahteen, Auran rannoilta Ruijansuuhun saakka. Katovuotten nälkä oli synnyttänyt kansainvaelluksen. Nälkätaipalien takaa oli häämöttänyt rautatietyö aarnihautana, vapahduksen keitaana.

Kokemus tästäkin oli kamalan raskas. Tuhannet, jotka menivät nälän, uteliaisuuden, elämänvaistojen ajamina, sortuivat nälkään ja tauteihin. Kutka pääsivät takaisin, ne tulivat kuin sodasta, josta mieleen oli jäänyt vain kauhunmuistoja. Ne taas, jotka olivat aina pysyneet kotona, ne kiittivät omasta kohdastaan Jumalaa ihmeellisestä pelastuksestaan. Siellä Etelä-Suomessa oli sittenkin hirveätä... Mitämaks koko rautatiekin oli Jumalan edelle yrittämistä...

Kauan seisonut kansallisveri oli alkanut virtailla. Meni ja tuli miehiä rautatielle ja rautatieltä. Oli jotakin, joka pani liikkumaan, vaikka sitä ei näkynyt. Jokin joka synnytti tyynessä yhteiskunnassa levottomuutta aivan kuin hiiva oluessa. Jokin, joka oli kirppuna korvanjuuressa tahi levottomuutena omassatunnossa.

Ilmeisesti se sama »jokin», joka äsken jo oli lysyyn lyönyt kotoiset viinapannut ja yritti nyt raahata niiden tilalle kääntöauroja ja kantoi taskuissaan kylvöheinän ja juurikasvien siemeniä...

Toiset sitä sanoivat Antikristuksen hengeksi, mutta toiset kansallishengeksi. Kumpaisillakin oli uskojansa.

— — —

Pyydysmäen kylän erästä takaliston karjapolkua astui reippaasti kylää kohti nuori mies. Pituutta 3 kyynärää, ikä alla kolmenkymmenen, pukuna tehdaskankainen takki, ruskeat pumpulihousut ja pieksusaappaat, päässä ruskea tohvelilakki. Matkapussi riippui nuorakantimesta kainalon alla. Nuorella miehellä oli teräksenharmaat silmät, väkevä leuka, leveät hartiat ja luja astunta. Hän vihelsi hiljaa »Martin-Vappua» ja heilutti pihlajaista matkasauvaansa. Harmaista silmistä tuikki saavutetun päämäärän ilo.

Mies oli Pyydysmäen Erkki, joka palasi rautatietöistä Etelä-Suomesta. Nyt oli hän noin kahden vanhan virstan päässä etelä-pohjalaisen kotikylänsä takalistolla, pyrkien tätä, lapsuudentuttua karjapolkua suorin tein perille.

Hieman tuolta edestäpäin alkoi kuulua koiran haukuntaa. Erkki pysähtyi ja virkkoi iloisena yllätyksestä:

— Penttilän Vahti!

Suu oli naurussa. Erkki kertasi pariin kertaan koiran nimen ja jatkoi edelleen kulkuansa. Kohta näkyikin parinkymmenen sylen takaa polulta koira, joka haukkui puunjuurella. Erkki pysähtyi ja etsi ihmistä. Samassa muutaman sylen päässä hänestä pamahti ja koivusta putosi pyy. Ampuja, toisella kymmenellä oleva poikanen, hyökkäsi perimään saalista, jota koira ulisten haisteli. Erkki alkoi astua luokse. Koira huomasi hänet jo matkanpäästä ja riehahti haukkumaan.

— Vahti! huusi Erkki.

Silloin koira värähti ja lakkasi haukkumasta. Suuntasi kuononsa kohti tulijaa. Ponnahti ilmaan ja pyöreänä karvapallona kiidätti luo, nousi rintaa vasten, ulisi, halaili ja nuoleksi. Jälleen-kohtaamisen riemu oli molemmin puolin rajaton.

Paimenpoikanen oli myöskin jo tuntenut Erkin. Melkein yhtä ilakoivana kuin koirakin, hän juoksi pyssyineen ja saalineen sinne, missä Erkki ja koira sammalikossa pehersivät vielä iloisessa tervehdyshumussa.

— Ylisen Heikkikö se olikin! tervehti Erkki.

— Ja sinä olet Erkki!

— Anna kättä. Erkki tarjosi omaansa ja poika tarttui siihen.

— Takakorven polkuako sinä tulit? kyseli poika, istua-kellahtaen vastapäiselle mättäälle ja silitellen ammuttua pyytä.

— Sitä.

Katseltiin toisiaan naurussa suin.

Heikki jatkaa juttua:

— Nytkö sinä tulet rautatieltä?

— Nyt. Pyynkö sait?

— Pyyn.

Mutta nyt laskeusi huolenpilvi nuoren metsästäjän ruskeaksi ahavoituneelle otsalle ja huulilta purkautui:

— Saa nähdä, yrittääkö Vuodon Iikka multa tätä pyytä . . . kun se oli hänen luodikkonsa. Minä en anna!

— Ei pidä antaa.

— Ei vaikka! Auta sinä, Erkki, vähän, jos se väkisin.

Poika katsoi rukoilevasti silmiin.

— Voittaako se sinut?

— Voittaa se välistä. Tunnustus näytti olevan vaikea. Hammasta purren hän jatkoi:

— Mutta ei enää tulevana vuonna, kun minä kasvan!

Poika antoi rauhoittuneen Vahdin vielä haistella pyytä.

— Luoti ja ruuti oli Iikan, sanoi hän ajatuksissaan punniten. Yht'äkkiä hän keksi sen:

— Minä annan sille puukon! Otti tupestaan pienen, sievän puukon, joka näytti olevan terävä. — Iikan tekee sitä mieli ja mulla on kotona toinen.

Nuoren jahtimiehen pulma oli selvänä ja huulet jo vihelsivät.

Jäljekkäin he astuivat polkua. Erkki kyseli kylän ja Heikki rautatien asioista.

Yht'äkkiä alkoi kuulua tytön laulu. Sanatkin kuuluivat selvinä ja kirkkaina:

»Erämaata, erämaata
läpi kulkeissan,
kuulin puhuttavan,
todesta sanottavan,
että kerran, että kerran
pääsen kotimaall'.»

— — —

Erkki oli pysähtynyt ja kuunteli.

— Kuka?

— Herastuomarin Maija, sanoi Heikki välinpitämättömänä ja kummastellen, miksi Erkki sitä noin kuuntelee.

Mutta Erkki astui vaistomaisesti hiljempää, estääkseen jalan rusahtelevaa kosketusta.

Tuo laulaja oli satoja kertoja istunut hänen polvellaan, laulanut siinä pikkuisena sylityttönä äitinsä ja kummi Erkin kera. Nytkö se jo paimenena laulaa ... Äänessä on äitinsä äänen »läpitunkeva» mahti.

Kotiin palaava mies tuntee kyynelen putoavan poskelleen. Herastuomarin tuvassa vaeltaa hänen muistelevа ajatuksensa ... Takassa kantovalkea iloisena loimottaa, isäntä ja hän puhdetöitään nävertävät, emännän ja Sannan rukit surisevat ... Kaiken yli kuuluu laulu ...

Kummallista! Aivan kuin tuossa Maijan laulussa ...

— Saa nähdä, tahtooko Iikka pyyn? virkkaa Heikki, jonka huoli on uudelleen herännyt.

Erkki hymisi huulillaan »Erämaata».

— Ei se tahdo, vakuutti hän.

— Uskotkos? kyseli Heikki.

— Uskon.

II.

Latomäen vierteessä ahersi muutamia paimenia. Aurinko lekotti länsi-eteläiseen rinteeseen synnyttäen paahtavan helteen. Aamupäivällä oli hieman satanut ja nyt avusti vieno tuuli auringon kera kesäistä tunnelmaa.

Latomäki oli keskellä avaroita Lahdenmaan niittylakeuksia. Silmä ei kuitenkaan tavannut aivan pitkiä kantomatkoja, sillä metsäiset luhdansaarekkeet siellä täällä katkoivat näköaloja.

Mäenrinteessä oli ikivanha, ränsistynyt lato. Muutamia syliä ladon edestä kiemurteli rikasvesinen, mutkikas Iso-oja, kiertäen mäkeä kahdelta taholta, juontaen kulkunsa edelleen yhtä mutkikkaasti juonitellen halki niityn. Mäen takana oli vetinen Takakorpi, joka osittain kasvoi leppäviidakkoa. Takakorven takana, noin hyvän neljänneksen matkassa, alkoi laaja Kytöneva. Vesiä ojalla oli siis runsaasti.

Kaksi 12—13-vuotista poikaa rakensi tuulimyllyä mäen korkeimmalla huipulla. Siitä tulikin oikein oikea tuulimylly. Seinät oli salvettu pienistä puunrungoista ja koko rakennus yksityiskohtia myöten pienoistuulimylly. Se oli vielä hyvin sirotekoinenkin ollakseen lasten tekemä.

Rakentajat asettivat parhaillaan siipiä. Myllyn ovi oli auki. Se oli niin pieni, etteivät rakentajat voineet mahtua sisään, mutta ovesta näkyi keinokas sisärakenne kokonaisuudessaan.

Pojat olivat saman kokoiset, toinen vaalea-, toinen tummatukkainen. Kumpaisellakin oli pukuna epämääräisen väriset hurstihousut ja paita. Valkotukkaisella oli nuorasta yksi housunkannatin, joka kiskoi keveitä housuja; tummatukkaisen housut pysyivät ilman tätä varokeinoa — oli näet saavuttanut sellaisen miehuullisen taituruuden.

Tummatukkainen viimeisteli ja asetteli myllynsiipiä

ja vaaleatukkainen apumiehenä avusteli. Hiki virtaili pitkin ruskeiksi ahavoituneita kasvoja, sillä työtä tehtiin ahkerasti. Elävä työnilo loisti poikain jännittyneistä katseista.

Aivan lähellä istui tyttö ja kuori koivunrisuja vispilänvarvuiksi. Hänkin oli työhönsä kiintynyt. Silloin tällöin laski tyttö lauluksi. Äsken oli »Erämaata» mennyt alusta loppuun. Nyt pää taas kohosi, puolihajanaisen, villin etutukan sukaisi käsi silmiltä. Pari terävää, sinistä silmää kiiti nopeasti paimentoverista paimentoveriin, siitä etäälle yli niittyjen, ja samassa tyttö tempautui pystyyn laulaen:

»Trillullallalii . . . »

Lyhyt, pellavainen, sinivalkoraitainen hamehippana riippui ristiin olkapäiden yli käyvistä kannattimista. Paita oli liinainen. Tyttö liversi pienen tovin, heittäysi taasen nurmikolle ja jatkoi keskeytynyttä työtään.

Kolmas poika makasi siellä ojanpartaassa selällään ja potki kullanruskeata vettä. Viheltäen hän nousi, kävi ylös loivaa mäkirinnettä ja heittäysi pitkäkseen joutilaisuuden nauttiva ilme joka otteessa. Hän oli sattunut pitkälleen paimenten yhdessä rakentaman aitauksen viereen, joka piiritti leikkiviljelyksiä pienine peltoineen, niittyineen, teineen ja heinälatoineen. Mutta tuskin oli hän tähän laskeutunut, kun jo kuului tummatukkaisen tiukka ääni:

— Annahan vain, Iikka, niiden olla rauhassa!

— . . . suinkaan minä niitä syö!

Iikka makaili selällään, lakinlippa silmillä ja katseli taivaalle. Mutta toisen jalan isovarvas häpläili

leikkiaitauksen nurkkaa. Vaaleatukkainen tähysti vaanien Iikan eleitä ja havaittuaan isonvarpaan kujeet äänsi:

— Koeta vain, Iikka, olla ihmisten lailla!

Aivan kuin ei olisi mitään kuullut, vihelteli Iikka yhä selällään maaten ja huljutti jalallaan aitauksen nurkkaa.

Yht'äkkiä myllynrakentajat heittävät työnsä ja tähystävät molemmin. Tyttökin nousee havaittuaan yleisen levottomuuden. Samassa jo pojat kirmaisevat, tummatukkainen edellä, vaalea jäljessä. Tyttö lennättää mukaan. Paljaat, ravan ja ahavan mustuttamat sääret vilkkavat kilvan ja jalat iskevät pelkäämättä kivimäkistä tannerta. Mutta ei hänkään siellä leikkiautuuksen vieressä maaten odota. Jo hyvissä ajoin poika kiepsahtaa kiven taakse, varustettuna pihlajaisella raipantyvellä, ja viheltelee, silmä terästettynä tarkastaen toisten lähenemistä.

Ryntäävä vihuri kuitenkin pysähtyy hilliintyneenä; huomataan, ettei Iikan tekemä vahinko ole vielä taistelun julistamisen arvoinen. Vaaleatukkainen sen korjaa käden käänteessä.

— Aina sinä teet kiusaa, moittii tummatukkainen.

— Aina sinä olet yhdenlainen hätähousu. En suinkaan minä meinannutkaan sitä särkeä.

— Meinasit sinä! tiuskaisi vaaleatukkainen, korjatessaan muuatta siltaa.

— Mii-tähän Käki.

— Sanos toinen kerta!

— Käki, Käki! ilkkui Iikka kiven takaa.

— Rönnätti!

— Käki, Käki ...

Tyttö oli noussut kivelle ja kädet esiliinan alla hyppi laulaen:

»Ei sun trenkää meillen tulla,
jos sun rekes harraa.
En minä toisen vasituista
perähäni narraa.»

— — —

Mutta yht'äkkiä hän pysähtyi, iski silmänsä riiteleviin ja julisti kimakalla, sointuvalla tytönäänellä:

— Aina nuo Rönnätti ja Käki riitelevät — Trillullallalliitia...

— Sinä Rönnätti oot!

— Sinäpä, sinäpä, sinäpä! Ota kiinni, jos saat! Tyttö lähti nauraa kilistäen karkuun.

Mutta poikain riitaisa mieli oli jo alkanut asettua. Iikka oli tullut kiven takaa turvasta ja avusteli aidankorjaamisessa toisia. Valkotukkainen asetteli puuhevosta valjaisiin ja tummatukkainen lähti uudelleen tuulimyllytöihin, nyt Iikan seuraamana.

Silloin kuului polulta mäen takaa ääniä ja näkyviin juoksikin kohta Vahti, pian jäljessä Erkki ja Heikki.

— Kuka sen Oinaan mukana? Ka lempoa, se on saanut pyyn! kuiskasi Iikka toverilleen, tummatukkaiselle.

Pojat tirkistävät. Katsovat jo tyttö ja Käkikin. Yht'äkkiä tyttö nostaa kätensä ja huudahtaa:

— Erkki!

— Ka Erkki! toteavat pojat. Syntyy iloisen yllätyksen riemu ja työt unohtuvat.

Tullut heittäytyy istumaan kivelle myllyn luokse, katselee rakennusta mielihyvän ihmetyksellä, sitten vasta alkaa suu naurussa paimenia kätellä.

— Suuripa tuo Maija jo onkin! Erkki pitelee tyttöä molemmista käsistä ja mittaa kiireestä kantapäähän. Tämä on hämillään, katsoo alas ja salaa Erkin silmiin vilkuttaa. Ei puhu.

— Mutta kylläpä tuo kummityttö on suuri! ihmettelee Erkki uudestaan.

Tyttö jo yrittää vetää pois käsiään ja sanoo hiljaa, silmän noustessa Erkin silmään:

— Tuletko sinä nyt meille? Isä on odottanut.

— Onko isäs' odottanut?

— Se on vasta odottanut!

Nyt alkoi Maija päästä veriinsä. Oli saanut sanoa jotakin oikein totta ja mieluista. Vierauden hämi katosi samalla.

— Vai on isä odottanut?

Pojatkin sen tiesivät todistaa.

Maija katsoi nyt veitikkana sivuttain. Teki mieli ilmeisesti sanoa vielä jotakin hauskaa. Mutta jos Erkki suutahtaa, meni mieleen. Itsekseen hän hoki: »Sanna vasta odottaa!» Mutta se jäi Erkille sanomatta, sillä pojat anastivat nyt jo tämän huomion.

— Ja sinä olet Vuodon Iikka, tunnustelee Erkki Iikkaa.

— Joo-o.

— Ja sinä olet Lapin Masa, jatkaa Erkki vaaleatukkaiselle.

— Joo-o.

— Mikin Jaskan minä kohta tunsin jo tuonne mäenrantaan, selitti Erkki tummatukkaiselle.

— Ylisen Heikin tapasin tuolla polulla...

— Lehmänhännäss', selitti Heikki.

— Niin Lehmänhännän polulla.

Siitä alkoi juttu luistaa. Paimenet piirittivät uteliaalla, jännitetyllä ihailulla matkamiehen, joka oli heidän kylästään, niin tuttu ja kuitenkin niin kaukana matkustanut ja paljon nähnyt. Kesken kaikkea, kun juttu jo oli hyvässä vauhdissa, herätti parven huomiota korkeaääninen kinailu syrjästä. Siellä Heikki ja Iikka kävivät oikeutta pyyn omistuksesta. Erkki pysäytti kyselynsä kylän asioista ja kuunteli. Riita uhkasi kypsyä jo käsikähmäksi, sillä Iikka oli tarrannut Heikin rintapieleen ja kiroili julmasti selittäen toista lurjukseksi. Heikki tarjosi nyt puukkoaan. Iikka katseli sitä asiantuntijana, koetteli veistää, kiroili yhä.

— Älkää nyt riidelkö, pojat, sekaantui Erkki asiaan. Minä annan sulle, Iikka, 10 penniä, jos annat Heikin pitää pyyn, kun hänen tekee niin mielensä.

— Niin, mutta... Kun sillä oli mun pyssyni ja kruutini ja luotini, ja tarjoo vain puukkojunkia!

— Vai junkia! Monta kertaa on sitä mieles' tehnyt.

— No sopikaa pois. Ota se puukko ja tästä 10 penniä, heh.

Iikka tuli lähemmäksi silmät kiiluen ja puukko kädessä:

— Mutta mitä sinä siitä rahaa annat... kyllä minä tyydyn tähän junkiinkin, jos Oinas antaa tupenkin.

— Älä hauku, poika!

— Noh, ota tämä 10 penniä ja tyydy, Iikka. Kyllä se latinki sillä on maksettu.

Kymmenpenninen oli kirkkaan keltainen. Kun Iikka sai sen käteensä, meni suu tyytyväisyyden ilohymyyn.

— Hih, pojat!

— Näytä, Iikka.

Iikka uskoi rahan Jaskalle, mutta varoitti:

— Älä pudota!

Riidanaihe oli näin onnellisesti sivuutettu. Erkki tunsi itseään nälättävän ja raukaisevan. Oma pussi oli tyhjä.

— Maija, onko sun laukussasi yhtään liikaa leipää? hän kysyi.

— On toki! Tyttö juoksi ladolle.

— Ja mullakin on! Ylisen Heikki lähti jäljestä.

Toisten eväskontit saattoivat olla varattuina niin ja näin, sillä heillä ei näyttänyt olevan tähän kilpaan halua. Mutta Maijan ja Heikin eväistä Erkki jo saikin nälkänsä hillityksi, ja yleinen mieliala alkoi nousta äskeisen kahnauksen jälkeen.

Erkki oli paimenille kuin taivaasta pudonnut ilmestys. Siihen aikaan vain hyvin harvoin joku kylän miehistä matkusteli kotipitäjän ulkopuolella. Ken niin teki, hän oli tullessaan sankari, kaikki pitivät tuttunaan, varsinkin lapset ja nuoret. Ja tämä Erkki kun tuli oikein rautatieltä! Päällä oli »fapriikin» vaat-

teet... Mahtaako olla kuinka rahaa, kun Iikallekin Heikin puolesta pisti? Jos kellä, niin Erkillä on rahaa... se on niin tarkka, eikä juo... Liekö rahoja tuossa pussissa? Mitähän siellä on? Maijan pakotti uteliaisuus jo kysymään:

— Mitä sun pussissasi on?

— Eihän siellä... vähän leipää taitaa olla, ja vaatteita.

Mutta Mikin Jaskan päässä askarteli kysymysten kysymys:

— Eikö rautatiellä ollenkaan tarvita hevosia?

— Ei.

— Mikä siinä vetää?

— Höyrykone.

Jaskan älykäs katse viipyi Erkin silmissä. Toiset olivat pelkkänä korvana. Iikka ensimmäisenä vapautui selittämättömästä umpikujasta.

— Tottahan sen nyt tietää, höyrykone!

— Et sinä ainakaan tiedä paremmin kuin muutkaan, väitti Jaska.

— Älä oo niin rehevää.

Jaska ei vastannut enää Iikalle, silmäili vain ylenkatseellisesti, kun tiesi että kaikki tunnustavat Iikan heikommaksi tällaisissa äly- ja kykyasioissa.

— Höyrykone siinä vetää, selitti Erkki.

— Mitä siinä höyryllä? kyseli Masa.

— Höyry panee koneen pyörät pyörimään.

Sen pitemmälle eivät paimenet sillä kertaa päässeet tolkulle asiasta. Kaikki tuntui olevan niin ulkopuolella kaiken sen, mitä he käsittivät ja olivat nähneet.

Olihan joku joskus kuullut puhuttavan höyrykoneesta, mutta ei kukaan ollut ajatellut, että se olisi sellainen, joka vetää ilman hevosia. Itse rautatie oli selvä. Se oli niinkuin herastuomarin takkalevy, koko tie peitetty rautaisella levyllä niin, ettei tarvitse ikinä pelätä rapaa. Eikä tarvitse hiekoittaa. Sellaista ei tarvinnut Erkiltä edes kysyä.

Mutta Erkkiä raukaisi. Hän olisi vetäytynyt siihen ladonkalveeseen kellelleen ja iltakauhteella jatkanut loppumatkan kylään, mutta oliko siinä käärmeitä? Ennen niitä oli tässä viljalti. Tämähän oli hänen kotitalonsa, Pyydysmäen, maata ja lato. Mutta käärmeet kuuluivat kaikonneen, kun tässä rupesivat paimenet asustamaan.

— Pane vain nukkumaan, kyllä minä vahdin, tarjoutui Iikka. Kaikki kilpaa tarjoutuivat samaan tehtävään. Väsynyt matkamies kävi pitkäkseen:

— Vartioi nyt sitten sinä, kummityttö, kummia.

Maija asettui kivelle istumaan, pojat tölmien suhdittivat toisiaan ja kävivät puuhiinsa etäämmälle, pitäen kukin taholtaan huolta henkivartiotoimestaan.

III.

Uni ei tahtonut tulla. Jälleentapaamisen jännittävä kuume kiihoitti miehenkin mieltä.

Erkki vilkutti toisella silmällään salaa pellavatukkaista kummityttöään, joka ihmeteltävällä kätevyydellä

väänsi pieniä, hienoja vitsaksia vispilänsiteiksi, ja ahkerana tarkasteli makaavan tienoita käärmeitä etsien. Aina silloin silmä painui tiukasti kulman alle ja ahavan ruskeiksi maalaamat lapsenkasvot saivat silmänräpäykseksi huolehtivan, äidillisen vivahduksen. Erkkiin vaikutti tämä silmäinelämä niin elvyttävästi, että hän itsekseen nauraa hytkähti, lakinlippansa repeämästä sitä seuratessaan. Maija luuli, että Erkki nukkui. Sidottuaan vispilän valmiiksi veisteli hän tyven ympyriäiseksi, leikkasi vitsaksien päät ja tasaili latvat. Ensimmäinen oli sidottu. Kuorituita risuja oli vielä runsaasti. Tyttö ojensi kätensä ja tarkasteli ihaillen työtänsä niin etäältä kuin ulettui. Tällä kertaa tunnelma eloisissa silmissä nopeasti vaihtui. Kulma painui ja silmä tähtäsi tiukasti arvostellen. Mutta heti iloinen tyytyväisyys liehahti yli kasvojen ja samalla alkoi tulla:

»Taivas on sininen ja valkoinen
ja tähtösiä täynnä,
niin on nuori sydämeni
ajatuksia . . . »

— Maija! ! sähisevät pojat kukin taholtaan nyrkit pystyssä.

Maija kavahtaa ja äkkää erehdyksensä, painuu lysyyn ja kieli suusta ulkona hämmästyksen merkkinä, kääntää tuijottavan katseensa makaavaan kummiin, että heräsikö se?

Mutta Erkki kuorsaa!

Ilonvälähdys muuttaa tytön koko olemuksen. Kohottaen molemmat nyrkkinsä hän loistavalla voitonriemulla äänettömästi sähisee: — Äikkis! äikkis! nukkuupa! — Heittäytyi nurmelle ja alkoi äänetönnä heti sitoa uutta vispilää.

Erkki ei vain saa unta. Hänen silmänsä harhailee lakinlipan repeämästä myllyrakennuksen, leikkiviljelyksen ja vispilänsitojattaren aherruksilla. Myllyrakennuksella käy uuttera touhu, ja aitaukselle ajavat hiekkaa puuhevosin Masa ja Heikki. Ei kiistelevää hiiskausta kuulu, ainoastaan pienen kirveen navakoita iskuja, hevosten hoputusta ja pienten hiekkarattaitten natisevaa kolketta. Tämä kaikki herättää makaavassa kotiintulijassa ihmeellisesti tenhovan elämäntunnon. Lasten aherruksessa oli niin voimakasta työniloa, että Erkin koti-ikävää synnyttäneiden tulevaisuuden suunnitelmien yhteydessä tämä yhä vain lisäsi jännitystä.

Mielikuvitus vaelteli kotikylillä. Jälleentapaamisen pohjavirta kävi toisinaan tyrskien, samalla kuin ajatukset vaelsivat takaisin sinne, mistä oli tullut ja mieleen työntyi kauhumuistoja . . .

Hän kääntyi levottomana. Sinne jäi oma toverikin, lapsuudenkumppani, nuori, iloinen mies. Hänkin oli lähtenyt kotoista nälkäkuolemaa pakoon, siellä tuli vastaan kuumerutto . . .

Hän, Erkki, sai inhon koko rautatietyötä kohtaan. Sen mukanahan liikkui kuolema! Ja sitten: olla vain nimenhuudossa, se oli pääasia. Laiska jätkä oli »varttesmannille» mieluisampi kuin rehti työmies. Kumartajat ja suunpieksäjät, ne olivat miellyttävimpiä . . .

Hyi saakeli! Kärsityt vääryydet kuohuttivat aina mieltä, milloin sattuivat muistelevan ajatuksen tielle.

Mutta sitten kun maa suli ja erään kartanon pehtori kysyi maatöihin, silloin jätti hän rautatien ja meni. »Iäksi!» kehui itse aina. Kuinka mukavalle ja tutulle silloin tuntuikaan tarttua lapioon ja painaa se pellon-ojaan tahi talikolla käsitellä lantakasoja! Erkille tuli niin tavaton ikävä kotipuoleen, että aikoi silloin lähteä kohta. Huomio oli jo kuitenkin ehtinyt kiintyä kartanon viljelystapoihin. Oppimisen halu vahvistui samalla kun alkoi uudelleen vertyä ajatus synnyinkodin ostamisesta vanhemmalta veljeltä, jonka käsissä se oli mennyt auttamattomasti rappiolle. Veli laiskistui laiskistumistaan, kehittyi yhä pahemmaksi juopoksi. Ja ennen hänen lähtöään oli Samuli-veli hänelle taloaan kaupannut eläkettä vastaan, jos Erkki maksaisi noin 1600 markan velat. Mutta ei hän silloin uskaltanut. Aikoinaan oli Erkki veljeä palvellut ruokapalkoilla useita vuosia ja silloin tulivat maat ainakin jotenkuten kylvöön.

Sitten palveli hän renkinä Penttilän herastuomarilla, tottui työhön, ihmisten tavoille ja alkoi uskoa elämään. Taitaisi olla siellä vieläkin, mutta kun elämä toissa talvena jo kiristyi herastuomarillakin niin, että viimeinen laari aitasta lakaistiin... Silloin oli hän väkevin talosta lähtemään. Rautatielle ajatteli hän heti. Uteliaisuuskin sinne veti, kun ei ollut milloinkaan missään ollut. Niin he lähtivät Lapin Samelin kanssa. Sameli ei kestänyt, kuoli ja haudattiin....

Kyynel tuli silmännurkkaan.

Koko matkan, kun hän jalan astui Etelä-Pohjanmaata kohti, kiersi ja kaarsi ajatuksissa m a a. Onhan ihan merkillistä, jollei tästä maasta saa leipäänsä mies, joka sille antaa ruumiinvoimansa! Kartanon pehtori oli kokenut ja taitava maanviljelijä. Monta iltaa oli hän tämän kanssa saanut jutella siitä. Pehtori oli sanonut, että pitäisi enemmän viljellä heinää, kylvää sitä rintapeltoihinkin, ja lisätä karjaa. Sillä tavoin saataisiin enemmän lantaa peltoihin. Kyntää pitäisi myöskin syvemmältä, jotta ruokamulta kasvaisi paksummaksi. Ja ojat aina auki. Nämä opit olivat iskeytyneet Erkin sieluun ja kutoivat siellä suunnitelmia.

Hänelle kypsyi varmaksi päätökseksi, että maata pitää saada, joko torppa tai talo. Rahaa ei kyllä ollut taskussa kuin parisataa markkaa, mutta olipa voimaa...

Juuri tätäkin, Latomäen maata oli hän torpanpaikaksi ajatellut. Tämä oli kotitalon, Pyydysmäen sarka. Korvessa, tuolla takana oli mainiota tekomaata, ja vedenlasku kävisi helposti tämän Isonojan kautta. Mäessä, tässä, tuon ikivanhan kortteeriladon tilalla, olisi niin sopiva tuvan paikka... Mutta tällä kertaa tuntui erittäin sille, kuin Pyydysmäen omistaminen olisi myöskin k u n n i a n a s i a...

Näiden mielikuvittelujen rinnalla kiehtoi aina punaisena lankana tyttö, joka yhä liikkui Penttilän pihoilla ja varmasti odotti. Tyttö oli sellainen, jota ei tarvinnut, ei tullut edes mieleen, epäillä mistään. Sannan ruskeissa silmissä palaa elämäntuli aina. Hän myöskin liikkuu melkein aina. Oliko hän askarepuuhissa tahi rukin takana, kangaspuissa, niityllä tahi pellolla, aina sama ihmeteltävä teräksinen joustavuus joka liikkeessä.

Ja siitä huolimatta: hän ei suututtele! Erkki on kuulevinaan Sannan työmaalta laulua ja näkevinään hänen ruskeista silmistään naurua . . .

Yhteenmenosta ei ollut koskaan ollut varmaa puhetta. Mutta kun Erkki oli ollut lähtönsä edellä viimeistä kertaa Sannan lutissa, silloin oli hän kysynyt:

— Viitsitkö odottaa?

— Kuinkas sitten? oli tyttö vastaan kysynyt.

Niin oli Erkki ollut koko ajan tietoinen siitä, että asia heidän välillään oli aivan selvä.

Sanna liikkui Erkin mielikuvissa joka käänteessä luonnollisena, välttämättömänä, jota ilman ei mitään suunnitelmia ollut.

Jostakin raosta pujahti sekaan kiusaava ajatus: mahtaako velimies nytkään, tänäkään päivänä olla missään töissä? Tällainen kesätöiden päivä! Mahtaneeko hyvinkin makailla jossakin pellonojassa aikaansa tappaen tahi tuvan peräsängyssä, viinapullo päänaluksen takana kuin pirttikeellä? Kotitalon avuton lankeemus kävi mielelle niin ahdistavaksi, että mies kapsahti ylös, mutisten:

— Ja tässä nuorempi veli maailmankierrolta tulossa makailee!

Koko joukossa ei ollut kelloa kellään. Erkin silinteri seisoi, vieteri poikki. Mutta karjankellot alkoivat kuulua metsästä ja etumaisia oli jo astunut aukealle syöden ja liikkuen kotisuuntaan. Tästä sekä auringon varjokuvan pituudesta tiettiin ajan kallistuvan iltaan.

Kun Erkki hankkiusi lähtemään, inttivät pojat kiihkeästi vastaan. Jo tunnin kuluttua hekin lähtevät.

Annetaan sitten Erkin pussi Ylisen sonnimullikan kannettavaksi . . . saisi kävellä kuin herrat vain, tuo keppi kädessä . . .

Mutta Erkki ei halunnut enää viipyä. Hän sitäpaitsi tahtoi mennä vanhaa Pitkänniemen polkua, jota oli jonkinverran lyhyempi matka kylään ja jonka varsilla olivat hänen omien paimenaikojensa lukuisat muistot.

Pussi selässä hän lähti pieksusaapasta heittäen polkua yli ojan, paimenten jäädessä ikävissään ja työhaluttomina seuraamaan silmin niin kauas kuin näkivät.

Erkki asteli Pyydysmäen niityn yli. Siinä häämötti siellä täällä muinaisia ojanteita, joiden tilalla läikkyi kirkas seisontavesi. Missä vesi ei ollut näkyvissä, siellä ruohikko likaisen mustana tahi ruskehtavana kamppaili kuolintaudissa. Polun vieressä oli muutamassa kohti laaja, ojamainen syvänne, joka kasvoi liejupohjassaan rehevää vehkaa. Kautta niityn, siellä täällä, näkyi laajoja ruohottomia, mustia läikkäpäitä, alunamaa-alueita.

Erkki tunsi omituisesti vapisevansa näitä havaintoja tehdessään. Tämä ei ollut väsymystä, vaan pikemmin jotakin kuohahtelevaa voimantuntoa. Se johtui siitä, että hän näki tämän niityn nyt niin perin toisenlaisilla silmillä kuin ennen. Tästä oli satoja kertoja juossut, käynyt ja ajanut, kesällä ja talvella . . . tuossahan olikin niittytiessä se kiusallinen, vetelä notkanne, johon aina kesäsydännäkin täytyi sulloa puita ja havuja, jotta pääsi hevosella joten kuten yli. Nyt Erkki ajatteli: miksi ei tuotakin ole kuivattu? Olisi luotu oja

tuosta. Mies hymähti, ravisti päätään. Silloin, ennen piti poikanen sitäkin rommakkoa luonnonjärjestykseen kuuluvana »pahana paikkana tiessä», kuten isä, veli, kaikki.

Erkki pysähtyi ja katseli yli avaran niittylakeuden. Syvä harmi kuvastui silmistä. Hän tunsi nyt oikein omaa vatsanpohjaansa myöten, että tuon maan oli nälkä. Musta ja ruskea heinäntynkä aivan kuin valitti nälkäänsä, ja missä kalpea viherrys voitti, sielläkin nälän läheisyys läpikuultavasti jo vaikutti näivetystautina. Mustissa, ruohottomissa alunamaa-alueissa oli elämä jo lopullisesti sammunut, nälkäkuolema oli korjannut kaikki.

Korpiluhta ikäänkuin huusi kulkijalle kuolemantuskassaan, mehevä, savipohjainen maa, joka sukupolvien kiskomisen alaisena nyt oli joutumassa elämän hautuumaaksi, kurkien valliksi. Sille, tälle maalle, ei oltu ikinä annettu muuta kuin — vettä! Sitäkin oli vapaasti, ilman ihmisen apua, laskeutunut noista rämeistä. Mutta sukupolvi toisensa jälkeen oli kyllä tältä maalta ottanut kaikki, minkä se suinkin jaksoi antaa. Niityn kanssa oli menetelty aivan kuin konikaakin kanssa, joka jo on saanut kuolemantuomionsa, mutta jolla vielä kiskotetaan kiskottamasta päästyäkin, kunnes kaikki on lopussa. Erkille syntyi tämä mielikuva elävänä eteläsuomalaista kartanoviljelystaustaa vasten. Siksi hän harmista vapisi. Veli makailee mahdollisesti nytkin, mutta melkein kaikkien on samanlaista . . .

— Kummako sitten, että tulee nälkä! hän äännähti, paransi pussinnuoraa olallaan ja lähti karjankujalle

käsin. Hyppäsi viimeisen aidan yli tielle. Siinä taasen paikan tuttavuus matkamiestä pysähdytti. Tienmutkassa oli oja laajentunut leveäksi rapalätäköksi, minkä yli elukat, varsinkin kuumilla ilmoilla, mielellään kahlailivat. Lätäkön pohjassa oli niin mainiota savea, että siitä saattoivat paimenet muovailla piippunsa, huilunsa ja hevosensa, sekä sen koreansinertävässä liemessä värjätä uudet, liian valkeat hurstihousunsa luonnon mukaisiksi.

Läheisestä mäestä kääntyi tieltä Pitkänniemen polku, oijistaen kylään. Sinne hän meni. Päästyään metsän siimekseen unohtuivat äskeiset maasurut. Muistot ja mielikuvat kutoivat pään täyteen ajatuksia. Nuori mies, joka oli jo saanut elämän kovuutta tuta, oli taas palannut suruttomille paimentanhuvilleen, ja nyt paimenmuistot vilistivät ympärillä kuin miellyttävä koira, jonka kepeätä juoksua huomio myötätunnoin seuraa.

Rastaat räkyttivät matalassa mäkikuusikossa ja synnyttivät vieraan kulkiessa korviasärkevän hätämelun. Sekin oli nyt samoin kuin silloinkin! Vaikka räkättäjät joskus uhkaillen lähenivät ja Erkin takille ilmestyi joitakin jälkiäkin, nauroi mies vain. Mutta pian syveni hän vähemmin liikutuille seuduille. Rastaat jäivät asuinsijoilleen, syvämetsän hienoeleisempiä asujia vilahteli koivikossa. Paimenaikojen metsästäjäveri alkoi jo ailahdella. Lensi pyy yli polun ja tapasi hienosti viheltelevän toverinsa siellä jossakin parinsadan askelen matkassa. Kohahti teeri synnyttäen lennollaan metsässä salaperäisen laulavan kaiun. Mutta siinäpä olikin jo lapsuudenaikainen pyyntipaikka. Tuossa sama polku, jota . . . Eihän siellä vain nytkin makaa metso pau-

lassa? Erkki poikkeaa tieltä, juoksee aivan kuin silloin ennen, jolloin pauloja kokiessa ei osannut kävellä, juosta vain taikka hiipiä... Ja katso! Siinä on rypöys, jossa varmasti aivan äsken on pyy taikka teeri tuhertanut... jos olisi paula, tuohon sen virittäisi, tuohon, jossa ennenkin oli paulaa pitänyt, saanut kerran koppelon ja kerran pyyn...

Erkki rientää taasen Pitkänniemen polkua. Se kiertää kallionkylkeä, jossa ovat merkit sen ajan elämästä, jolloin kallio oli savea. Jalkapolulla on voirasian ja leivänpuolikkaan kallioon painuneet selvät kuvat. Niitä hän hetkisen katsoo, poikkeaa hieman sivulle, missä muistaa olevan paimenpojan istuinkukkulain painamat jäljet kalliossa, siitä kappale matkaa Lapin Rääsyrämäkkää kohti, siellä on...

Mutta täytyy yrittää kylää kohti. Polku painuu korpeen, jossa kasvaa mahtava sammal ja sen korkeimmilla kuivilla alueilla, missä korkeat ja pillisuorat korpikuuset kilpaa kurottelevat pilviä, siellä sananjalka rehoittaa kevätkesäisen metsäluonnon tuoreenmehevänä maanpukuna.

Polku on ikivanha. Sitä on muinoin kirkkotienä käytetty ja sittemmin viljelystienä, ennenkuin nykyinen 50—60 vuotta sitten raivattu takamaatie tuli kulkukuntoiseksi. Ei tässä rattailla lie ajettu. Jalan ja ratsashevosella kirkkomies ja eränkävijä taipaleen kulkivat; niitynperkaaja ja niittäjä, lehdeksien taittaja ja halmeenpolttaja, — jalan ja ratsain. Monissa kohti ne näkee, nuo vuosisataisten taivallusten jäljet. Näkee

ja lukee niistä. Ne ovat painuneet mäkeen ja korpeen kuin ikuista tavoitellen...

Matkamiehelle on kaikkea tätä tuttua hupaisa nähdä, hyvin hupaisa.

Mutta onkin siinä puu poikineen! Metsän kuusijättiläisiä seisoo nuokkuen kylki kyljessä, ja missä ukkojen välit ovat harvemmat, siellä poikia on väliin tunkeunut usein tiheiköksi saakka. Toisaalla taasen seisovat kuusinaapurukset harvemmalla, mutta silloin ovat koivut, pihlajat ja lepät täyttäneet välialat. Ne kasvavat kukin omassa vapaudessaan kuin luonnon villit syöttiläät, joita ei kukaan häiritse. Silloin tällöin miespolvessa haetaan rakennus- tahi sahapuu, hakataan halkopino, ajetaan kasa runkoja kotiin, siinä kaikki. Metsän elämä jatkuu voimassa ja väkevyydessä...

Mies, joka tulee rautatieltä, katselee ihastellen luonnonrikkautta. Hän on nähnyt jo metsien kaatuvan ja puun maksavan rahaa. Kulkien juuri synnyinkotinsa metsän poikki, havaitsee ettei siinä ole nyt, eikä ole hänen muistiaikanaan ollut jättipuita näillä seuduin. Mutta niitä on saran toisessa päässä, johon kuitenkaan eivät veljen laihat konit ole jaksaneet. Suuret määrät tuulenkaatamia ja mitkä milläkin tavoin kukistuneita puita makaa siellä täällä metsässä lahoamistaan ja maaksi maatumistaan odotellen. Eräitten maatuvia runkoja jo peittää paksu sammal, toisten makaavista kyljistä vielä pistäytyy esiin verevän viheriöitseviä haaraumia. Kulkija saapuu viimetalviselle hakkaukselle. Siinä töröttävät tuoreet, ahavan ruskeuttamat koivun ja kuusen kannot maassa makaavien jättiläisten vierillä.

— Eheän, terveen hakkasi takkaansa, lahon jätti loppuun mätänemään... Se on Sameli!

Monta kertaa olivat he pehtorin kanssa neuvotelleet metsistä. Pehtori oli sanonut, että metsillä voi vielä olla suurikin arvo, että ulkomailla tarvitaan Suomen puuta. Silloin hän rupesi ajattelemaan juuri tätä kotisarkaa. Ja tässä se nyt oli. Muisti, miten isävainajankin kanssa ajettiin näiltä tienoin... ja tuolla oli silloin kerran hakkuus, kun Aita-Mikki poltti siellä havutuhkaa, josta keitti potaskaa...

Sinne ei nähnyt, sillä metsä oli kasvanut ja tihennyt. Jatkaen kulkuaan oli Erkki utelias näkemään, oliko siinä lähellä oleva korvenlahdelma samanlainen. Olihan se. Kasvoi läpipääsemätöntä koivuviidakkoa. Erkki pysähtyi korven laitaan.

Tätä hän oli monesti ajatellut. Hänen mielestään tuossa korvessa olivat kaikki hyvän kasvumaan edellytykset: paksu, mehevä rapa, hyvä mahdollisuus ohjata vedenjuoksu Rääsyluomaan... Eikä siinä ole aivan vahvalta puuta nyt, eikä makaa liekoina siellä maanpovessakaan... Herastuomarihan oli tätä samaa korpea kuokittanut sieltä toiselta reunalta...

Taas tapasi hän itsensä kuvittelemasta itseään Pyydysmäen isäntänä. Seisten pienellä kallionlaella, vaelsi hänen katseensa yli matalan korven, joka ulottui silmänkannon päähän, tummenevaan, metsäiseen etäisyyteen. Poskille ilmestyi miehuuden kiihoittunut punerrus.

— Siinäkin maa jouten makaa, ja ihmiset näkevät nälkää!

Hän astui kiivaasti, iskien jalkaa tantereeseen, silmissä jälleen tuo härkäpäisen tahdon ryntäävä uhma.

Orava nauroi korkeassa kuusessa polun vieressä ja laulurastaat lukuisine serkkuineen visersivät. Mutta tätä kaikkea ei huomannut mies, joka ankarassa tahdissa painalsi viimeistä taivaltaan kotikylää kohti.

IV.

Pyydysmäen kylä alkoi näkyä Palomäelle, jota Erkki nyt läheni.

Pitkin Palomäen kivisiä ja katajaisia rinteitä oli mökkiläisasutus vuosisatojen kuluessa vallannut saavutetut oikeutensa, aivan yhtä luonnollisina kuin suuret ja pienet kivet siinä kertoivat jääkauden aikuisista valtavista liikkeistä. Peltoalanko kaarsi loivana laskuna kilometrin matkan päässä virtaavaan jokeen, ja kyläkunta historiallisena asutustyyppinä oli siihen, oloihin mukautuen, sijoittunut miten parhaiten taisi. Pari taloakin oli mäkirinteessä etsinyt lujempaa pohjaa kivijalkansa alle. Mökkien ympäristöillä oli kaikkialla mäkeenmurretut perunamaansa, pihoillaan kotoiset pihlajansa tai kuusensa. Katajapensaitten ja kivien välissä elivät lammasperheet, joita kymmeniä kellokuntia siellä kaiket kesät ahkerasti nyyhti typistettyä mäkikamaran ruohoa. Monilukuiset kellot kalkattivat, karitsat hyppelivät lapsellisessa elämänriemussaan, milloin määkien omia hetkentunnelmiaan vanhemman väen yleiseksi huviksi, milloin ilakoiden tanssien, tai eksyksissä huudellen puolihätäisiä äiti-kutsujaan, joihin pala suussa hät'-

hätää vastattiin. Illan lähetessä tuli huomattavampaa virkeyttä ja eloa lampaittenkin elämään. Vanhain uuhten levollisessa pakinassa ja karitsain utelevissa kyselyissä soi ihmisasuntojen rauhoittava, levollinen turvantunto. Metsävallin kaukaisemmat seudut makeine runsasruohoisine tienoineen elivät aina mielessä, mutta siellä oli niin peloittavaa. Ei näkynyt ihmistä usein, mutta laumaan saattoi laukata pitkähäntäinen kettu taikka typöhäntäinen jänis... ja mikä milloinkin. Ei niitä outoja, villejä, vieraita metsänelukoita tiedä, mistä kulloinkin laumaan karkaavat ja jonkin mukanaan vievät... Mutta tässä, tässä Palomäen rinteessä, tässä kyllä on ruohoa niukemmalti, mutta on unta viljemmalti... Sovittauduttiin vain lämmittävien kivien lomiin, kylki kylkeä vasten, lähelle tuttua mökkiä, perunamaan kiviaidan viereen tahi saunansivulle tahi ... mihin hyvänsä. Aina oli ihmisiä lähellä, eikä kettu uskaltanut karitsan kimppuun, eikä jänis loikkinut kauhistuttavine säärineen...

Erkki oli pysähtynyt ja silmäili lämpimin katsein lampaita, jotka hän oli ihan samanlaisina nähnyt tässä mäkirinteessä kesänä toisensa jälkeen, läpi koko elämänsä. Karitsain hellyyttä synnyttävä avuttomuus teki mieleen aivan saman vaikutuksen kuin silloin, jolloin hänkin 6-vuotiaana lammaspaimenena niitä tässä sylissään kanniskeli. Kotiin palaava hymyili parille valkealle pikkukaritsalle, jotka ollenkaan pelkäämättä katsoa tuijottivat häntä ympyriäisin silmin, suloinen pikkuturpa koholla an...

— Taku, taku...

Mutta siinähän olikin jo Aita-Mikin tupa ja pihalla

seisoi Mikin Anna vasikankiulu kädessä. Akka varjosti silmiään toisella kädellä ja tirkisteli uteliaana tietä myöten lähenevää tulijaa. Tämän vanhemmanpuoleisen pienen akan pukimina oli hurstipaita, polviin asti ulottuva, epämääräisen värinen piikkohame, sekä ikivanha punainen liivi. Akka seisoo paljain jaloin ja teroittaa sirristäviä silmiään. Huulet livahtavat erilleen, suu levenee utelevaan nauruun ja suuret valkeat hampaat loistavat, mitä lähemmäksi outo tulee.

— Päivää, muori! huutaa Erkki tarttuen käsin pihaveräjän päällimmäiseen puolaan. Vastaamatta tervehdykseen tapailee akka puoliksi itsekseen, puoliksi vieraalle:

— Kukas se... onko se?

— Eikö Anna-muori tunne?

— ...sys siunaa! Onko se Erkki? Kun minä en tahdo nähdä!

Akka heitti jo kiulun piharuohikolle ja asteli tanakoilla jaloillaan kohti, tarjoten kättä yli veräjän.

— Jotta mä oikein annan kättä.

Akka sirristi yhä silmärakosistaan Erkkiä ja irvisti nauruun suutaan, josta suuret, komeat hampaat juhla-asussaan loistivat.

— Aina sen elävän silmät näkee, sanoi akka.

— Mutta kuolleen ei koskaan.

— Ei koskaan. Akka ei tässä nauranut.

— Eikö Mikki ole kotona?

— Ei ole. Mutta oikeinko sinä nyt rautatieltä?

— Oikein.

— Ja Lapin Sameli jäi sinne?

— Sinne Sameli jäi.

— Olitko haudalla?

— Olin.

— Ja oikein siunattuun multaan siunattiin?

— Oikein kirkonmaahan.

— Voi Jumala sentään, kuinka vähän se ihminen tietää. Paikan tiedän kussa synnyin, mutta... johan siellä ovat kirkonmaat niin kuin täälläkin. Noo, menetkö sinä nyt Samelin töihin Pyydysmäkeen vai herastuomariinko?

— Kumpaiseen vain huolivat.

Akka katsoi pitkään ja syvästi silmiin.

— Vävyn sai herastuomarikin ja luuli hyvänkin työmiehen, mutta nyt on jo porvaroimaan ruvennut. Akka heitti ylenkatseellisesti nenäänsä. — Myy oluttakin. Sitä ne miehet nyt latkivat ja se on niin, niin pirhanan pahaa, tphyi! Onko Erkki maistanut? Vaikka mitähän minä hulluja kyselen... kun toinen tulee rautatieltä, jossa kaikkia juodaan, vaarinkaljaakin... eikö sitten juoda? No tule tupaan, saat tuoretta kirnupiimää.

Akka alkoi avata veräjää.

— En minä nyt oikein, mutta jos sittenkin kirnupiimää. Erkki astuu veräjästä pihaan ja seuraa emäntää, kysellen missä Mikki on töissä?

— Rääsyrämäkkää se ojii. Juutasta kun on parrottukin, en mä lähtenyt ollenkaan tuntea, en yhtään.

Erkki juo makeata kirnupiimää kauhasta ja iso saavi on edessä sitä puolillaan vapaasti käytettäväksi. Yht'äkkiä puhuu Anna selän takana.

— Kyllä vain nyt on Sannankin mieli hyvä.

Erkki pyörähti ja näki Annan silmissä hyvänsuovan, salaperäisen hymyn, jota aivan kohta komea hammasrivi astui värittämään.

— Onko Sanna herastuomarissa? kysyi Erkki.

— Mutta! Mihinkä ihminen kotoansa menisi?

— Taitaa olla tervekin?

— Niin kuin pukki! Koukunvainiolla Sanna on nytkin koko päivän kyntänyt. Eikö lie vieläkin.

He menivät ulos, kun Erkki oli saanut kyllikseen juoduksi. Mikin Anna nousi navetanpäädyllä olevan suuren kiven päälle ja etsi silmin Sannaa herastuomarin vainiolta. Erkki teki samoin ja suunnitteli jo matkansa mutkistamista sitä tietä, jos vain Sanna... Mutta Sannaa ei siellä enää näy, vaikka muita kyllä liikkuu.

— Ei siellä enää, virkkaa akka.

— Minä menen nyt. Erkki hoivasi kädellään katseessa ystävällisempi ilme kuin äskeisen lähdön aikana.

— Mene, mene, hoki akka itsekseen pihasta kiuluaan hapuillen. — Siinä on nyt kuitenkin sellainen hätä ja ikävä, jotta ... kun morsian on.

Erkin kulku sai vauhtia. Astuttuaan viimeisen mäenkaulan yli levisi pääkylä siinä peltoalangossa silmäin eteen. Talot olivat vaatimattoman näköisiä, harmaita. Ainoastaan Ylisen talo jokirannalla oli punainen ja Penttilän herastuomarin talo hieman alempana. Erkkiin teki kylä yht'äkkiä sen vaikutuksen, kuin olisi eilen viimeksi nähnyt tämän kaiken. Huomio kuitenkin pysähtyi niin, ettei ollut ensinkään huomata pitkänhoilakkaa akkaa, joka tuli vastaan isoja myttyjä kantaen. Muutaman sylen päässä akan jäljessä tulla vii-

raili hoikkasäärinen, kalpea, noin 10-vuotias poika, syli täynnä merakuuppeloita, joista yhtä ja kahta alituiseen heitteli konkkaa pitkin kujaa.

— Kovinpa on tullut komiaksi ... ei enää näekään köyhää, aloittaa akka leikinsekaisella moittivalla äänellä, kun Erkki häneen katsomatta oli livahtamassa ohi.

— Kah, saakeli! Erkki pysähtyi.

— Tottapa se Erkki on?

— On se ja siinä on Tiina-momma.

— Niin on, entä kun tuntee vielä.

— Tottahan.

— Kun monta leipää on yhdess' syöty ... Poika, sen kuvainen! kun panee tuota konkkaansa ihan ihmisten päähän, muutama!

Merakuuppelo todellakin oli hipaissut äidin puseronhihaa ja pyyhkäissyt läheltä Erkkiä. Poika virnisteli matkan päässä uusi kapula kädessä, valmiina lähetettäväksi samaa tietä.

— Jos sinä, härkäpää, panet tänne konkkaa, niin minä pudotan housut nilkkoihis' ihan keskitiellä, ihmisten nähden, ja leivottelen sun selkäs' ...

Poika olikin näin saavuttanut tarkoituksensa, vetänyt Erkin huomion itseensä. Irvistellen äidilleen varustausi Tuppu lähettämään uutta konkkaa, näyttääkseen miehuuttaan tuolle. Suunnaten heittonsa hieman sivulle huusi hän äidilleen samalla kuin heitti:

— Tuu koettamahan .. jos saat kiinni!

— Sehän sen, lemmon penikan, aina pelastaa ... Menee aitain ja kivien yli niin kuin lintu ... Joko se Erkki nyt ...

Erkki todellakin meni.

Tiina kokoili tienoheen laskemiaan kääröjä.

— Saisit helposti kantaa edes tuon, virkkoi äissään pojalle, joka kuuppelosylyyksen kera tuli vihellellen äidin luo.

— Kissa! sanoi poika.

— Sen kissan se Tuppu tietää... Suurta roikaletta saa tässä, vanha ihminen, elättää ... kun ei pysy paimenena, eikä kelpaa ... muutama härkäpää.

Tuppu ei pannut äidin nuhteita pahakseen. Katsellen etääntyvää Erkkiä, kyseli:

— Oliko se komiaa?

— Tainnut varastaa nuo verhansakin, eikä nekään häävit ... Vieläpä nyt! Kun »min' oon» nyt, muka kans', ollut rautatiellä ... hyh! Pane se, Tuomas, mielees', jottet sinä köyhille kovin nostele nenääs'.

Tuppu vihelteli ja lähti seuraamaan äitiään.

Erkki vaelsi jo kylässä. Tapasi yhä useampia tuttuja. Sanoi lyhyet hyvät-päivät, sai osakseen iloisia tervehdyksiä.

Astui jo synnyinkotinsa, Pyydysmäen, pihaan. Siellä ei ollut ketään näkyvissä. Porstuanoven alaosa oli kiinni, mutta yläosa auki. Hän astui portaille, joista oli ajanhammas jo useita kansilankkuja kalunnut poikki, toisia kokonaan hävittänyt, joten yksi oli asetettu aukon yli poikittain, ja sitä myöten kuljettiin sisään ja ulos. Porstuassa vallitsi samanlainen tilanne. Siellä kuitenkin pääsi kulkemaan harppimalla lankulta lankulle. Tuvanovi oli auki. Astuessaan sisään havaitsi Erkki, että tupa oli ihmisistä tyhjä, mutta peräsängystä kuului aivan

tuttu kuorsaus. Tuvan lattia oli risujen, astiain, työkalujen, hevoskalujen ja kaikenlaisen kaman vallassa niin, ettei tahtonut löytää jalansijaa. Tulija pysähtyi ja katseli ympärilleen, ohuiden huulten tienoilla kummallinen hymy. Harmaissa silmissä ei nyt näkynyt mitään uhmanmerkkejä, vaan pikemmin jonkinlaista arkaa avuttomuutta. Mielikuva, jota matkalla oli ehdoin tahdoin tästä kotitalosta parannellut, luhistui.

Vuoteen esirippu, jonka takaa hiljainen kuorsaus kuului, oli tiukasti kiinni, mutta Erkki arvasi veljen siellä vetelevän iltapuoli-uniaan. Hänen kätensä puristautui lujasti sauvan ympäri ja hampaat rusahtivat. Mielessä kuohahti yllyttävä ajatus antaa selkään sille makaavalle mieskekkulalle . . .

On vaikea tietää, miten mahdollisesti olisi käynyt mutta tupaan tuli nyt puolikasvuinen tyttö. Tämä katseli oudostellen vierasta, jota ei heti tuntenut, pani tuomansa suitset ovipieleen naulaan ja yritti saman tien pihalle.

— Oletko sinä talonväkeä? kysyi Erkki.

— Piika.

— Kuinka sinä tällaista siivoa pidät?

— Ei yksin kerkeä kaikkeen. Tyttö heitti nenäänsä ja aikoi nähtävästi vastata selvemmin.

Mutta silloin vuoteen esirippu heilahti ja sieltä näkyi Sameli-isännän terveen unen jäljeltä punoittava, hyväntahtoinen naama, haaleine silmineen ja tupakankuraisine suupielineen.

— Ka perhana, tuota . . . sehän on Erkki!

V.

Matalalla, metsänläheisellä kunnaalla kylän laidassa oli Pyydysmäen talolla hyvä asema. Ränstyneen asuinrakennuksen selkä ja pääty antoivat vainiota kohti. Rakennus oli läjään menossa. Ulkokartanoa edusti joukko erikoissuojia ympäri ahdasta pihamaata.

Jokirantaa pitkin kulkevalta maantieltä vei kujanne Pyydysmäkeen. Ennen oli se kulkenut pihaan porttirakennuksen alitse, mutta kun se joskus oli palanut juopottelevain yökulkijain piippuvalkeasta, eikä uutta ollut tullut rakennetuksi, edustivat sitä vain kivijalan jäännökset, jotka liikuttamatta saivat olla paikoillaan vuoden toisensa jälkeen.

Sameli, talon nykyinen isäntä, vaelsi näihin aikoihin siinä lähempänä viittäkymmentä. Hän oli pitkä, puhelias mies. Oikeastaan hän näytti paljon vanhemmalta kuin oli. Arvatenkin elämäntavat olivat häneen vaikuttaneet kuluttaen. Pienet tihrusilmät, jonkinlaisen nenätaudin kasvattama paksu nenä, valtava mälliposki, ruumiin ryhti veltto, katse sammunut. Ainoastaan silloin, kun jonkin aikaa paastottuaan sai suureen kaipaukseensa viinaa, silloin joskus sai jänner vielä joustavuutta, silmä sumuistaan kirkastui ja nuoruuden uhma kurkisteli hieman tuon kirkastuksen lävitse.

Silloin kun Sameli oli ottanut talon, oli hän ollut mies. Juuri niihin aikoihin oli mennyt naimisiin ja saanut vaimon perintönä taloon 800 ruplaa. Mutta vaimo toi samalla ylpeän tietoisuuden siitä, että hän oli tuonut rikkautta köyhänpuoleiseen taloon. Tätä hän alkoi julis-

taa ensimmäisistä viikoista alkaen kälyille, joita oli neljä. Ne pakenivat pian tieltä, naimisiin ja palvelukseen, mikä minnekin. Silloin vain Erkki jäi pikkurenkinä veljen töihin ja ruokiin.

Jo emännyytensä ensimmäisinä vuosina paljasti nuori emäntä heikkoutensa — sairaalloisen viinanhimonsa. Väkevä mies yritti kaikkensa sitä sammuttaakseen. Kotipoltto, jota Pyydysmäessä oli harjoitettu isienkin aikana, lopetettiin, mutta ei mikään auttanut. Sameli rupesi kurittamaan vaimoansa. Turhaan. Himo yltyi vain. Lapsia syntyi kolme, mutta ne kaikki kuolivat pieninä — yleiseen heikkouteen.

Sitten tulivat katovuodet. Velkoja ei ollut peritty suuria, mutta niitä alkoi tulla. Joka vuosi syötiin uutta velkaa. Kotielämä kävi ristillisemmäksi. Kauan ei kestänyt, ennenkuin mies alkoi etsiä surunsa lohdutusta vaimon viinapullosta. Kun vaimo etsi parempia kätköjä, heitti mies joutavan salaisuuden, alkoi juoda julkisesti, rennosti. Tällainen elämä häntä ensin henkisesti musersi: itki usein päissään; kun tapasi vanhan ystävän, valitti kovaa kohtaloaan.

Katovuosia tuli melkein yhtä myötään. Elämän ristiriidat kärjistyivät. Ennen vahva, nyt heikontunut mies menetti toivonsa. Elämä sai silloin menna vapaasti, estelemättä omia teitään. Vihdoin kuoli vaimo. Hetkisen tuntui sille, kuin mies olisi nyt koettanut nousta, mutta hetkisen vain. Sitten elämä laskeusi entiseen uomaansa ja luisui yhä alaspäin.

Talo lankesi lankeemistaan. Velkoja syntyi yhä uusia, syömävelkoja, juomavelkoja ja siemenvelkoja.

Näinä viimeisinä vuosina ei Sameli ollut enää niin vahvasti juonut, mutta veltostuminen, haluttomuus ja välinpitämättömyys olivat jo muuttuneet toiseksi luonnoksi. Mies luulotteli melkein aina olevansa sairas.

Tuska kotitalon uhkaavasta, lopullisesta häviöstä saattoi vielä toisinaan kalvaa mieltä, sillä hän oli, kaikesta huolimatta, kotoisiin muistoihin kiintynyt, tunteiden ihminen. Toivo riippui kiinni veljessä Erkissä, kuin hukkuvan toivo. Jos Erkki ottaisi talon ja antaisi hänelle vaikka kuinka pienen eläkkeen, hän olisi niin tyytyväinen kuin linnunpoika. Tekisi talon töitä kuin paras renki, kun ei vain tarvitsisi pitää mistään mitään huolta. Erkki pitäisi talon suvussa, pitelisi tämän tupahuoneen, toisi tähän emännän... Hän uskoi varmasti, että Jumala siunaisi Erkkiä vuosilla, uskoi jostakin tuntemattomasta syystä, vieläpä niin pitkälle, että hänenkin lurjailemisensa ja syntinsä tulisivat sitä tietä sovitetuiksi, jos vain saisi rohkaistuksi Erkin ottamaan talon...

Kun Erkki oli rautatiellä, tunsi veli yhtäjaksoista levottomuutta mielessään. Sieltä etelästä levisi yhä kamalampia viestejä, miten ihmisiä kuoli kuin sääskiä, vielä enemmän kuin täällä. Sen hän tunsi, että jos Erkistä tulee kuolintieto, silloin harmenee maailma hänellekin, eikä mitään valokohtaa saata enää löytyä... Juoko miehenloppu silloin kerran niin, että siihen nukkuu, tahi jättää nämä niukat syömiset sikseen, paneutuu peräsänkyyn edustan taakse, eikä nouse ennen kuin tuomiopäivänä, — kaikki on silloin saman tekevää.

Mutta Erkkipä tuli!

Sameli, jota kesän kauneus ja kuumuus olivat yhdessä lumonneet ja makuuttaneet niin, ettei useina päivinä ehtinyt töilleenkään muuta kuin katsahtamaan, alkoi taas ajatella elämää. Eräänlainen työnhalu heräsi kuin pitkästä unesta. Mutta samalla alkoivat »viinamadot kalvaa» ja osaltaan ajaa liikkeelle. Renkipoika ja piikatyttö kuulivat isännän taas pystyvän kiroilemaankin. Ja kun Erkki nyt lähti talon töihin, sonnusti Sameli itsensä mukaan kuin mies. Ryhti reipastui, ääni alkoi selitä, pää nousi pystympään. Sameli alkoi taas käyttäytyä kuin mies miesten parissa. Tuvan siivoamiseen kutsuttiin Lissun avuksi Mikin Anna. Ja kun nämä kaksi riehuivat kesäisen päivän veden ja luutien kera, oli tupa jo toisen näköinen.

Sameli kauppasi taloaan Erkille yhtä myötään, mutta tämä oli umpimielinen ja vaitelias, kun ei edes voinut saada oikein selville, kuinka paljon Samelilla oli velkoja. Itse hän ne vannoi 1 000 markan korville, mutta siihen valaan ei ollut luottamista. Erkille oli jo tarjottu muitakin taloja. Niitähän oli myytävänä kautta pitäjän, niin että oikein alkoi arveluttaa sittenkin, kannattiko talosta vielä todella jotakin maksaakin, vai eikö päinvastoin sen, joka otti ulosteot tehdäkseen, olisi pitänyt saada jokin korvaus.

Kesän kuluessa kävi Samelin elämä yhä ahtaammaksi. Monesti oli vaikea tietää, mistä saada hampaanväliin pantavaa. Silloin yritti hän lainata Erkiltä. Mutta Erkki oli kitsas. Omituista kyllä, ei Sameli kielloista pahoin loukkaantunut, hän oli jo niin perin syvästi tottunut siihen, ettei häneen luotettu. Sellaisissa tapauksissa hän vain puolitosissaan virkahti:

— Ota sitten tämä talo ja anna mulle vähän leipää.

Kerran tuli puute syömisestä jo niin kireäksi, ettei ollut leipää, ei jauhontomua. Mieliala talossa oli sinä päivänä tukala, — renki ja piika joivat enimpään nälkäänsä piimäharikkoa.

Silloin Erkki meni vihoissaan kylän kauppapuotiin, osti ruisjauhomaton ja kantoi selässään Pyydysmäen porstuankamariin, joka oli hänen tavarainsa säilytyspaikkana.

Sameli katseli pihanpuolisesta ikkunasta ja nauraa hörisi itsekseen:

— Kas, kas, sitä juurikkaa, pentelettä!

Kaivoi piipustaan perät, viskasi poskeensa kiivaasti kurnivan nälän alkusovittajaisiksi. Pani uudestaan piippuun ja kaivoi takasta tuhan alta hiilen, jolla sytytti.

— Juutasta, jahkaili uudelleen itsekseen, tultuaan näin vahvasti tupakalla ravituksi.

Renkipoika nojaili ovisänkyä vasten sairaan ja valjun näköisenä, imien piippunysää hänkin.

— Menestä, Ellu, näyttämään setä Erkille suutupaan se jauhotynnyri, mene.

Poika ei liikahtanut, nojasi vain ja virkkoi vähän ajan kuluttua:

— Kyllähän Erkki sen tietää.

— Mistä se sen . . . erehtyy pian panemaan hevosjauhoastiaan.

Samassa tuli Lissu lypsimien kera.

— Menikö Erkki jo suutupaan? kyseli isäntä Lissulta.

— Kamariinsa se meni.

— Mutta ei suinkaan se sitä jauhomattoa sinne?

— Sinne se sen . . .

— Veikö?

— Vei.

Sameli nousi ja aikoi ulos katsomaan, mihin jauhomatto vaelsi. Mutta hän kulki kuitenkin lypsinastiain kautta, ammensi nälkäiseen vatsaansa vaahtoavaa rieskaa ja vaelsi ravittuna mielihyvissään suutaan pyyhiskellen ulos.

Isäntä oli tuskin painanut oven kiinni, kun Elias kävi vikkelästi maitoastialle ja ravitsi itsensä isännän esimerkin mukaisesti. Poistui kohta takaisin nurkkaansa nojailemaan ja kysyi tytöltä:

— Keitätkö sinä puuroa, kun Erkki toi jauhomaton?

— Jos saa jauhoja.

— Mitäs varten se Erkki niitä?

— En minä vain tiedä.

Samassa tuli Erkki tupaan kantaen kapalla jauhoja. Käski tytön panna puuropannun tulelle ja laittaa puuroa. Mutta Ellun käski hän käydä pyytämässä Mikin Annaa laittamaan leipätaikinan. Molemmat tottelivat tavallista notkeammin.

— Pane se isompi pata tulelle ja keitä se täynnä sakeata puuroa, käski Erkki.

Seuraavana iltana tarjosi Sameli Erkille viinaryyppyjä.

— Otasta, sanoi, onkin tässä tullut pitkä aika paastottua.

Erkki katsoi kummissaan. Huomasi, että Sameli oli jo hyvässä nousuhumalassa. Samalla sattui hänen korvaansa ulkoa Eliaksen karkeasanainen kiroileminen. Poika oli tavallisissa oloissa hiljainen ja siivo. Tuollaisessa äänessä oli Erkki havainnut pojan vain kerran ennen ja silloin oli se ollut juovuksissa.

— Mikä juopottelun aika nyt? alkoi hän Sameliita tiukata.

— No ryyppää . . . ryyppää vain, älä tutki . . . johan tässä nyt on paastottukin.

— Onko Eliaskin?

— Sai pienen ryypyn hakiaista. Pianko sen matalan meren kylmää.

— Millä sinä sait viinaa irti?

Sameli nauroi niin, että tihrusilmistä vesi vuoti.

— Ky-kyllä juoppo ke-keinonsa . . .

Erkki tiesi, että kylässä muuan eläkeäijä piti vakinaista salakapakkaa, mutta sieltä ei lähtenyt velaksi mitään. Ja rahaa ei Samelilla voinut olla. Jokin työkalu on siis viety panttiin.

Samalla kuin Sameli lähti kylille tuttujansa tapaamaan, kävi Erkki kartanolle silmäilemään keksiäkseen, millä viinaa oli vaihdettu. Mutta kierrettyään suutuvat, tallit ja vajat ei hän huomannut mitään olevan poissa. Vasta kun pistäysi porstuankamariin, havaitsi, että jauhomatolla oli käyty. Varisteita oli lattiallakin, ja matossa noin parin kapan vertainen vaja. Juurakkolan äijälle oli viety siis hänen jauhojaan!

Erkki asteli ulos, kävi istumaan muinoin palaneen porttirakennuksen kivijalalle ja laski pään kätten varaan. Katse liukui alas vainiolle, missä kesäinen kukoistus oli korkeimmillaan. Pyydysmäen pelloilla oli ruis hallavan viheriää ja harvikkoa, sillä Sameli oli saanut huononpuoleiset siemenet juuri samalta salakapakoitsijalta, Juurakkolan äijältä, maksaakseen syksyllä 50 % korotuksella. Lantaa ei ollut tullut aikanaan ajetuksi eikä maa kunnolla muokatuksi.

Renkipoikakin siellä meni laulellen kylään päin, ja Sameli hoippuroi jonkun toverin kera tuolla jokirinnalla lepikköä kohti, missä miehet makailevat sunnuntaillisilla uimamatkoillaan ja kesäiltaisilla ryyppyretkillään. Samassa kuuluu hirnuntaa tallin nurkan takaa, johon »miehet» ovat juopottelupuuhissaan unhottaneet hevosen. Erkki käy sitä laitumelle kuljettamaan.

VI.

Penttilän ja Ylisen talot sijaitsivat jokirinnalla, maantien ja joen välissä. Ne olivat kylän parhaassa kunnossa olevat talot. Penttilän päärakennus oli vanhahko, yksikerroksinen, pystylaudoituksessa, vanhassa punamaalissa. Siipirakennuksena kaksikerroksinen vähätupa. Kivinavetta, joka oli sattunut rakenteelle 1866, oli äskettäin valmistunut. Pitkään ovenpäällyskiveen oli hakattu: Rakensi Apraham Penttilä 1866—69. Pihaa ympäröivät erilaiset talousrakennukset, puodit, vajat ja aitat. Portaita kattoi pylväskatto, pylväät ja pääty maalatut valkealla, keltaisella ja sinisellä, porraskatoksen päädyssä nimikirjaimet I. P. (Iisakki Penttilä) ja S. P. (Saara Penttilä), tarkoittaen nykyisen herastuomarin vanhempia. Vähätuvan päädystä oli puhkaistu hiljaaikoihin kauppapuodin ovi ja tehty pihalle johtavat portaat.

Eräänä heinäkuun iltana hioo herastuomari itse viikatteita porraskatoksessa jonkun nuoremman miehen kera. Apulainen tuo tuvasta tummaksi paahdettuja karahkoita. On meneillä viikate, jota nuori mies aikoo itselleen. Isäntä on kampin sovittanut uuden varren päähän, asettaa varren toisen pään lattiata vasten, merkitsee ovipieleen teränjuurella merkin, mittaa viikatteen kärjen ja asettaa sen noin pari tuumaa koukkuun.

— Pankaa tuuma suuta, kehoittaa nuori mies.

— Kaksi tuumaa koukkuun miehille ja kolme tuumaa akoille, se oli isävainajan määrä. Ja parhaaksi minäkin olen sen huomannut.

Nuori mies olikin piloillaan ehdottanut, hymyili nyt vain ja avusti vaieten isäntää.

— Kyllä niitä on sellaisiakin, jotka laittavat viikatteeseensa suuta, mutta ei sillä tavallinen mies jaksa niittää.

Hän oli keskikokoinen mies, noin 60 tienoissa, laiha, mutta sitkeän näköinen, otsalla syvät huolten merkit, heleänsiniset, lämpöiset silmät, huulet hieman ohuet, tukka harmeneva, kaulaparta samoin. Herastuomarin ulkonäkö teki sivistyneen vaikutuksen.

— Tuo Pyydysmäen Erkki, kun oli tässä meillä

ennen, jatkoi herastuomari, hän pani puolentuuman verran suuta, mutta sellaisia voimia ei nyt olekaan, juuri . . .

— Erkki taitaa olla väkevä.

Herastuomari ravisti päätä:

— Väkevä on. Meidän muiden viikatteet olivat sentään tuuman verran koukussa, mutta kun Erkki pyyhki laespuoltaan, haukkuutti sen juuttaan viikate niin, että mies sai melkein rentonaan kävellä perässä. Me muut, minusta nyt enää puhumattakaan, kun alan jo vanhentua, mutta nuoremmatkin, jäimme aivan niin kuin olisi ruvettu seisoskelemaan.

Nuorimies kuunteli mielenkiinnolla näitä sankaritaruja ja puhkesi:

— Kun olisikin ihmisellä sellainen voima!

— Niin, mutta Erkillä on ruumistakin. Ja sitten työnkurssi. Sellainen lähtee luonnosta.

— Luonnostapa hyvinkin. Siinäköhän Erkki nyt alkaa olla, Sampan talolla?

Herastuomari löi suutetta niteen väliin ennen kuin vastasi:

— Tiedä häntä . . . Sameli kauppaa Erkille taloansa.

Viikate oli nyt valmis. Herastuomari suoristi kätensä, asetti varrenpään porraslattiata vasten ja katseli terän suuntaa. Koetteli vielä nappuloista pitäen tasapainoa.

— Saisivat olla hitusen enemmän koukussa.

— Taitaa se Sameli hävitä talostaan, jatkoi renkipoika äskeistä juttua.

— Meneehän se siinä kitkuttamalla, niin kuin menee.

Herastuomari istui porraspenkille, työnsi tämän viimeisenkin viikatteen rengin kouraan ja sanoi:

— Vie pois, Hermanni. Emme enää viitsi tänä iltana muuta. Huomeniltana kyllä ehtii. Hän otti tupakkavehkeet ja laittoi piippuun, iski tuluksilla tulen ja asettui nauttimaan suloisen illan rauhasta. Hermanni lakaisi rikat ja korjasi pois.

Lehmitarhasta tallin takaa oli silloin tällöin kuulunut lypsäjän pakinaa. Nyt sieltä yht'äkkiä kajahti hämmästyttävän kirkkaalla ja heleällä naisäänellä:

»Herra Jeesus ainoa auttajan,
ja armon lähde ainoo.
Katso suruista surkeuttan,
ja armos minull' lainaa.
Synnit suuret minua vaivaavat,
ja omaatuntoon kalvaavat,
tahtoin helvettiin painaa.»

— — —

Herastuomari oli ottanut lakin päästään ja piipun suustaan, sekä istui nyt kumartuneena kuin rukoukseen, kyynärpäitä nojaten polviin ja kädet ristissä, vaskihelainen piippu siellä ristitettyjen kämmenten välissä. Puodin rappusille pysähtyi joku kuuntelemaan ja vähätuvan avonaiseen ikkunaan ilmestyi niinikään kuunteleva mies.

Muutamia säkeistöjä laulettuaan laulaja lakkasi. Silloin lehmitarhasta tuli kaksi naista kantaen isoa maitosaavia ja toisissa käsissään lypsimiä. Vanhempi naisista oli pitkä ja solakka, siinä alle kuudenkymme-

nen, säännöllisesti muodostuneet, soikeat, nuorekkaat kasvot, iloisin kirkkain silmin. Päällä oli väljä raitainen röijy, pää paljaana, jossa ohut tukka oli jo alkanut harmaantua. Hän astui terävästi ja nopeasti, muistuttaen liikkeissään ainakin kymmentä vuotta nuorempaa. Tämä oli herastuomarin emäntä.

Nuorempi nainen oli keskikokoinen ja tanakka, silmät ruskeat ja eloisat, kasvot pyöreät ja ilme tällä kertaa hieman totinen. Hänelläkin oli ruudukas röijy ja päähuivi valuneena niskaan. Hän oli Sanna.

— Minä en ymmärrä, mikä siinä on, mutta aina kun te, emäntä, veisaatte tätä virttä, mua itkettää, selitti Sanna siinä, kun kantoivat maitosaavia pihan poikki.

— Synti painaa, sana pistää, vastasi emäntä varmalla, hieman korostetulla äänellä.

— Johan se syntikin... Mutta teidän äänenne ja se nuotti... En minä tiedä, jos mä niistä sanoista niin paljon välitän.

— Ääni! Voi lapsi, mutta kun sinä olisit kuullut siihen aikaan, jolloin minä olin sinun iälläsi...

Emännän ääni värähti ja silmät kostuivat. Mutta he lähenivät juuri portaita, joilla herastuomari vielä istui, nyt taas hiljaisena tupakoiden.

— Vai mitä sinä sanot? kysyi emäntä kohottaen jo taas kirkastuneen katseensa mieheensä.

— Mihin asiaan?

— Muistatko, oliko mun ääneni parempi siihen aikaan kun...

— Kunko friiattiin? kysyi herastuomari veitikka silmissä.

— No niin!

— En tiedä... kyllähän se oli... sitä ei ollut vielä mikään särkenyt, soitti kuin pasuuna. Mutta nyt, nyt se paremmin koskee.

— Koskeeko? Sinä vain luulet. Minähän olen nyt vanha kropsu, toisinaan kurkku vain kurnuttaa. Mutta silloin, etkö muista kun...

— Muistanhan minä, mutta... En minä silloin sun laulullesi kyynelöinyt, mutta tässä äskenkin... Kenties se johtuu siitä, että ääntäsi nyt harvemmin kuulee ja että nyt menee mieleen aina se lopullinen lakkaaminen. Siinä äskeisessä virressä kuulosti ikään kuin terveisiä taivaasta, enkä minä huomannut, oliko äänesi kirkas vai käheä.

Surumielinen sävy levisi emännän kasvoille. He tarttuivat uudelleen maitoastiaan ja lähtivät äänettöminä kantamaan sitä suutupaan.

— — —

Maantieltä kääntyi Penttilän kujaan hevonen, joka samaa vauhtia juoksi pihaan. Vahti kirmasi haukkuen vastaan porrasten alta. Kaksi miestä nousi pikkurattailta ja hevonen kiinnitettiin tallinseinän renkaaseen.

Kauppapuodin portaille ilmestyi nuorenpuoleinen mies ja istui porraspenkille odottamaan sinnepäin käveleviä tulijoita. Oltiin vanhoja tuttuja. Ei kauan viipynyt, kun nuori kauppias, pistäydyttyään puodissa, toi porraspenkille 3 pulloa olutta ja alkoi korkkiruuvilla niitä availla. Juteltiin ja kaikki naureskelivat. Toinen tulleista tahtoi myöskin koetella linkkuveitsikorkkiruuviansa. Sai sellaisen pullon, jonka korkki oli kovin

syvässä ja ruuvi läpäisi. Toinen oli taitavampi ja riensi auttamaan. Tiesi, että pitää siinä ennen kuin vetää korkkia, heilauttaa pullonperä pystyyn ... noin.

Oli saatu ensimmäiset lasit. Lähdettiin kauppiaan kanssa katsomaan tallin edessä seisovaa hevosta.

Kauppias oli Penttilän vävy, Antti Jaakkola, hyvinvoipa, miellyttävän näköinen, hieman laiskanlihava, siinä 28:n iässä oleva mies. Kotoisin oli aikoinaan mahtikodista, joka äskettäin oli kuitenkin köyhtynyt ja talo mennyt vieraalle.

Taisi olla kysymys hevoskaupasta. Jaakkola katsoi hammasta, koetteli vuohista ja polvia, tähysi silmiin, istui rattaille ja lähti koettelemaan.

Sillä aikaa ilmestyi puodin rappusille nuori, kaunis nainen. Hänen kumpaisessakin korvassaan roikkuivat paksut kultaiset renkaat ja sormissa oli useita sormuksia. Ruskea tukka oli väkkärällä. Nainen oli hieman nousulihassa. Kirkaskuvainen venäjän karttuunapusero lepatti vainiolta hiljaa henkäilevässä iltatuulessa, kun hän kynsiään pureksien, pitäen toista kyynärpäätä toisen käden pivossa, seurasi silmillään vainionselällä ajavaa miestään. Tämä oli kauppias Jaakkolan vaimo, herastuomarin ja hänen vaimonsa tytär, Loviisa. Tyttären kasvoissa olivat yhtyneet vanhempain piirteet miellyttävään sopusointuun, mutta hän oli paljon lyhempi äitiään.

— Tuo hevonen vetää vasenta takajalkaansa, virkkoi Jaakkolan emäntä hetkisen seurattuaan ajoa, ja kääntyi sitä sanoessaan miehiin, jotka juuri nousivat rappusille jatkaakseen oluenjuontiaan.

— Emäntä näkee väärin, väitti hevosen omistaja, mutta toinen alkoi tiukemmin tirkistellä vainiolle. Aikansa katsottuaan nousi hän rappusille ja kaatoi mitään sanomatta olutta.

— Eikö saa olla emännälle lasi olutta? kysyi hevosen omistaja.

— Ei. Kissa! Olisipa siinäkin, jos akatkin tuota ... Se vasta on pahaa!

— Tämä on niin perun hyvää, kehui tarjooja.

— Kyllä ne miehet ... kaikki niiden suuhun sopii. Meinaako Antti vaihtaa tuon hevosen, vai?

— Muuten vain lähti koettelemaan, ei taida syntyä kauppoja.

— Vetää se vasenta takajalkaansa, totesi emäntä.

— Sylkekää silmääni, jos se ei ole tosi.

Hevosenomistajan matkakumppani iski tälle silmää, aivan kuin tahtoen sanoa: kas vain sen akan silmää!

— Minä olen monesti sanonut Antille, että sitä olutta ei saa enää tuoda. Siitä muutamat juovat itsensä oikein juovuksiin ja sitten rähäjävät tässä. Mun pistää niin vihakseni koko olut, että ... Mutta kun nimismies kulkee täällä joka viikko ja tahtoo vain, että olutta pitää olla, ja että miesten muka pitää oppia tätä ryyppäämään eikä viinaa. Mutta mitä sillä sitten on väliä! Kerrankin kysyin: sitäkö varten, että lihovat? Emäntä nauroi. Samassa ajoi Antti pihaan. Emäntä huusi:

— Antti, se hevonen ontuu!

— Vetää hieman toista takajalkaansa, tunnusti Antti hypätessään rattailta.

Pihaan tuli Pyydysmäen Erkki. Pysähtyi hetkiseksi juttelemaan hevosen ympärillä seisovain miesten kanssa, lähti siitä talontupaan, Vahtia mennessään puhutellen ja taputellen.

Hevosmiehet katosivat puotiin, mutta talon tuvasta tulivat herastuomari ja Erkki kävellen vainiolle käsin. Herastuomari tahtoi nähtävästi jotakin näyttää Erkille, jotakin, josta nyt hyvin innoissaan kertoi. Vahti juoksi edellä pälyen yhä mielihyvissään jälkeensä. Karjatarhassa kalahteli kello ja muuan vasikka oli pistänyt päänsä veräjän rakoon, silmäillen siitä nyt avutonna vierasta hevosta, joka tallinrenkaaseen kytkettynä kuopi maata. Tuvasta sattui tulemaan Maija, peseytyneenä ja kammattuna, istahti portaalle ja alkoi hiljaa laulaa Huomasi samassa vasikan pään veräjän raossa ja juoksi vapauttamaan hellien hokien:

— Vuui . . . vui . . . vui . . .

Nauroi ja taputti vasikan päätä.

VII.

Vainiolle menneet olivat istahtaneet pientarelle. Tähän oli viime vuotena kokeeksi kylvetty pari peltoa timoteiheinää. Se oli herastuomarin ensimmäinen kylvöheinä. Naapuri Ylinen oli jo ennen tehnyt kokeen. Herastuomari ei ollut mikään uudistusten mies. Hän oli nähnyt elinaikanaan hyviä ja huonoja vuosia, eivätkä ne vaihtelut johtuneet mistään viljelystavoista, vaan

Jumalan ilmoista. Tietysti piti hän eron hyvän ja huonon viljelyksen, laiskan ja ahkeran talonasumisen välillä. Jumala ei laiskalle siunaa mitään. Mutta näitä kaikkia uusia heiniä ja muita touhuja . . . Siinä oli hänen mielestään jotakin vierasta, herrastelevaa, aivan kuin Jumalan edelle yrittämistä. Mutta sitten, kun viimeisinä katovuosina hänenkin, osalta perityt, jyvälaarinsa tyhjentyivät ja talo yritti jo pieniin velkoihin, alkoi viljelijä-äly kamppailla perittyjen elämänkäsitysten kanssa. Tässä oli tämä naapuri Ylinen, joka kokeillaan kiihoitti. Vaikka ei miehestä muuten saattanut oikein pitääkään, oli hänen suunnitelmissaan niin paljon järkeä, että viisas kylän patriarkka ei enää sen jälkeen, kun ensimmäisen kerran lainasi siementä, päässytkään Ylisen aatteiden ohi pysähtymättä harkitsemaan.

Tämä oli hänen ensimmäinen heinäkylvönsä sontamaassa, ja hyvin se oli mennyt. Ennen oli hän laskenut heinää kasvamaan vain takamaakytöjä, joihin siemen kerättiin ja kylvettiin tallinyliseltä ja karjaladon pohjasta. Hyvän heinätalon maineessa oli Penttilä silti aina ollut ja karjatalous parhaita. Mutta nyt, kun kauranviljelys oli alkanut, oli kuokitettu vanhoja nurmia kauramaiksi. Silloin heinäntulo luonnonniityistä väheni. Ja kun viime vuosi oli vihdoin, pitkistä ajoista, niin erinomainen ruisvuosi, täytyi nyt ruistakin panna kuokkuun, jos sattuisi Jumala tänäkin vuotena sadolla siunaamaan ja vihdoin taasen täyttämään köyhinä vuosina kylänväen pelastimiksi tyhjennetyt Penttilän laarit. Niittyalat olivat alkaneet näin supistua. Ja kun maanviljelysseuran puolesta tarjottiin heinänsiemeniä, päätti

hän koettaa. Pani ne kohta oikein rintapeltoon. Tässä nyt näkyi tulos. Timotei oli kaunis ja tasainen.

— Ja jos tästä tulee, intoili herastuomari, niin kuin minulle on moni kokenut ennustanut, häkki heiniä kahdelta kapanalalta, niin se kannattaa paremmin kuin ruis!

Hän venytti huuliaan pitkin piipunvartta, niin kuin hänen tapansa oli aina, kun ajatukset voimakkaasti työskentelivät.

— Tulee siitä, vakuutti Erkki. Siinä kartanossa . . .

— Tässä nyt on vain sitten se vika, että kun tarvitaan enemmän sulaa maata rukiille ja kauralle kuin ennen, ei kuokka kerkiä pehmittää nevoja ja luonnonluhtia yht'aikaa (ääni hiljeni araksi) eikä tahdo olla varaakaan. Auttaako tästä pulasta pääsemään nyt sitten se k o t k a v ä l t t i ? Sano nyt oikein rehellisesti ajatuksesi. Sinähän olet nähnyt maanviljelystä siellä matkallasi ja ymmärrät hyvin.

Erkki katsoi ihmeissään herastuomaria silmiin. Onko se ukko muuttunut? Ennen hän satoihin kertoihin kaarsi jokaisen uuden ajatuksen, ja nyt . . . Hän huomasi omituisen hermovärähtelyn herastuomarin piipunvartta pitkin venyvällä huulella. Hänen mieleensä menivät heti Penttilän tyhjentyneet aitat . . . Tuossa miehessä oli vielä terästä, mutta se oli ollut vuosikymmeniä viratonna, kohtaloon alistumisen tahdon hallittavana. Nyt se 60-vuotiaassa kuohahti, kun timotei tuossa puski taivasta kohti ja suli kesäillan suloisessa

tyynessä sopusointuun jumalaisen siunauksen kanssa. Kylän patriarkka oli ilmeisesti heräämässä . . .

— Minä olen ajanutkin kotkavälttiä, hymyili Erkki.

— Minä kuulin.

— Sen kartanon kaikki maat aurattiin kotkalla.

— No minä kuulin ja ajattelin, että sinä tämän nyt ymmärrät. Voiko mielestäsi sellaista maata, kuin meidän Rääsyrämäkän laidassa ne ikivanhat peltokedot, voiko sellaista kääntää kotkalla?

— Juuri sitähän sillä voikin. Eihän siinä ole puita, ainakaan paljon.

— Ei siinä ole, mutta sitkeätä maata se on.

— Menee kotkalla nurin kuin pyykkiä.

— Sepä olisi! Sinä kai olet kuullut, että tänne parin viikon kuluttua pitäisi tulla maaseuran kynnönneuvoja?

Olihan Erkki sen jo kuullut. Hän alkoi nyt vuorostaan selittää tätä uudenaikaista kyntöä. Herastuomari kuunteli jännitettynä. Vihdoin pääsi puhelu kääntymään Erkinkin asioihin. Hänhän olikin tullut neuvoa kyselemään. Herastuomari tiedusti, alkaako talonkaupasta tulla tosi. Kohta huomasi Erkin äänenvärähdyksistä, että oli tultu hänen sydänajatustensa maille. Kyllähän siitä tulisi, mutta Pyydysmäessä olisi aivan kohta koko kartanokin asuttava ja maat ovat niin ketoutuneet, että uusi asukas saa alkaa aivan kuin maailman alusta. Häntä kiusasi vain se, kun paria muuta taloa tarjottiin halvemmalla ja niissä molemmissa oli vielä parempi kartanokin. Maat taisivat olla yhtä piinatut. Eikä hän epäröisi ollenkaan ottaa niistä toista muuten, mutta — Pyydysmäkeen

vetää veri. Ei hän, mielestään, siitä suuria välitä, että Sameli hänelle tyrkyttää taloa, jotta saisi veljeltä eläkkeen. Se mies on pannut menemään talot ja tavarat niin, että selkäsauna ja kerjuusauva hänelle olisi oikea palkka, eikä eläke. Kuitenkin sittenkin ... veri vetää. Ja kun tarkoin ottaa, kyllä Pyydysmäessä on hyviä maita ja paljon. Mutta oli siinä vielä se vaikeus, että ne velat olivat niin kautta maailman, ettei tiedä, miten saisi ne edes järjestetyiksi. Nyt niitä kuulutaan uloshaettavan useampia, joten Pyydysmäki kaikesta päättäen tulee syksympänä myytäväksi. Mitä herastuomari nyt tähän neuvoisi?

Ja herastuomari neuvoi. Erkin tulisi ostaa juuri isiensä talo. Hän uskoi, että sitä yritystä tulisi varmimmin seuraamaan siunaus. Hänestä tuntui kuin Erkin olisi jokin sisällinen ääni kutsunut kotiin juuri tähän, veljen ja talon hätään — oikeammin sukukodin hätään. Jos hän nyt, ehdittyään tänne oikeaan aikaan, ei osoitakaan apuaan, itsekkäästi etsii vain muutaman sadan markan hyötyä ja ostaa jonkin toisen talon ... hän pelkää, että siinä tapahtuu erehdys, että Jumala voi kääntää selkänsä ja ... Voi olla, että hän erehtyy ... Kyllähän nykyaikana monet nuoret miehet ajattelevat asioista toisin kuin he vanhat, mutta hän luulee, että Erkki johdatettiin kotiin takaisin juuri kotitaloa pelastamaan menemästä vieraalle. ..

Tätä sanoessaan katsoi herastuomari kotiin päin. Erkki huomasi syvän liikutuksenvirin käyvän vanhan miehen kasvojen yli, samalla kun katse vain silmänräpäyksen viipyi kauppapuodin portailla, missä toinen

niistä äskeisistä miehistä kovaäänisesti jutteli ovessa seisovan kauppiaan kanssa. Äänestä päättäen oli mies jo hyvässä nousuhumalassa. Herastuomarin levoton katse vilahti arkana Erkin silmään ja niin täyteläisenä, pakottavana nousi tunne, ettei hän jaksanut olla mielipahaansa ilmaisematta:

— Minä en pidä tuosta! Hän kiinnitti katseensa ojanpohjaan, ikäänkuin katuen, että oli sen sanonut. Mutta sitä enemmän mieli masentui.

Erkin katse oli pysähtynyt sinne puodinrappusille ja hän yritti ensin kuunnella, mitä se korkeaääninen mies sanoo. Mutta huomatessaan herastuomarin vaikenevan masennuksen, ymmärsi, että koko tuo homma oli vanhasta miehestä hyvin vastenmielistä. Kääntäen katseensa ojanpohjaan, hänkin, virkkoi:

— Siihenpä se minunkin luontoni vie, että Pyydysmäkeä tässä taitaa mieli tehdä.

— Anna vain viedä siihen, sanoi herastuomari melkein kuiskaten, mutta sittenkin ääni sortui, posket ja hartiat alkoivat nytkähdellä. Hän kääntyi selin Erkkiin peittääkseen liikutustaan, mutta tämä kuuli hänen hiljaa itsekseen kertovan kuningas Daavidin pohjattoman tuskan sanoja: »O jospa minä olisin kuollut sinun edestäs, o Absalom minun poikani, minun poikani!»

Nyt Erkki ymmärsi, että suru kuolleesta pojasta oli kesken kaikkea vanhuksen yllättänyt, ja hänelle itselleen tuli niin raskas olla. Näet, kolme vuotta takaperin oli Penttilän ainoa poika, 20 ikäinen Iisakki murhattu eräissä häissä. Se haava vuosi vanhuksen rinnassa aina verta. Vain hän, joka tunsi, kuinka herastuomarin koko

elämä oli juurensa käärinyt tuon nuorukaisen ympäri, jonka sitäpaitsi tuli kantaa suvun nimi ja jättää se taas pojalleen tämän talon kera — vain hän tunsi, mitä tämä mies oli kärsinyt. Ulkonaisesti olivat vuodet jo jonkin verran surua peittäneet, mutta se puhkesi toisinaan kaikista hillitsemiskeinoista huolimatta. Erkki ymmärsi, että hän ei voi lohduttaa tässä asiassa, ja jäi vaieten odottamaan. Verraten pian sai herastuomari tunteensa tällä kertaa asettumaan, kääntyi taasen toverinsa puoleen ja virkkoi vielä kuiskaten:

— Se tuli taasen niin raskaana mieleen, kun ajattelin... mutta ehkä Jumala on sillä jotakin tarkoittanut — pojalleni ja minulle. »Se on suuri turhuus, sanoo saarnaaja, se on suuri turhuus, ja kaikki mitä on, se on turhuus», talot ja tavarat ja suvut. Kaikki on turhuus.

Mutta nyt hän suoristihe, aivan kuin työntäen raskaita muistojaan syrjään ja alkoi iskeä piippuunsa tulta. Sitä tehdessään selvällä äänellä sanoi:

— Sinun kristillinen velvollisuutesi on huoltaa veljeäsikin, sillä hän on äitisi ja isäsi poika, niin kuin sinäkin, eikä hän ole yksin syypää huonouteensa. Sinä et ole kulkenut hänen jälkiään. Tätä sanoessaan herastuomari katsoi Erkin silmiin niin tiukasti, että tämä tuskin kesti. Eikä hän kyennyt mitään vastaan väittämään.

— Veri kuin veri.

— Onhan se niinkin, mutta kelvoton hän on ollut mieheksi.

— On kyllä. Mutta siihen on ollut omat syynsä.

Nuorempana oli Sameli tavallinen, kelpo mies, mutta se vaimoriepu hänet masensi.

— Siinäkin on perää.

Herastuomari innostui kertomaan:

— Se Samelin emäntävainaja oli sellaista juopposukua... siinä oli monessa polvessa juotu. Ja sen ihmisen luonto oli niin merkillinen, etten eletyssä iässäni ole muuta sellaista tavannut. Kukaan ei lie ikinä nähnyt sen ihmisen kyyneltä pudottavan, enempää kuin tunnustavan huonouttaan tahi katuvan elämäänsä.

— Sellainen hän oli, todisti Erkki.

— Mutta sinulle on Jumala katsonut toisenlaisen.

Taas katsoi herastuomari vastaisella ojanpientarella istuvaa nuorta miestä tiukasti silmiin ja kasvoilla värehti lämmin liikutuksen viri. Erkki koetti katsoa vastaan, mutta suu meni häminauruun. Sitten aikoi hän sanoa jotakin, mutta herastuomari jatkoi:

— Se meidän Sanna on ihmisten parahia. Talo, jossa hän tulee olemaan emäntänä, ei häviä niin kauan kuin hänen jalkansa kapsaa, jos vain mies on jostakin kotoisin... Sanna on hyvä ihminen — melkein niin kuin meidän emäntä.

Herastuomari naurahti iloisemmin ja sai syntymään keveämmän mielialan. Erkki oli hämillään ja sanoi:

— Niin minäkin luulen.

Mutta jokailtaiset pyöränlyöjät ovat jo ilmestyneet taasen Pyydysmäen kujaan. Iloiset kiirehtimishuudot kohtaavat toisiaan ilmassa, poikaparven melu pauhaa

nousevassa suunnassa. Annetaan lyyryt ja pyöräpuut iskevät.

— Mennäänpä katsomaan noita vesoja, virkahtaa nousten herastuomari, kaihomielinen ikävä silmissä. Erkki on valmis.

Pyörä, milloin puikkien karkaa läpi vahtivien, sohivien, iskevien pyöräpuisten varusrivien, milloin armoiskun saatuaan lentää kuin tulikidasta ammuttuna, kiitää muristen korkealle kohti punervaa, kesäistä taivaslakea. Siellä hiljenee hieman vauhdissaan, pyöristää suuntaa ja voitettuna, rohkeutensa ja voimansa menettäneenä laskeutuu peltoon.

Sellainen isku! Koko parvi on kuin lumottuna pysähtynyt pyörän tähtilentoa ihailemaan. Kuka iski? Sameli-isäntäkö? Sameli! Sameli! kirkuvat paimenpojat ja Sameli itse, leveä, lahnava nauru koko kasvojen peittona, lataa tolkussaan piippua väliajaksi.

— Hakekaa pyörä! huutaa Sameli. Poikaparvi samoilee pellonojissa, mutta pyörä taisi laskeutua keskelle Samelin ruispeltoa.

— Hakekaa pyörä! huutaa Sameli piippu tupruten.

— Meni teidän ruispeltoon! huutaa Lapin Masa.

— Hae pois, perhanaakos siinä. Parvi poikia hyökkää peltoon.

— So so, pojat! suhdittaa Erkki, joka samalla ehtii hätään. Tallaatte koko pellon.

— Sameli käski.

— Tallatako?

— Ei, mutta kun pyörä meni tänne ja Sameli itse löi.

Pojat kuitenkin Erkkiä arkaillen palaavat pellon pientareille. Toiset neuvovat tieltä:

— Siinä se on!

— Juuri siihen se putosi!

— Siirrä vähän oikeaa lonkkaasi, siinä . . .

— Ka, eikö sulla oo silmiä . . .

— Minä menen . . .

— Se on ojassa, murahtaa joku, joka kädet housujentaskuissa katselee eikä viitsi mennä.

Vihdoin pyörä löytyy.

Mutta poikain melu on vähitellen herättänyt kylän miehet. Sitä mukaa kuin ovat saaneet illallisensa, tulevat ne paikalle, millä suupielessä notkovartinen liitupesä, kellä karipaltti palamattomasta »Ruotsin puusta». Paimenet aluksi mielihyvin pälyvät, kun tulee miehiäkin ja kukin yrittää miehuuttaan näyttää. Mutta pian muuttuu taaskin, kuten aina, poikien ilo nurkuvaksi kiukutteluksi, kun väkevämmät tulijat tahtovat, muka auttaa pienempiä pyöränlyönnissä ja — anastavat näiden pyöräpuut! Pikkupojat tietävät, että niiden tekee mieli itse lyödä pyörää ja siksi ne ryöstävät heiltä aseet. Pian seuraakin siitä kina ja kirkuna.

Näin vaihtuu taisteleva joukko vähitellen. Isot toinen toisensa jälkeen astuvat rintamaan, pienet kiukutellen ja vastustellen syrjään siirtyvät. Mutta keinottomiksi eivät he jää. Yleinen etsintä käy kautta lähitalojen porrasalustain, missä sukupolvien pyöräpuut on aina säilytetty. Niin virtaa uusia aseita yhtä myötään tyydyttäen kiihtyvän kysynnän.

Pyöränlento on saavuttanut tuimemman vauhdin, sen surina vihaisemmin uhkaavan sävelen. Usein kiitää pyörä taistelijain päiden tasolla, aivan kuin pääkuoria vaanien. Isojen poikien mieliala kiihtyy, hiki alkaa kuohua ja äänet hilpeän leikin tasolle kiivetä.

Jo tuleskelee ukkomiehiäkin, isäntiä ja mökinmiehiä. Niiden piippuja imevät suut maireasti hymyävät. Kiirehtimättä pysähtelevät lähimpien joukkoon. Syntyy kumpaisellekin puolelle katseleva varamiehistö. Ei aikaakaan, kun näistäkin jo yksi ja toinen saa pyöräpuun, pistää piipun taskuun, koettelee vanhan tottuneen tavoin aseensa pituus- ja käteensopivaisuussuhteita, tutkii lapaa: lennättääkö se, vai pitkin maanpintaako pyörän työntää ... Siinä jo itse Ylinen, ikäpuoli, silmäpuoli isäntä pyöräpuuta koetellen ryähtelee, naurahtelee, suu vavahtelee hermostuneesti ... Iskee.

Sattui mainiosti. Pyörä korkealle ja kauas. Mies pysähtyi nauttien, vakaana ja kehumatta katselemaan, miten pyörä lensi. Suuri, muinoin isketty puukonhaavan arpi poskessa kiihtyneenä punoitti. Paimenpojat päästivät riemuitsevan kiljunnan, huusivat ja möllikköivät vastapuolueelle, jonka miehistöstä joukko, Vuodon Iikka etunenässä, rientää pyörää etsimään pellosta, mihin se putosi.

Ylisen ja Peltolan avatuista ikkunoista katselee emäntäväkeä. Simuna-Ojalan pihasta näkyvä lutinovi on auki, tyttöjä istuu kynnyksellä ja ullakon rappusten ylipäässä. Sieltä kuuluu kuhisevaa rupatusta; milloin kohoo ääni iloiseen nauruun, kulloin tunnelmalliseen lauluun.

Mutta vihdoin kyllästyivät paimenpojat pyöränlyöntiä jouten »päältä katsomaan». Jos pyörä joskus lipuu läpi etuvartioston eikä silloin huomaa sitä iskeä, saa takavarikkona etumiehiltä vain haukut palkakseen. Yksi ja toinen heittää kyllitellen siihen. Lapin Masalla on nahkapallo taskussaan. Aivan kuin sattumalta ottaa hän sen käteensä ja katselee.

— Pallo! kirkuu Vuodon Iikka.

— Polttopallosille! huutaa Mikin Jaska.

Se kuului toisellekin puolelle yli taistelurajan ja iski kuin pii tulusrautaan. Paimenpoikain parvi liputtaa Pyydysmäen pihaan. Nurkista löytyy seipäitä ja karttuja. Pihaan syntyy polttopiiri kuoppineen. Touhuava vilske, melu, karttujen kalina ja sanasota on käymässä.

— Kuka polttajaksi?

Lapin Masalla on sylissään kaikkien kartut, hän heittää ne yhdessä kasassa sikin sokin, ympäri pihaa. Kukin etsii omansa ja rientää valtaamaan kuopan polttopiirissä. Tiinan Tupun oli Vuodon Iikka kilpajuoksussa työntänyt nenälleen. Nyt hän itkee ja polveaan hivellen valittaa:

— Sa-a-noo-n äidille-eni ... Menee syrjään eikä tule polttajaksi, joksi hän oli joutunut. Iikka huutaa ja noituu, uhkaa julmasti sekä äitiä että poikaa, koko sukua. Tuppu korottaa äänensä ja hyökkää jo päin.

— Rön-n-n-ätti ... s ... !

Tappelijat estetään yhteentörmäämästä. Joku uusi tulokas rupeaa vapaaehtoiseksi polttajaksi. Hän käy asiaan kuin »tulta polttaen». Kaikki alkaa olla taas

järjestyksessä. Tiinan Tupun sorrettu itsetunto vielä valituksina purkautuu. — Aina se ... s ... on häjympiensä kimpuss' tuo Rönnätti! Mutta odota!

Häntä kuulematta lentelevät toisten kompasanat polttopiirissä kuin ampiaiset.

Erkki tulee pihaan hikisenä pyöränlyönnistä.

— Saako tulla mukaan?

— Tule vain!

Hän saa kepin ja kuopan. Mutta jo siinä hommassa polttaja hänet polttaa. Nauru, kirkas, hurjanilakoiva poikanauru täyttää Pyydysmäen pihan. Erkki joutui aluksi oikein hämille, kun niin kohta ... Mutta pian jo hyppelee ja hätii pallon kera kuin poikanen ...

Pihaan tulevat kävellen herastuomari ja Ojalan Simuna, asettuvat entisen porttirakennuksen kivijalkakiville istumaan, tupakoiden ja tarinoiden katsellen mielenkiinnolla nuorten temmellystä pihassa ja tiellä.

Pyydysmäkisten elämä kuohuu luonnonraikkaana ja ilakoivana, sillä kesäilta on ihana ja vapauttava.

VIII.

Eräänä päivänä ajoi Penttilän pihaan puoliksi herrasmiehen näköinen mies kievarikyydillä. Perässä ajoi poikanen toista hevosta, jonka rattailla oli kaksi auraa, toinen kokonaan rautainen kahden hevosen »kotka», toinen puurunkoinen, n. s. lapväärtiläinen. Herastuomari ilmestyi pihaan vastaanottamaan ja hänen keral-

laan naapuri Ylinen, pitkä, etukumarainen, silmäpuoli mies, joka puri mälliä.

Tervehdittiin. Vedettiin aurat pihaan. Jaakkolan puodista tuli pari miestä ja Jaakkola itse auroja katselemaan. Kujassa oli tulossa naapureita. Aurain ympärillä syntyi arvostelevaa keskustelua. Pyydysmäen kylässä ei oltu moisia kapineita milloinkaan ennen käytetty. Jotkut olivat suuren kääntöauran, »kotkan», nähneet, toiset vain kuulleet puhuttavan. Nyt oli se tullut kylään.

Kynnönneuvoja oli hauska, suorapuheinen leikinlaskija. Miesten epäilyksiin ja huomautuksiin aurain käsittämättömyyksistä, kelvottomuuksista, laskee hän aina väliin kompasanan. Sellaista seuraa lyhyt naurunpyräys ja miesjoukosta heitetään tanterelle kilpaa jokin järeämpi sukkeluus.

Vieras viedään tupaan. Emäntä hyörii ruuanlaittopuuhissa. Kynnönneuvoja käy takan luo kättelemään. Emäntä pyyhkii kätensä ja vastaa. Käy avaamaan peräkamarin oven, katsoo onko siellä kaikki kunnossa, kehoittaa vierasta menemään sinne ja käy takan luo. Isäntä osoittelee tuvassa vieraan päällystakille paikkaa. Puhelu koskee ilmoja, vuodentulontoiveita, maailmankuulumisia. Vieras ei kiirehdi kamariin, katselee vain tupaa, kiintynyt ilme kasvoilla. Tuvassa ei ole mitään poikkeuksellista muuta kuin erikoinen puhtaus. Lattia, leipihirret ja seinät ovat pesun jäljeltä kiiltävät, kellertävän harmaat. Vanhan puun luontainen väri on kuin maalattu. Pöydäntausseinä on laudoitettu ja maalattu siniseksi, keskellä soikean lehtikiehkuran sisässä kirk-

kailla väreillä sommiteltu, eräänlainen runsaudensarvi. Jykevä sorvattujalkainen pöytä ja penkit ovat tummanpunaiset, mustilla ja hieman kellervillä »marmoriviiruilla» koristellut. Peräkamarin ovipielessä jurottaa könniläinen seinäkello tyyneenä mitellen aikaa. Jokaisen heilauksen välillä on pieni ajatusaika, jonka jälkeen uusi määränperäinen askel, sekuntiosoittaja siirtyy, uusi ajatusaika ... loppumattomiin. Kaksi kaksikerroksista sänkyä kirkasraitaisine väskööti-edustoineen. Aurinko paistaa koko takapuolen ikkunoista, tupa ja kamari ovat täynnä aurinkoa. Kärpäsiä survoo kiinni olevassa tuvan ikkunassa, mutta toinen on auki ja siitä löyhähtelee hiljainen tuulonen. Vieras on jo istunut penkille ja puhelu emännän kanssa on virinnyt. Emäntä on juossut edestakaisin »kotkaa» katsomassa ja päivittelee avonaiseen tapaansa. Hän ei usko! Kertoi sanoneensa isännille, että kylläpä ne nyt huonoiksi itsensä tunnustavat, kun pitää kaupungista päin hakea neuvoa ja apua maan kyntämiseenkin.

— Kunko itsekin kyllä osataan?

— Mitä vieras sanoo? Emäntä ei ollut puuhatessaan kuullut, mutta kääntyi nyt päin.

— Kunko itsekin kyllä osataan?

— Tiedä häntä, minkä verran osataan. Mutta kun tässä on kohta viisikinkymmentä vuotta kyntänyt ja kylvänyt ... Minkä te, hyvä vieras, luulette tuon »kotkanne» saavan hallalle? Emäntä pysähtyi, toinen käsi takankoukussa, toinen lanteilla, hyväntuulisena, mutta tiukasti katsomaan penkillä istuvan vieraan silmiin.

Kynnönneuvoja huomasi yht'äkkiä olevansa pakotettu heittämään äsken pihassa aloittamansa ylimieliseen vivahtavan leikittelyn, sillä tuon vaimon käskevä, hallitsevan tiukka katse alkoi häntä orjuuttaa. Mies alkoi selittää ojitusta, syvämuokkausta, lannoitusta y. m. Puuhatessaan takan ympärillä kuunteli emäntä tarkkaan, pistäen vastaväitteen tahi kysymyksen silloin tällöin kynnönneuvojan ja herastuomarin keskusteluun. Emäntä oli yleensä ollut Tuomas aina, kun kuuli puhuttavan niistä nykyaikana niin ylistetyistä viljelystavoista. Mutta kaksi asiaa sanoi hän nyt oppineensa. Ensimmäinen oli se, että kun nimismies oli ostanut eläinten luita, joita lapset keräsivät vainioilta ja muuan äijä kylistä, ja survotti niitä muruiksi ja kylvi erääseen niittyynsä, jonka ensin ojitti ja äesti, niin

— Herran ihme kuinka se kasvoi!

Emäntä oli kerran käynyt katsomassa. Ja sen hän uskoi, että kun vain saisi luita ja niitä petkeleellä survoisi ja kylväisi maahan, niin se tehoo! Toinen on se, että hän uskoi tulevan voita enemmän ja parempaa sillä jäähdytyskeinolla ... itse hän oli vähän kokeillut ja aikoi ruveta kokonaan sitä käyttämään ...

Kynnönneuvoja sai pian huomata olevansa tässä tekemisissä naisen kanssa, joka oli tottunut käyttelemään valtaansa ja luottamaan itseensä. Päästyä nyt voikysymykseen saattoi vieras, huomatessaan, että se oli emännän erikoisala, ruveta todistelemaan, miten välttämätöntä on ketojen auraus, jos aiotaan samalla kehittää karjanhoitoa ja kauranviljelystä. Sen ymmärsi emäntä aivan hyvin ... eikä hän ollutkaan huolinut navettaansa hevosten suuteista, niin kuin monessa talossa lehmille

annetaan. Eikä hän siis vastustanut kynnönneuvojan kutsumista... hän vain sanoi:

— Kun ihmisellä on sellainen, halkisanova luonto... Antakaa anteeksi!

Hän nauroi herttaisesti ja reippaasti. Ja kun nyt ruoka oli valmiina, pyysi hän vieraan kamarinpöytään miehensä kera. Sillä välin oli tuvan penkille jo ilmestynyt muitakin miehiä.

Kynnönneuvoja on alkanut mielistyä emäntään, ja se käy yhä vakaisemmaksi, kun hän istuessaan pöytään huomaa siinä nälkää kiihoittavan aterian. Onhan emäntä kuuluisa pitokokki. Seudun hää-, hautajais- ja kinkeriväet hän itse ruokkii. Herastuomari tuskin ehtii ruokaryypyn kaataa, kun jo vieras on aloittanut.

Pihaan oli miehiä kertynyt yhä uusia. Kotka-aura, ensi kertaa laskettuna Pyydysmäkeläiselle maaperälle, siinä ikäänkuin murjottaen tuijottaa maanrakoon, korvat hereillään. Aivan kuin se itse tietäisi, mikä, muka, on! Nyt ne, nuo, joiden maatalouselämälle tämän päivän pitäisi olla käänteentekevä, katselevat sitä, auraa, syrjästä, viisaita puhuen ja pilkaten, toisinaan käsin vikoja viittoen ja kosketellen. Varsinkin Pyydysmäen Samelissa on miestä.

— Tuo piru, sanoo Sameli, pengastaa sinisen saven ylimmäiseksi!

— Varsinkin kun on ohkaiseksi poltettuja luhtia, niin ruokamullan tapaisen se sekoittaa saven sekaan, eikä se sitten enää millään muulla kasva kuin sonnalla, selitti Ojalan Simuna.

— Älä sano! intti Aita-Mikki, jolla torpparina oli aivan yhtä suuret maanviljelijäkokemukset kuin noilla äskeisilläkin. Purren ajattelevan näköisenä mälliään hän kallisteli raskasta auraa tutkien sitä joka taholta ja virkkoi Ojalan Simunalle:

— Millä sinäkin Koirahakaa alat kasvatella? Kun ruokamulta on poltettu saveen, eikä ojistakaan ole tietoa, niin sun käsihis' se happanee.

— Minkäs sillä, tuollakaan, Koirahaalle tekee?

— Lakkaat polttamasta, hyvä mies. Käännä tuolla savea ravan sekaan ennen kuin rapa on ihan kaikki poltettuna. Anna sitten vähän sontaa, niin kas lempoa, kun alkaa lykätä sulle kauraa!

Huudettiin jo parilla suulla:

— Mutta mistä sinne Koirahakaankin sonnan ottaa, kun ei tahdo vainioillekaan piisata?

— Tekee! Ei suinkaan sitä missään, jossa oikein maata viljellään, elukan — — kaikkia odoteta; sitä tehdään.

Aita-Mikki sylkäisi vihaisen ylenkatseellisesti, heitti kauppiaan piipusta kaivamansa perät suuhunsa, sijoitti ne, sylki ja alkoi sotaäänellä:

— Se on vähän helvetin kumma, kun eivät tuollaiset, vanhat talolliset ole nyt jo sitä oppineet ymmärtämään, että sellainen maa loppuu, jota aina poltetaan. Tämänkin kylän takalistot ovat minun muistoni aikana heittäneet enemmän puolen kasvustaan. Kun rapa poltetaan pois, eikä ojia luoda, niin maa happanee ja muuttuu alunamaaksi. Ei teidän alunamaanne jumalankiroissa ole, itse te, sen kuvaiset, olette ne kironneet...

— Mutta millä tuo vältti sen estää? kysyi Ala-Pyydysmäki pilkka-äänellä. Sanoppa se, jos sinä nyt niin viisas luulet olevasi.

— Tuota... aloitti Aita-Mikki. Mutta samassa tultiin tuvasta ja alettiin laittautua työkentälle.

Soukanperässä oli ikivanhoja peltoketoja ja osalta luonnonniittyjä, joita ensin päätettiin koetteeksi kääntää. Suuri katsojajoukko seurasi mukana niin kuin oli tarkoitettukin. Neuvoja kyseli apuajajaa, joka samalla haluaisi harjoitella ja pidättää opin kylään. Hänelle osoitettiin Pyydysmäen Erkki, kerrottiin samalla, että mies oli jo »Etelä-Suomessa paljon ajanut auraa».

— Vähäisen nähnyt ainoastaan, selitti Erkki.

Kynnönneuvoja kiinnitti katseensa mieheen:

— Vai Etelä-Suomessa. Olitteko rautatiellä?

— Olin.

— Kyllä se Erkki on välttänytkin, selitettiin.

— No, sinusta pitää sitten tehdä tämän kylän kynnönneuvoja, pilaili mestari.

— Sitä on meinattukin, sanoi herastuomari, joka saapui paikalle.

Erkki sai ottaa hevosten ohjiin. Kynnönneuvoja alkoi sijoitella auraa.

— Soh!

Hevoset lähtivät. Aura tunkeusi alussa ikäänkuin hieman hermostuneena vieraaseen maaperään. Tunsi siellä ruohopinnan alla ankaraa vastahankaa, aivan kuin koko maaperä olisi köyristänyt liikkumattomia, jykeviä hartioitaan. Hevoset hyppivät, tempoivat, eristäytyivät. Auran kärsäkuono nousi ylös maasta, aivan kuin hätyytetyn virtahevon. Se nuuski levotonna oikealle ja vasemmalle, etsien karkutietä, mutta aina vain mies ohjaussarvia käsitellen työnsi auranturvan maahan.

Jäljessä tungeskeli miesparvi kuin uteliaat lapset, tutkien auran tekemää vakoa ja viillosta. Hetken tunnelma synnytti monisanaista, enimmäkseen kaatavaa arvostelua ja pilkkanaurua.

— Vietävälläkö tuon viilunkin saa rikki?

— Siinä on aivan sama kuokkiminen, kuin jos kuokkii sileätä ketoa.

— Ja hevosistaan saa helpolla nahkaa.

— Suotikin hyppii kuin kivikuorman edessä ja Liinukka jo hikoaa.

Ensi vaikutus oli siis tuomitseva.

Mutta kun hevoset ehtivät hieman tottua rinnakkaisvetoon ja auraaja pääsi tuntemaan maanlaatua, alkoi työ sujua. Hevoset rauhoittuivat, aura kulki tarkoitettuja uriaan. Kyntäjän kasvoille ilmestyi tyyni itsetietoisuus ja Erkki asteli hevosten vieressä nyt jo hallitten niiden kulkua. Maa oli kyllä sitkeätä, mutta siinä ei ollut puuta. Ikivanha niitty kääntyi nurin, tosin ohuelta, osin parin, osin kolmen tuuman paksuudelta vain. Mutta siinä tapahtui sittenkin jotakin taikamaista, joka omituisesti vaikutti miesten mieliin. Kielet lakkasivat tyhjänpäältä parpattamasta, monesta silmästä alkoi heijastaa ajatteleva ilme. Vähitellen lakattiin talsimasta auran jäljessä, pysähdyttiin vaon päähän ja katsottiin ihmettä pitkin pituuttaan. Hevoset siinä kävelevät vain ja vanha, sitkeä nurmi kääntyy uppo-

nurin. Mitä kauemmin sitä katsoo, sitä luonnollisemmalle työ näyttää.

Kun kyntäjä vihdoin jättää paikkansa Erkille ja käy suitsiin, syntyy uusi utelias liike katsojaparvessa. Alkuun lähtiessä on Erkki hieman hermostunut, sen tuntee aurakin ja työntää taasen kärsäkuononsa nurmesta ylös. Erkki puree hammasta ja taistelee hikisenä juonittelevan auran kanssa. Kynnössä syntyy taasen toinenkin vika, viilu ei aina käänny hyvin. Itse auraaja oli pitkän kokemuksen kautta jo nämä koneistonsa kurit oppinut. Tiesi miten auran terä pysyi maassa ja osasi potkien avustaa viilloksen kääntymistä. Erkki oli nähnyt kartanossa samoja vikoja vastaan taisteltavan, tunsi ne siis, osittain hänkin, ennestään. Saavutettuaan ensin tasapainonsa auransarvissa, alkoi jäljitellä kyntäjän temppuja. Erkki tiesi, että tällä hetkellä häntä katsoi koko kylän silmä. Miehellä oli jo useita vuosia ollut se käsitys, että hän täyttää tavallisen työmiehen paikan kaikissa maatöissä. Hänelle oli se aina empimättä tunnustettu ja itse oli hän sen selvätajuisesti tuntenut. Tämä paremmuuden tieto oli jokapäiväisissä oloissa mukautunut jo hillityksi ja tunnetuksi itsetietoisuudeksi, mutta nyt oli koko miehen mahti ja kyky uudessa asiassa kyläkunnan arvostelevan silmän alla joutunut koetukselle.

Erkki itse uskoi, että aura, jota hän piteli, oli työase, jota ilman maanviljelijän hänen käsityksensä mukaan oli mahdotonta enää tulla toimeen. Etelästä tulonsa jälkeen, suunnitellessaan omia maanviljelystuumiaan, ei mikään työkalu ollut siinä määrin ollut

keskeisenä hänen mielessään kuin kääntöaura. Siellä kartanossa oli monena iltana, kun työt olivat päättyneet ja iltanen syöty, mennyt vielä pellolle katselemaan kääntöaurain mahtavaa jälkeä. Se oli vaikuttanut mieleen niin kummasti, että yksin seisoessaan ja katsellessaan noita aurauksia, mielikuvitus aina lensi tänne Pyydysmäen maille ja hänet yllätti valtava koti-ikävä. Se vaikutus jäi mieleenkin, että hän ei voisi kyläläisilleen tuoda mitään muuta niin hyödyllistä ja erinomaista kuin »kotkan» — ja joskus hän sen toisi.

Siinä ne nyt parveilevat kyläläiset, sataisin silmin, ja hän, Erkki, pitelee auransarvista. Jos nyt epäonnistuu, menee hänen kunniansa ... Erkki tuntee sen. Eikä kunnia mene yksin itsetuntoiselta mieheltä, se vie muutakin mukanaan ... Ellei hän itse pysty auraa ajamaan, mitä hän maallakaan tekee! Puree hammasta ... Jollei hän onnistu, menee hän takaisin rautatielle. Mitäs sellainen sitten ...

Ja kun muutama vako oli taasen kynnetty, asettui aura siivoksi. Se alistui ja alkoi totella Erkkiä aivan kuin helposti hallittava, pieni lapio. Jo tottui jalkakin potkimaan viillosta nurin. Erkki alkoi tuntea voittavansa. Rinnassa pyrki nousemaan voimakas, syvä ajatus: kyläläiset näkevät, että minä osaan kyntää!

Kylän silmä katsoo voimakasta miestä, jolle tämänkertainen menestys on elämänkysymys. Heidän ihastuksensa nousee. Aura ... a u r a on voittanut!

Erkin sydämessä jysähtää suuri tunne: maata pitää saada ... Minä ... m i n ä t a h d o n kyntää omaa maatani!

Katsojat ylistävät Erkin kyntämistä. Kehumasanoja sinkoaa hänen korviinsa. Erkki on hetken sankari ... kynnönneuvojalla on vasta toinen sija.

Erkin ei ole pitkään aikaa ollut niin hyvä olla.

Hevoset pysäytetään, ajo on siksi rupeamaksi loppunut.

Eräänä päivänä koeteltiin sängenkääntöä lapväärtiläisellä. Parilla talollisella oli vielä viimevuotista sänkipeltoa. Toinen niistä oli Pyydysmäen Sameli. Toinen sänkipelto oli juuri Penttilän ketoaurauksen vieressä. Mieheltä kysyttiin, salliiko hän siinä kokeiltavan. Mutta mies sadatteli ja vakuutti, että niin hulluksi ei hän ikinä tule, että hän antaisi raa'an saven kääntää pellossaan ylimmäksi! Nurmenkääntöä ei hänkään sano miksikään ... se voi olla mukavakin maan uudistamiskeino. Sameli lausui vakaasti samat epäilykset. Mutta kun Erkki-veli oli sitä mieltä, että on käännettävä, alistui ja suostui Sameli-veli mutisten.

Kun pelto oli käännetty, näkyi todellakin yleisesti vaalean kellervä savi ylimpänä. Kun harjoittelijakyntäjillä joskus vielä sattui aura syvempään, nousi savea runsaammin. Ennenhän niitä oli tavallisella aatralla kynnetty pari tuumaa syvään! Isännät ravistelivat päitään:

— Ei kasva mitään ensi kylvöllä.

— Pellon pilasi, peru, sanoivat takanapäin. Sameli kiroili, mutta ajatteli itsekseen, että Erkkihän sen itse saa kärsiä, sille hän kuitenkin tämän talon työntää. Sittenpähän näker hullun kyntönsä seuraukset.

— Olisikin tuohon nyt aikamoisia tunkioita.

— Kyllä Pyydysmäellä ... katso vain, eikö kurkottele tuosta tuvanharjan yli.

— Jos kylväisi tuohon nyt suolaa, joku keksi.

— Niin kuin Luvialla ennen muinoin.

— Mahtoiko tulla mitään? kysyi Ojalan Simuna oikein tolkussaan toljottaen piippu hampaissa. Toisten suut menivät, mihin tyyliin menivät. Mutta muurari-Heikki ehdotti Simunalle julkisesti:

— Käy, Simuna, juomaan kolme olutta.

— Mutta millä sitä saa irti ... ei taida porvari sun orastesi päälle antaa?

— Meinasinkin että sun orastesi päälle.

Niin he lähtivät vierekkäin käydä nytkyttämään Jaakkolan puodille päin. Sieltä kuului jo muutenkin kiehtovaa, äänekästä olutmelua. Muutamain kynnönkatselijain silmiin kohosi ikävöivä mieliala, mitä useammin katse varastautui sinne, missä toisilla tuntui olevan elämä alkamassa. Eikä viipynyt pitkää aikaa, ennenkuin pelto oli katsojaväestä tyhjänä. Muutamat harjoittelijat neuvojan ja Erkin kera edelleen vuorottelivat kääntäen Pyydysmäen piinattua peltoa nurin. Katsojaväkenä oli vain Ylinen sekä herastuomari emäntineen. Kumpainenkin viimemainituista katsoi levottomana usein kotiinpäin, kun sieltä sattui korkeaäänisempiä huudahduksia kuulumaan. Mieli ei näyttänyt enää jaksavan rauhallisesti viipyä kynnössä.

IX.

Herastuomarin talo, ja itse herastuomari erittäin, oli aina ollut Pyydysmäen kylän johtotähtenä. Kyläläiset kunnioittivat herastuomariaan kiistämättä parhaimpanaan, eikä vain suulla, mutta sydämelläkin. Ainoastaan seurakunnan arvoisa papisto kohosi kunniatasossa herastuomarinkin ohi. Pyydysmäkeläisten mielestä heidän herastuomarinsa oli kihlakunnan lautakunnan viisain mies. Hänen rehellisyyden maineensa ei ollut koskaan saanut mitään asiallista loukkausta. Hyväntahtoisuus meni monen varakkaamman mielestä liikoihin. Katovuosina oli syöttänyt isiltä perityt aitat tyhjiksi. Ja sitten kun loppui — nurkuivat ja hulluttelivat takana enimmän ne, jotka itse olivat parhaan osan saaneet. Mutta nytkin vielä, kun kelle mikä avun tai neuvon tarve tuli, aina mentiin herastuomariin. Vaimoväki puhui asiansa emännälle, miehet isännälle.

Ja totta se oli, ettei herastuomari ollut elinaikanaan rikastunut. Hän kyllä asui taloaan, osittain hyvinkin, oli töissään täsmällinen, mutta ei ollut saanut karttumaan, niin kuin Juurakkolan vaari, joka rikastui juuri köyhinä vuosina. Mutta tämän tuloksen ymmärsi se, joka kuuli herastuomarin kertaavan Salomon sanoja: »Älä estele tarvitsevalle hyvää tehdä, jos sinulla on varaa, ettäs sen tehdä taidat.»

Hän ja emäntä olivat kuitenkin aina olleet syvästi tietoisia siitä, että he kuuluivat varakkaiden luokkaan, että he olivat perintötalollisia ikimuistoisista suvuista. Heidän sukunsa tulisi jatkua samalla konnulla, he jättäisivät sen jälkeläisilleen, niin kuin Apraham oli sen perinyt isältään Iisakilta, niin piti Iisakin periä se taas vuorostaan Apraham-isältä, ollakseen taasen kylän ensimmäinen kristillisissä hyvissätöissä ja viisaudessa — jos Jumala suo.

Mutta sittenhän olikin tullut isku. Iisakki oli murhattu eräissä häissä ja Apraham jäi ilman poikaa. Jäljelle jäi vain kaksi tytärtä ... Apraham Penttilä murehti ja pyrki murtumaan. Hän ei tyytynyt, kuten Abraham muinoin, kysymättä syytä, selviytymään ainoasta pojastaan. Hän tutki sitä, miksi Jumala tahtoi näin? Se ei selvinnyt. Mutta sitten tuli vuosisadan suurin katovuosi. Ihmisten nälkä ja kärsimykset kasvoivat hänen ympärillään niin suuriksi, että Penttilän patriarkka-pariskunta tuli suruineen temmatuksi hirveän taistelun hyörinään. Joskus tunsivat he saavansa siitä lohtua, samalla kuin armeliaisuudentyö ikäänkuin jumalaisella rakkaudellaan täytti itkeneet sielut ja iankaikkisuus-elämän portti jo tuntui olevan raollaan heillekin, jolloin taasen iäisyydessä saataisiin tavata Iisakki ...

Mutta kun katovuosikaudet loppuivat ja huomio taas kiintyi pääasiassa kotiin ja siellä ilmeneviin katovuotten vaurioiden korjaamisiin, havaitsi Apraham Penttilä yht'äkkiä alkavansa vanhentua — eikä hänellä ollut poikaa. Iisakki pysyi poissa. Isän haava repeytyi uudestaan, — hänen vaimonsa, Iisakin äiti, kanniskeli silloin jo sylissään tyttärensä Loviisan lapsia ja ne viihdyttivät hänen suruaan. Mutta Aprahamille eivät nämä pienokaiset täyttäneet murhatun Iisakin paikkaa, sillä vävymiehen ammatti vieroitti häntä koko perheestä.

Polttava piina oli jo toki muuttunut tyyneksi suruksi, joka luonnetta jalostavalla silittimellään valmisteli rauhaisaa yhtäkaikkisuutta. Salomon saarnat olivat usein auki hänen pöydällään ja hän tunsi niissä ihmeellistä samahenkisyyttä kanssansa.

— »Kaikki on turhuutta».

Siihen sisältyi hänen mielestään elämän summa.

Ja kummallista, koko kylä ajatteli taas samalla tavalla! Uskovaiset ja uskottomat, — kaikki he kertasivat kuningas Salomon lausetta: »Kaikki on turhuutta, mitä auringon alla on.»

Sen pohjalla iloittiin ja surtiin, levättiin ja tehtiin työtä, uskottiin Jumalaan ja oltiin uskomatta.

Iisakki Ylinen, herastuomarin naapuri, oli aina p y r k i n y t herättämään huomiota; kyläläisillä ainakin oli sellainen käsitys. Hän tavoitteli ulkonaista komeutta rintapitäjän, kirkonkylän mahtavien mukaan. Mies piti, kyläläisten mielestä, liian paljon ääntä itsestään, mutta ei juuri huomannut apuatarvitsevaa ja katsoi joka asiassa liiaksi omaa etuansa. Asui taloaan niin, että piti itseään kylän parhaana asumamiehenä. Kyläläiset sanoivat, että hän »retuutti», pani kyllä asumapuuhia vireille, mutta ei laittanut juuri mitään valmiiksi. Ja vaikka Ylisessä usein kävi mahtavia vieraita kirkolta ja naapuripitäjästä, eivät kyläläiset sittenkään kohottaneet miestä herastuomarin arvoon, vaikka tämä oli niin yksinkertainen ja vaatimaton. Jotkut ennustivat Yliselle häviöitä; herastuomarin häviöstä ei koskaan kukaan puhunut.

Varallisuudessa poikkesi keskinkertaisen yläpuolelle

Juurakkola, joka varmasti oli kylän rikkain talo. Siinä talossa elettiin kylästä eristettyä elämää, korkoja kiskoen. Talo olikin mäen takana, erillään kylästä. Juurakkolan vanha vaari oli itse se päärikas, mutta hänen poikansa, nykyinen isäntä, kulki jo hyvällä menestyksellä isän jälkiä.

Kynnönneuvojan käynnin jälkeen riitti tästä miehestä ja hänen toimistaan kyläläisille kauaksi aikaa selvitettävää. Neuvojalla oli ollut varsinkin rukiinviljelystä vastaan paha silmä. Halla sen panee, tahi kevät lähdettää, tahi sade piiskaa — onnistuu vain kerran kymmenessä vuodessa. Niin oli sanonut. Mutta jos viljelisitte enemmän heinää, laittaisitte navetat siistiin kuntoon, ruokkisitte hyvin lehmät ja pitäisitte puhtaina ja tekisitte voita uudemmalla lailla, rikastuisitte...

Rikastuisitte? ihmettelivät ihmiset. Kun juuri on nälkäkuolema raivonnut rukiin, mutta ei suinkaan heinäin, eikä voin, eikä maidon puutteessa! Sepä ajatus oli naurettavan hassu. Pitipä kuulla enemmän.

Kauraa pitäisi viljellä. Kaura on sanonutkin, että jos hän saisi rintapellossa kasvaa, hän isäntänsä verkaan puettaisi.

Kaura?

Kaura, jota viime vuosiin saakka oli kylvetty vain elukkain ravintoa varten!

Miehellä oli nähtävästi pää täynnä kaikenlaisia mullistavia maanviljelyksen uudistusaatteita. Oli puhunut juurikasveista, kaalista, herneestä ja jumalaties' mistä kaikesta... sellaisia kasvien nimiäkin maininnut monta, joita ei kukaan nyt enää jälkeenpäin muistanut.

Tähän saakka oli karjatalous ollut melkein yksinomaan emäntäväen asiana. Nyt oli neuvoja sanonut, että miestenkin pitäisi olla mukana karjanhoitoa järjestämässä. Sehän oli hullua ja naurettavaa! Mitä vaimoväki sitten tekisi? Emäntäväki karjasta edelleenkin huolensa pitäköön, kuten tähänkin asti. Mielensä mukaan hoitakoon navetan vastakin ja saadut rahat käyttäköön tytärten varuksiin ja vieraskahviin.

Siitä vain samalla sukeusi joissakin taloissa kiistaa, kun miesten mielestä vaimoväki antoi lehmille liiaksi paljon heiniä ja lehmät ne sitten polkivat allensa. Siten eivät heinät tahtoneet piisata hevosille ollenkaan — ja ne ainakin tarvitsivat. Mutta kun hevosille vedetään kaikki parhaat heinät ja huonoimmat annetaan lehmille, suutavat ne niitä ja vetävät allensa, — syytti vuorostaan naisväki.

Suutavat! ilkkuivat miehet, ja sanoivat, että jos lehmäin ruokinnassa pidettäisiin jotakin järjestystä ja annettaisiin heiniä vain vähin erin, eivät ne lehmät niitä niin allensa vetäisi.

Näin oli kina jatkunut, puoli piloillaan, takamuistoisista ajoista, niin se jatkui nytkin. Myöskin samoilla tuloksilla.

Kinailu selitti samalla vallitsevia taloudellisia ajatustapoja. Nyt, katovuosisarjan jälkeen, tuntui kyllä olevan jo ikäänkuin ilmassa uudistustuulia. Mutta suuren yleisön teki mieli vielä hetkiseksi vetäytyä tuulen suojaan levähtämään ja äskeisen hyvän vuoden saavutuksilla hieman nauttimaan elämästä, taas pitkästä ajasta. Tämä mielessä huokaistiin ja sanottiin: Jumala

kai sittenkin, kuitenkin, lopultakin säätää, mitä me niitämme ja kokoomme laariin. Turhaa on ihmisen yrittää konstailla Jumalan edelle! Minkä heikko, syntinen ihminen Jumalan ilmoille voi? Kyllähän se maa aina kasvaa, kunhan vain tavallisuuden mukaan sitä aatralla kyntelee ja lannoittaa ... Lantaa taas saisi panemalla tunkioon hyvinä rehuvuosina vahvasti olkia ja hakkaamalla havuja ...

Mutta nyt oli tämä herrojen lähettämä mies sanonut ja vahvasti ähittänyt, että maata piti, muka, v i l j e l l ä p a r e m m i n ! Mikä hän mahtoi olla, minkä verran mahtoi olla itsellä kokemusta, oliko lintu vai kala? Syvemmin kyntää, muka, niin että tulee pohjalta raakaa maata pinnalle. Jopa höpsii ja valehtelee! Kenen sillä lailla kannattaa muiden kuin herrain, jotka sitten palkkatuloillaan ostavat mökkiläisten tunkioita. Hätäkös sellaisten, mutta talonpojan on toista. Ojienkin kaivusta oli mies pitänyt puhetta. Ja hyvähän sekin on, jos tulee sadekesä. Mutta kun Jumala antaa poutakesän, tukkiiko ne silloin, vai katsooko päältä, kun maa kärsii kuivuudesta? Antaa, muka, karjalle parhaat heinät ja pitää elukat puhtaina. Moni hyvin tiesi, miten siellä ja sielläkin oli kuulu lehmä, joka melkein mieluummin puri vain hevosten jätteitä ja kuitenkin lypsi mainiosti. Sitävastoin tiettiin taas kertoa hienosuolisista lehmistä, joille piti aina olla hyvät jos hyvät heinät, mutta sittenkin lypsivät vähän ja olivat ummessa monta kuukautta. Mitä puhtauteen tuli, niin olihan se siivollista, vaan lypsyyn ei se vaikuttanut, vakuutettiin. Mutta hankkia navettaan suurempia ikkunoita, sekä ha-

kea »skonalaisia» rotuvasikoita, sitä tässä kannatti ajatella . . .

Ennen kuin huomattiinkaan, oli kynnönneuvojan käynti Pyydysmäen kylässä aiheuttanut hapatuksen tapaisen käymistilan. Kansansielu, joka pitkiä aikoja oli elänyt itsetiedotonta vaivaiselämää, oli tämän herättäjän kulkiessa alkanut toimia. Historiallinen herääminen oli tapahtumassa.

Pyydysmäellä oli muutamia n. s. »rukoilijain» lahkoon kuuluvia kyläläisiä, ja heidän keskuudessaan joku sen ensimmäisenä sanoi, että sen neuvojan oppi oli alusta loppuun pelkkää ihmishyvyyteen turvaamista, Jumalan edelle yrittämistä. Suruttomatkin alkoivat tätä miettiä ja se näytti jumalansanan mukaiselta. Mitä enemmän asiaa pohdittiin, sitä uudempaa, kumouksellisempaa ja yllättävämpää keksittiin. Jos kerran ihminen näin voi itse, niin mikä on silloin Jumalan siunaus? Solmuko vain, jolla ihmisteot päätetään hyvään? Asia näytti todellakin Jumalan edelle pyrkimiseltä.

Ala-Pyydysmäessä herätti kysymys isännän ja emännän kesken niin kireätä erimielisyyttä, että emäntä ahdistui jo eräänä sunnuntaina itse kirkkoherralta selvitystä kysymään. Heidän varsinainen kinansa koski lehmäinhoitoa, mutta levisi siitä koko maataloudenhoidon alueelle. Isäntä oli saanut neuvojan käynnistä siemenen, joka iti ja paisui. Emäntä oli rukoilijoita ja ymmärsi, että mies oli saanut jonkinlaisen villityskohtauksen, jossa sielunvihollisella oli oma osansa. Kirkkoherra ei kysyjälle osannut, tahi oikeammin ei joutanut, antaa

varsinaista neuvoa. Sillä häntä haettiin vaimon puheille tallista, jossa parhaillaan hierottiin hevoskauppaa. Hät'hätää pappi vain ystävällisesti lohdutti emäntää sillä, että jos tämä asia on ihmisistä, niin kyllä se tyhjään raukee, mutta jos se on Jumalasta, emme voi sitä tyhjäksi tehdä.

Emäntä lähti kuitenkin lohdutettuna. Sillä mitäs tämä muuta oli kuin ihmisistä. Aivan *ihmisistä*! Kirkosta tullessaan kulki hän aina tien vasenta puolta, ja varoi visusti, ettei kukaan pääsisi pujahtamaan hänen vasenta puoltaan ohi. Se oli uskonnollinen taika, onnen ehdoton ehto. Emäntä oli vähänläntä ihminen, keski-iän yläpuolella, hyvin tavallisen näköinen, aivan huomiota herättämätön akka. Koko matkan hän ajatteli ainoastaan tätä: se on ihmisistä ja raukee tyhjään! Ennen kotiin menoaan poikkesi hän herastuomarilla puhutellakseen emäntää. Vaikkakaan herastuomarin emäntä ei kuulunut rukoilijain joukkoon, ei hän kuulunut niiden pilkkaajiinkaan. Ala-Pyydysmäen emännän mieli oli niin täysi siitä ilosta, jonka hän oli löytänyt kirkkoherran lohdutuksesta, että se piti saada sanotuksi lähimmälle ihmiselle, johon luotti.

Ovessa tuli vastaan renki Hermanni, joka juonillaan väkisinkin pyrki pujahtamaan vasenta puolta. Mutta puolensa Ala-Pyydysmäen emäntä piti. Penttilän tuvassa ei hän mennyt istumaan, vaan salaperäisesti kuiskasi emännän kanssaan ulos. Toinen tunsi nämä kujeet ennestään ja seurasi. Pistäydyttiin navettaan ja Ala-Pyydysmäen emäntä ilmoitti, kuiskaten salaperäisellä äänellä:

— Ihmisistä se on!

— Mikä?

— Koko sen kyntäjämiehen oppi.

— Voi hyvä ihminen, silläkö sinä nyt olet omantuntosi raskauttanut?

— Sillä. Mutta nyt minä olen niin kovin iloinen, kun rovasti sen selvitti.

— No ole nyt!

— Ajattelin vain teillekin sanoa, että ihmisistä se on ja Jumala antaa sen raueta.

— Noo.

— Onko se teillä, se — ?

— Mikä?

— Se, minkä teidän isäntä ja Ylinen ostivat?

Herastuomarin emäntä ymmärsi nyt, että oli kysymys lapvärtiläisestä aurasta, jonka Ylinen ja heidän isäntä olivat ostaneet yhteiseksi.

— Se on Ylisessä, virkkoi emäntä vaikeasti hymyään hilliten. — Mutta mitä, hyvä ihminen, sinä sellaista murehdit?

— Ajattelin vain sanoa teillekin, että se on ihmisistä, sekin, ja raukee tyhjiin. Jumala ei laske edellensä... Mutta en suinkaan minä mene Yliseen, se emäntä on niin tuima.

Hän lähti, sanoin hyvästiä sanomatta, mutta yksinkertaisista tirkistelevistä silmistä heijasti syvä kiitollisuus herastuomarin emäntää kohtaan, joka vastaan väittämättä kuunteli.

X.

Kynnönneuvojan käynti vaikutti Erkkiin ratkaisevasti. Hän osti veljeltään talon irtaimistoineen, elukoineen, sitoutui maksamaan kolmannelle tuhannelle nousevat velat ja Samelille elinkautisen eläkkeen. Sameli tahtoi itse kirjoihin pantavaksi, että hän teeskelee talon töitä niin kauan kuin jaksaa. Mies oli, näet, niin kiitollinen siitä tiedosta, että hänellä oli nyt elinkautinen huoleton leipä ja talo tulee pysymään suvussa. Hänkin, Sameli, tahtoi nyt näyttää miehuuttaan. Mutta hänen työvelvollisuusmääritelmiänsä ei kirjoitettu.

Silloin pantiin Erkki ja Sanna heti kuulutuksiin. Vihkiminen toimitettaisiin kohta kuulutuksen jälkeen, jolloin Sanna siirtyisi Pyydysmäkeen. Asiain tälle kannalle tultua, alkoi kumpaisenkin veressä polttaa kiihkeä himo käydä Pyydysmäen uinuneita maita herättelemään.

Erkki oli kesän kuluessa jo jonkin verran valvonut töitä, mutta sittenkin olivat kesannot vielä heinäajan suussa puoleksi koskemattomina, lanta ajamatta, y. m. Aita-Mikin hevonen sai tulla nyt kahden huononpuoleisen oman hevosen apuun. Uusi isäntä oli saanut lainaksi lapvärtiläisen, jolla Pyydysmäen maat kääntyivät yötä päivää. Ja kun heinäaika tuli vihdoin polttavan kiireisenä, täytyi peltotöitä tehdä öillä, jos mieli saada maat joltiseenkaan ruiskylvökuntoon.

Eräänä iltana, kun muut väet olivat töistään käyneet levolle, valjasti Erkki päivän levänneen ruskonsa ja lähti pellolle. Kyntöaseena oli tavallinen aatra. Päästyään saralleen tarkasteli hän peltoa. Oli peloiteltu,

että kun kaikki pellot oli käännetty lapvärtiläisellä, raaka pohjamaa tulisi tukahuttamaan koko kasvun. Hän oli pannut runsaasti lantaa, mutta oli sittenkin hieman levoton. Nyt kun katseli multaa, näytti hänestä kuin siinä sittenkään ei olisi juuri ollenkaan savea, vaan kauan pohjassa levännyt ruokamulta, jolla oli väkevän maan väri ja tuoksu. Hän keksi yht'äkkiä, että siinä olikin lannoitettu pohjamulta nyt käännetty päälle ja maa olikin voimakasta. Ilonvälähdys kävi läpi ruumiin. Hän katseli pitkin sarkaa ja vertaili sitä naapurisarkoihin. Jonkinlainen ylpeydentunne täytti mielen: tämä on nyt jo ainakin yhtä hyvän näköinen kuin nuo toisetkin! Ja jos havainto on oikea, että pohjamaasta päälle käännetty multa oli väkevää, silloin on lapvärtiläinen voittanut! Hänellä on siis vahvempi ruokamulta. Tiedossa oli hyvää siementä. Kaikki vaikutti rohkaisevasti. Ainoastaan ojat, ne olivat kurjat, niitä ei hän ehtinyt tässä kiireessä kaikkia luoda.

Mikä se on? Kuka tulee Penttilästä aatran ristipuut maantietä kihnaten? Tunteehan Erkki Sannan! Herastuomari on antanut hevosen ja nyt tulee Sanna auttamaan kesannon kynnössä.

On hieman samea ilma, mutta ei sada. Kyntäjät asettuvat kumpainenkin pellolleen. Tällä kertaa kynnetään kulmittain. Erkin mieli on hyvä siitä, että Sanna tuli. He eivät paljoa juttele, mutta toisiinsa katsoessa on silmissä lämmin loisto. Kyntävät kumpainenkin peltoansa. Erkin aatra menee liian syvään, se kaivaa vieläkin, aina vain sieltä pohjasta, Sannan taasen menee suoraan ja tekee pehmeään multaan kaunista vakoa.

Erkki laittelee aatraansa siksi kunnes sekin löytää sopivan syvyyden.

Kumpainenkin on peltonsa kyntänyt. Pysähdytään, hevoset saavat hieman puhaltaa. Oliko Erkki kuullut, mitä Peltolan Paappa oli sanonut? kyseli Sanna, kun pilaillen istui pientarelle. Ei ollut kuullut. Sanna kertoi paapan sanoneen, että lapvärtiläinen taisi tuoda Pyydysmäkeenkin pysyvän isännän. Vai niin oli äijä sanonut! Naurettiin.

Kiitos vaikutti Erkkiin. Tämä oli jo toinen kylän vanhoista miehistä, joka hyväksyi hänen puuhansa; ensimmäinen oli herastuomari.

Ilma huokui lämmintä. Juuri kynnetty maa tuoksui kyntäjilleen väkevänä ja kiihoittavana, synnyttäen syvän elämäntunnon.

— Vaolles! kuului Sannan ääni helakkana ja täyteläisenä.

— Vaolles! käski Erkki ruskoansa matalalla toveriäänellä. Hevoset astelivat tuttua kyntömarssiaan hieman vastahakoisina, sillä öinen työ oli viisasten eläinten vaistoja ja luontoa vastaan.

Aamun tullen tapasi nouseva aurinko Pyydysmäen kesannon kynnettynä. Mutta kyntäjät olivat jo parituntisen levon jälkeen, kumpainenkin suunnallaan, heinää kaatamassa.

— — —

Iltapäivällä tuli joku paimenpoika Pyydysmäen niitylle kutsumaan Erkkiä ja Samelia kotiin. Nimismies oli tullut ja tahtoi tavata molempia. Sameli oli ollut hyvässäkin työn kurssissa, mutta nyt joutui luonto sel-

laiseen tilaan, ettei tahtonut oikein iletä kotiin lähteä. Tunsi paljon vahvempaa halua painautua pitkälleen ladon taakse pensaan varjoon ja olla mitään ajattelematta. Erkki näytti saaneen pienen sähköiskun. Ymmärrettyään, että kysymyksessä olivat ne uhatut Samelin velkojen ulosmittuut, alkoi mielessä kiertää kysymys: montako? Kuinka suurista summista? Hänen kävi vihaksensa, kun ei ollut sittenkin jo käynyt nimismiehessä, vaikka oli pari päivää puuhannut; mutta kun oli niin kamala kiire.

Mieltä kaivoivat yht'aikaa pula ja kunniantunto. Jos paljonkin on liikkeelle pantuna velkakirjoja, millä ihmeellä niistä selvinnee? Rahaa ei ole, eikä tiedä takaisiko edes kukaan... Jo meni mieleen: pitäneekö todellakin heittää tuohon kaikki, vasaran alle, luopua talo-unelmista, ajatella uudestaan vain torppaa, antaa kotitalo rahamiehille?

Sydämessä jysäytti. Jaakkola, kauppias, sekin oli aikonut Samelin kanssa kauppoihin. Toisi puotinsa Pyydysmäkeen, rakentaisi porttirakennuksen kivijalalle. Jokohan nyt pääsee edelle ja saa hyväkseen hänen yötöittensäkin aherrukset ja niiden vuosien, mitkä tässä on saanut ilmaiseksi, laihoilla mahapalkoilla raataa? Sitten menee kotitalo vieraalle, juuri sille Jaakkolalle...

Erkin mieli mustui. Hän ei ollut ennen vihannut Jaakkolaa, päinvastoin oli oltu jonkinlaisissa toveruussuhteissakin. Mutta tämä ajatus oli niin sietämätön, että poskihampaat pyrkivät ryntäämään läpi poskien.

Sameli lohnusti jäljessä suurissa karvakenkärajois-

saan. Mies jäi yhä jäljelle... eihän hänellä sinne ollut kiirettä! Hän kyllä ehtisi tarpeeksi.

Mutta Erkin sielu eli tähän aikaan niin voimakasta kevätelämää, että toivo taas pian lyöttäytyi päällimmäiseksi. Hän laski summassa, että jos nimismiehellä ei ole muuta kuin tuhannen markan ulosmittuut, ne hän voi järjestää. Jos eivät ne nouse yli kahdeksan, — ei, y h d e k s ä n sadan, se merkitsee, että hän selviytyy niistä helposti...

Lapsellinen uteliaisuus ja kiihko heräsi tämän mielikuvan kera. Onko niitä yli yhdeksän sadan? Siitä tulisi riippumaan suuressa määrässä hänen onnensa. Ja jos eivät ne nouse yhdeksään sataan! Vaikka ei miehellä ollut vielä aavistustakaan, miten saisi sellaisen summan, alkoi mielessä kohota itsetietoinen luottamus menestykseen, aivan kuin rahat olisivat jo olleet kukkarossa. Tämän lisäksi välähti jälleen mielessä vanha ajatus: kaikille uudet velkakirjat.

— Kaikille uudet velkakirjat, totta he siihen tyytyvät, hän itsekseen mutisi saapuessaan kartanolle.

Nuori isäntä, jota uhattiin, alkoi jo melkein viheltää. Hän lunastelee ne pois parissa vuodessa, ja sitten! ... Pian! kaikui hänen ajatuksissaan. ... Pian! jyskytti hänen veressään...

Erkki astui tupaan.

Nimismies Nyström oli pieni, ketterä mies. Alkoi jutella Erkille hyvistä heinäilmoista, niin kauan kuin Sameli ehtisi, joka kuului tulevan jäljessä. Heillä, nimismiehellä, oli eilen pantu latoon 18 kuormaa ruutikuivaa heinää, apilaakin. Oliko uusi isäntä jo perehty-

nyt apilaviljelykseen? Vai ei. Se se on heinää, hajuaa ja lemahtelee aivan kuin apteekki. Sitä pitää laittaa.

Sameli oli tullut, laittautunut mukavasti takalle ja saanut piippunsa uudestaan savuamaan. Nimismies jutteli Erkin kanssa aivan kuin vanhan toverin. Samelin suu jo karkasi hymyyn... Eipä tässä taidakaan niin mahdottomia olla. Hän jo sylkee valmiiksi, pistääkseen väliin sopivan sanan, kun sattuu.

Mutta juuri silloin muuttuu nimismies viralliseksi. Hänellä on tässä ulosmittuuseen määrätyitä velkakirjoja 7 kappaletta, pieniä joutavia, sen ja sen omia, tekevät yhteensä 825 markkaa.

Erkki oli vähältä purskahtaa nauramaan. Hän oli saanut iloisen yllätyksen. Ne eivät ole tuhatta markkaa, eivät edes yhdeksää sataa! Mitäs hän oli arvaillut: jos ei ole yhdeksää sataa, helposti suoriutuu.

Niissä oli kyllä kaksi velkomusta, joista ei Sameli ollut puhunut mitään, ja ne tekivät parisataa. Mutta tuo arvoituksen taikamainen onnistuminen vaikutti niin rohkaisevasti, että sitten kun oli saanut naurunpurkauksen alas painetuksi, pyrki kielelle heti ylimielinen leikkisana.

Nimismies kyseli maksetaanko niitä? Nyt kohtako? Kohta, tahi kahden viikon sisällä.

Tämä teki Erkkiin masentavan vaikutuksen, ties' miksi. Oliko hän väsynyt? ajatteli hän itsekseen, kun istui penkillä ja tuijotti nyt jäykkänä eteensä. Samalla osui hänen katseensa Sameliin, joka edelleen hieroi takkakiveä ja syleksi levottomana, laittaen sylkyläiköistä ympärilleen mustan, väkevälle tupakalle tuoksuvan piirin.

Yht'äkkiä löytää Erkki mielikuvituksensa iloisesta askartelusta kesantopelloilla. Sanna kyntää, hän kyntää. Mehevä multa paljastaa voimansa, se muuttuu kuin ruisleipätaikinaksi... ja Sanna kertoo pientarella istuen, miten Peltolan paappa oli sanonut...

Löytää taas itsensä, monen sekavuuden jälkeen, selittämästä nimismiehelle, ettei hänellä nyt ole aivan kohta rahoja, mutta jos voisi lykätä muutaman päivän. Hän kävisi näiden velkojain puheilla tai hankkisi rahaa. Luonto ja itsetunto alkavat nousta. Tässä ei tule ryöstöä. Ei ole tarkoitettu keneltäkään pyytää mitään ilman, ettei makseta...

Nimismies Nyström ei ole erittäin virkavaltainen. Kyllähän hänen puolestaan, kunhan siitä nyt sitten vain tulisi totta. Katsoi tiukasti, hieman hymyyn vivahtaen Erkin silmiin. Tunsi yht'äkkiä olonsa hieman oudoksi. Erkin silmistä oli yht'äkkiä välähtänyt tulta.

— Enhän minä ole teille vielä ikänä valehdellut! murahti Erkki matalalla äänellä.

— Ei ei, mutta tällaisissa asioissa tahtoo usein ...

Mutta nyt oli Erkin koko ilme jo niin jäykkä ja härkäpäinen, että nimismies Nyström vaikeni puolustuksessaan.

Hän ei ollut uhkaava, mutta sittenkin siitä ikään kuin kihosi omituisen voimakas, velvoittava vaikutus. Onpa omituinen mies! Jykevät leukaperät ja hymyyn taipuvat silmät...

Nimismies tuntee kummaa epävarmuutta. Ennen oli tällaisissa tapauksissa kaikki mennyt samaa totuttua, tuttua latuaan — tuonkin Samelin kanssa — taka-

varikko tehty, sanottu muutama joutava, lohduttavaksi tarkoitettu leikki- tahi pilkkasana, miten milloinkin, ja menty tiehensä.

Mutta tässä oli vaikea sanoa sitä tai tätä ratkaisevaa. Leikkisanat olivat nyt kokonaan karanneet ajatuspiiristä. Tuntui hetkittäin kuin olisi ollut ensimmäistä kertaa tällaisessa tilanteessa. Eikä Erkki pyytänyt, ei edes lupauksiaan tuhlaillut.

Neuvoteltuaan kumppaninsa kera toimitti nimismies kuitenkin takavarikon. Muodon vuoksi, sanoi ja katsoi hämillään Erkkiin, jonka poskihampaat juuri ilmaisivat miehen tekevän tulevaisuuden suunnitelmia. Kruununpalvelija tunsi yht'äkkiä olevansa aikalailla poikamainen. Miksi, sitä ei tiennyt, mutta siltä tuntui tuon miehen edessä. Havaittuaan tämän, alkoi sekin kiusata.

Nyström ei ollut mikään huono ihminen, pikemmin päinvastoin. Mutta sittenkin oli virkatoimissaan tottunut aina katsomaan ihmisten päiden ylitse. Nyt ei ylettänyt, ei vaikka ... Tämäpä on kummallista!

Takkakivellä istui Sameli, vilkuili, puri mälliä. Nimismiehen itsetunto yht'äkkiä kuohahti. Samelin koko olemus sitä kiihoitti, — aivan päinvastoin, kuin veljen koko olemus lamasi ja hillitsi. Tunsi sen sormenpäitä myöten: Sameli oli niin kutkuttavan kelvoton hieroessaan siinä takkakiveä, että nimismiehen kielelle valui ulosmittuukompia.

Silloin Erkki, joka oli jonkin aikaa seisonut ikkunassa ja katsonut vainiolle, kääntyi nopeasti päin nimismiestä.

— Kirjoittakaa, jos haluttaa. Kolmen päivän kuluessa minä ne selvitän.

Nimismies löysi uudelleen itsensä neuvottelijana Erkin edestä.

— Hyvin ehtii, ehtii kahden viikonkin sisällä, ehtii, hoki Nyström papereitaan kooten.

Samelikin tunsi, että ilma alkoi kevetä:

— Siinähän on aikaa, kaksi viikkoa! Hän nosti silmänsä, jotka koko ajan olivat luimistelleet pakoteillä lattianraoissa, nyt jo rohkeana veljeen ja nimismieheen, aivan kuin lohduttaakseen ja ilahduttaakseen molempia, sanomalla: minä, Sameli, en olekaan aivan niin kelvoton, kuin joskus näyttää.

Mutta silloin Erkki taas sanoi, ja se tuntui tulevan ahtaasti hampaitten välistä:

— Jollen saa kolmessa päivässä selvitetyksi, en saa kolmessa viikossakaan!

Mutta nyt näytti luonto olevan siksi kuohuksissa, että hän astui pitkin askelin ulos ja suoraa päätä niitylle.

— — —

Ulosmittuumiesten mentyä heilui Samelikin takaisin niitylle aroissa silmissä selvä syyllisyydentunto. Tuolla heilumisellaan näytti mies yrittävän saada olemukseensa ikäänkuin enemmän asiallisuutta ja itselleen omantunnonlohdutusta.

Erkki ei kuitenkaan edes nuhdellut häntä, vaikkakin äsken oli paljastunut ennen ilmoittamattomia velkoja parisen sataa.

Jo ennen iltaa Sameli sai tunnonrauhan. Hänestä oli taas suorastaan hauskaa tuntea olevansa »vaari»,

eläkemies, jonka leivästä nuori, riski mies piti huolta. Jos nytkin oli isäntänä, eipä olisi helposti ymmärtänyt, millä kurilla olisi tästä perun pälkähästä päässyt. Nyt hänen ei tarvinnut välittää mitään. Oli nuori mies aisoissa, katsokoon eteensä ... hän, Sameli, on aikansa katsonut. Tuskin hän muistikaan, että siinä oli ollut parinsadan velkakirjat, joista ei ollut talonkaupanteossa tullut puhutuksi. Niitä pieniä ei aina niin tarkoin huomaa.

Hän ajatteli sitten Erkkiä ja Sannaa.

Silloin sisässä ikäänkuin jotakin heräsi. Miehen mieli kävi sameaksi. Nuoruudenaika nousi mieleen kuin etäinen tähti illanhämyssä. Loisti hetkisen ja hän tuijotti siihen tunteakseen: siellä näkyi todellakin väkevä mies ja nuori nainen, jotka juuri silloin aloittivat elämää ...

Mutta kuvaelma vaihtui nopeasti. Tuskantunto kuohui päälle kuin maan sisästä. Sameli purkasi vihaisesti kurkkuaan ja ravisteli ruumistaan. Silmässä vilahteli taas syyllisen karkaava levottomuus ...

Yht'äkkiä kaikki selvisi kamalaksi viinanhimoksi. Hiki kohosi otsalle.

Tultaessa illalla kotiin oli puuro pöydässä. Mieli ilahtui, sillä samassa tunsi voivansa työntää puuroa viinajanonsa sammuttamiseksi ... se jo pelkkänä mielikuvana kutitti suussa ja vatsassa. Sameli istui pöytään, siunasi ruokansa hartaasti — ja katsahti samalla syrjittäin veljen silmään.

XI.

Aamulla ennen kukonlaulua oli Erkki jo liikkeellä. Tänään piti asema saada selväksi. Ensimmäisenä meni hän kysymään herastuomarin luottoa.

— Takaan minä sinua, sanoi herastuomari lämpimästi. Sinä meinaat yrittää, minä tiedän sen.

— Jos vain jokin neuvo auttaa, niin ...

Erkki meni rohkein mielin Yliselle, jo mennessään varustautuen kieltoon. Jokin uhma häntä kuitenkin yllytti. Heillä ei ollut Ylisen kanssa ollut koskaan oikein sileät suhteet.

— Aiotko sinä sitten ruveta tulemaan siinä toimeen, kun ei se veljesikään? kysyi Ylinen ja silmässä vilahti ilkeä välähdys.

Erkissä kuohahti. Pyytäjän nöyryydestä kaukana olevalla sävyllä hän vastasi:

— Piruko tällaiseen puuhaan viitsii ruveta, jos ei totta tarkoita?

— Se veljesi on ... Ylinen koetti oikaista vartaloaan ja saada vatsan edullisesti esiintymään. Erkki kiinnitti molempain silmäinsä katseen Ylisen ainoaan. Viimemainittu alkoi ilmeisesti epäröidä, eikä enää jatkanut mitään veljestä. Pelkäsikö hän vai häpesi, oli vaikea tietää. Koetti siis alkaa uudesta päästä:

— Mutta mitä siitä. Ei se kallis talo ole, vaikka on langetettu. Se veljesi on siinä retuuttanut. En minä sitä siltä sano, että sinä niin tekisit.

Siis luonto veti kuitenkin siihen.

Erkki nousi lähteäkseen. Toinen kielsi ja tarjosi

rommiryypyn. Olisi tehty kahviplöröt, mutta Erkillä taisi olla kiirutta. Seisoaltaan jutteli Ylinen:

— Joka menee takaamaan, se menee maksamaan.

— Ei pidä sitten mennä! sanoi Erkki syvällä rinta-äänellä.

— Älä, kuule, nuorimies, komeile kesken. Köyhän täytyy olla nöyrä, eikä siitä pääse hyväkään. Mutta tulen minä sinua takaamaan jonkin sata markkaa.

— Ei pidä tulla!

— Tuota, rupeatko ...

— Ei pidä tulla, naapuri! Minä en ole kerjuulla... Muista mun sanani!

Erkki käänsi leveät hartiansa, röyhisteli niitä hieman ylimielisesti ja lähti pois.

Seuraava oli Ala-Pyydysmäki. He olivat isännän kanssa serkukset ja hyvät ystävät. Tämän lupaus oli jo itsestänsä selvä ennakolta, sen hän tiesi. Mutta jos emäntä asiaan pääsee sekautumaan, se panee pilalle. Isäntä, pieni mies, laittoi pihassa ruokakuormaa. Väki oli Lahdenmaassa luhdalla. Emäntä juosta hykersi polvihameessaan tarhasta tupaan päin. Terävällä silmällään äkkäsi, että Erkki oli pyhäpukeissaan, muisti eilisen ulosmittuun ja yhdisti nämä kaksi asiaa. Akka pysähtää töksähti noin parin sylen matkassa rattaista ja alkoi puolikuiskaten kysellä:

— Mitä ... takauksiako Erkki?

Erkki katsahti akkaa ja oli vähällä räjähtää nauramaan, mutta miehen vuoksi ei sitä tehnyt. Ennenkuin kumpikaan miehistä ehti sanoa mitään, emäntä jo tolkussaan jatkoi:

— Ei meidän isä taida tulla takaamaan. Koeta nyt, Erkki parka, saada muita.

— Ole vaiti! ärähti mies.

— Vaiti? Vai vaiti. Tiedäkin vain ... Muistatko, kuinka paljon mun kotoani on tähän tuotu... Kyllähän Erkki nyt saa muitakin, läheisempiäkin ... Tässä on kyllä itsensä kanssa tekemistä jokaisella.

Akka luki tätä kaikkea veisaavalla, hillityllä äänellä ja kääntyi jo mennäkseen tupaan. Mutta samalla syöksi lehmä navetan ovesta kuin kuula, kohta kintereillä toinen, kolmas ja yhä edelleen. Navetassa oli kamala melu.

— ... sus siunatkoon! Mikä niille lehmille nyt tuli? kysyi emäntä melkein itsekseen ja tuijotti avutonna lehmitarhaan. Sieltä astui viimeisenä paimen, Vuodon Iikka, itsetietoinen käskijän ryhti koko olennossa ja paksu pihlajainen kourassa.

— Mitä sinä, poika, teet lehmille? huusi emäntä uudelleen lähestyen lehmitarhaa.

— Kun emäntä syytti, että lehmät likaavat navetan lattian, kun ne tulevat sieltä niin hitaasti, niin minä vähän ... selitti Iikka nurkuvalla äänellä.

Lehmäin kyljillä näkyi paksuina makkaroina paimenen kasvatuksen jäljet. Emäntä kallisteli päätään ja voivotteli:

— Minä sitä samaa ajattelin, kun lehmät tulivat niin levottomiksi kohta, kun tuo poika tuli navettaan, että kyllä se niitä mänttää.

Sillä välin oli Erkki jo pihasta lähtenyt ja serkku

oli sanonut, ettei tuosta akasta tarvitse välittää, kyllä hän osaltaan auttaa.

Kierto, joka oli näin vastuksellisesti alkanut, jatkui vaihtelevalla onnella. Velkojista useat suostuivat mielelläänkin odottamaan nyt, kun Erkki oli aisoihin astunut. Monta isällistä ja ystävällistä neuvoa annettiin. Mutta myöskin sai kuulla monta katkeraa ja purevaa, köyhyydestä ja avuttomuudesta muistuttavaa sanaa. Erkki sai kokea lämmintä, kärsimysten koulussa kasvatettua ihmisyyttä, mutta myöskin karaistua paatumusta.

Kuvaavimpia olivat kohtaukset pitäjän rovastin ja Juurakkolan vaarin luona.

Rovasti oli kohta valmis odottamaan saatavaansa, mutta — hän tarjosi lisää! Hänellä oli hevonen, jonka oli pari vuotta takaperin saanut Pyydysmäen Samelilta ryöstöhuutokaupassa. Rovastille oli hevosia, samoin kuin lehmiäkin, tullut liikoja. Hän olisi mielellään antanut uudelle, alkavalle talolliselle hevosen ja lehmän velkakirjaa vastaan ilman takauksiakin, mutta jos saisi takaukset, antaisi hän huokeammalla korolla. Erkki todellakin tarvitsi hevosen ja lehmän, mutta nämä, joita tarjottiin, olivat ikäloppuja. Lehmän kyllä kehuttiin lypsävän hyvin, mutta hevonen oli vanha ja väsynyt. Erkki olisi mieluummin ottanut erään toisen, nuoren tamman, mutta sitä ei rovasti halunnut luovuttaa. Miten siinä juteltiinkaan, kaupat syntyivät. Mutta ennen kuin Erkki lähti, vaihtoivat he taasen hevosia: Erkki sai mielimänsä tamman ja rovasti takaisin vanhan salvian, saatuaan välirahoista uuden velkakirjan.

Kotitiellä tunsi Erkki, että häntä oli näissä kaupoissa ainakin jonkinverran huiputettu. Mieli pyrki hieman alakuloiseksi ja avuttomuuden tunne yritti nousemaan. Mutta tamma oli todellakin miellyttävä hevonen, ja mitä lähemmäksi kotia tultiin, sitä enemmän Erkki rauhoittui. Hän oli joka tapauksessa joutunut maksamaan vain vähän liikaa.

Viimeksi kävi hän Juurakkolassa. Äijä asui pihatuvassa, oli iältään seitsemissäkymmenissä, hyvinvoipa, älykkään näköinen ukko. Erkin tullessa istui siellä muurari-Heikki ja luki äijälle Suomalaista Virallista Lehteä. Äijä ei osannut itse ollenkaan lukea. Ripille oli hän aikoinaan 4—5-kertaisen yrittämisen jälkeen päässyt. Mutta sittemmin olikin kirjallisuuden viljeleminen saanut jäädä. Lukutaidon aakkosetkin olivat mielestä haihtuneet. Nyt vanhemmalla puolen ikäänsä oli äijä tullut uteliaaksi. Sen vuoksi hän tilasi »Virallista» ja luetti sitä muilla. Naapurinsa, muurari-Heikki, oli vasituinen esilukija. Heikkiä itseäänkin miellyttivät tiedot ja vielä enemmän hyvä ryyppy, minkä äijä aina kaasi lukupalkaksi.

Juurakkolan vanha vaari oli saituri. Kulumassa oleva vuosikymmen oli häntä varsinkin rikastuttanut. Saituruuttaan ei ukko itse vikana pitänyt. Tavaransa uskoi olevan Jumalan siunaamaa. Hän kävi usein kirkossa ja oli rovastin tuttu. Äijällä oli se vakuutus, että tämä Jumalan siunaus johtuu hänelle siitä, että hän on koko elämänsä vaeltanut siivosti — ennen kaikkea säästäväisesti. Sillä säästäväisyys oli kristillisyyden paras avu. Herra Jumala piti säästäväisyydestä ja vei leivän

ihmisten suusta, jotka olivat laiskoja ja tuhlasivat. Äijä tuli uskonnollisissa mietteissään siihen, että korkean koron ottaminen laiskoilta ja tuhlaavilta ihmisiltä, s. o. kaikilta tarvitsevilta, oli Jumalan säätämä keino heidän rankaisemisekseen. Samalla oli se sopiva keino säästäväisten ihmisten palkitsemiseksi: antoi vain köyhtyneet tuhlarit heidän käsiinsä kuin syntiset amalekilaiset juutalaisten käsiin. Koron runsaus ja mitta sai tietysti riippua armoitetun vapaasta tahdosta, kunhan ei vain kovin vähällä laskenut sitä, jonka Jumala oli syntisyytensä ja rikostensa tähden antanut hänen käsiinsä.

Erkin tullessa tupaan ymmärsivät äijä samoin kuin esilukijakin kohta, millä asioilla Erkki kulkee. Tässä huoneessa ei juuri milloinkaan muilla asioilla käyty, paitsi kun tultiin kutsumaan jonkun velallisen hautajaisiin, jonkalaisiin velkoja aina oli kunniavieraaksi kutsuttava. Tavallisuuden mukaan välähti äijän silmissä jotakin yrmeätä, ja esilukijan terävä silmä huomasi sen. Samassa vilahti hänen omassa silmässään veitikka. Mutta totisena ja asiaan kiintyneenä hän virkkoi:

— Kas, tuossapa on läksy rahanlainaajille.

— Mitä siinä? kysyi äijä uteliaana.

— Että ilkiän voiton pyyntöä ei saa harjoittaa. Minä luen sen vielä.

— Anna olla nyt, kehoitti äijä.

Mutta Heikki luki:

»Ne ovat oikein pirulta riivatuita ihmisiä, jotka ottavat ilkiää voittoa. Ei rahasta, jotas lähimmäiselles liijastas lainaat, saa ottaa inträssiä muuta kun kolme

prosenttia. Joka enemmän ottaa, sitä piru rakastaa ja viimein perii.»

— Oliko siinä niin? kysyi äijä kummissaan, kiinnittäen harmaat, tuikkivat silmänsä lukijaan.

— Oli siinä.

— Valehtelet.

— Eikö se sitten olisi raamatun mukaista. Lukekoon tuo Erkki, jos ette usko.

— Anna tänne se lehti, käski äijä hätäisesti, käänteli sen kauniisti taitteisiinsa ja pisti nurkkakaappiin.

Heikki lähti ja Erkki jäi selvittelemään raha-asioitaan, sillä tuloksella, että äijä lupasi ulosmitatun velan maksua odottaa. Ja jos Erkki maksaisi vuoden kuluttua, saisi olla kolmella prosentilla.

Muurari-Heikki tavoitti Erkkiä, kun tämä palasi kylään. Saatuaan kuulla, miten oli käynyt, nauroi hän katketakseen. Jutteli sitten, miten äijä oli siinä illalla kertonut niistä ulosmittauksista, ja hän oli ymmärtänyt, että se mielitteli toista sianporsaista, jotka Samelin kuuluisien lentosikojen nimellä olivat olleet koko kesän kylän vaivana. Eikö äijä ollut maininnut Erkille mitään? Ei mitään. Heikki oli »komppuneerannut» omasta päästään sen jutun »ilkiästä voitosta». Ei lehdessä mitään sellaista ollut.

— — —

Samana iltana istui Erkki Sannan lutissa, leuka kämmenen varassa sulatellen päivän isäntämieskokemuksia. Sanna istui kynnyksellä, selkä ullakkoon ja kutoi sukkaa.

Lyhyen äänettömyyden jälkeen kohotti Erkki päätään tutkien silmillään Sannan ajatuksia. Viimemainitun silmissä ei kuitenkaan näkynyt muuta kuin eräänlaista harmaata vakavuutta — ei kiihtymystä eikä levottomuutta. Erkki oli tulevalle emännälleen äsken kertonut päivän kokemuksista ja siitä, että veli oli salannut tahi unohtanut eräitä velkojaan. Erkin omassa, uuden elämäntunnon kuohuttamassa mielessä oli näiden vastuksien voima jo päivän kuluessa joskus häipynyt melkein huomaamattomiin. Mutta hän tunsi tulevan vaimonsa arvostelevan ja perusteellisen luonteen. Sanna voisi sanoa syyllä jotakin moittivaa. Erkki tunsi, että jos siltä taholta nyt tulisi sysäys hänen uskoansa vastaan, se voisi langeta ... Eikä hän ollenkaan ymmärtänyt, mitä silloin tulisi tekemään.

— Jaksaahan tuonkin.

Tämä tuli Sannalta itsetietoisesti ja varmasti. Hän nähtävästi täydelleen tajusi Erkin tunnetilan ja sen, miten hänen sanansa siihen vaikuttavat. Kun hän nyt lisäksi katsoi hymyten Erkkiin, vaikutti se mieheen sähköisesti. Erkki hyppäsi pystyyn ja päästi syvän helpotuksen huokauksen aivankuin viimeisestä, pahimmasta velkojasta päässeenä. Riuhtaisi sitten tavattomassa voimantunnossa koko ruumistaan, huitasi ja virkkoi ärjähtäen:

— Ne ovat pieniä, kun tässä vain alkuun pääsee!

Erkki astui ulos ovesta.

— Mihin sinä nyt? uteli Sanna.

— Niittämään.

— Minäkin tulen.

Erkki vastusti. Sannahan oli ollut koko päivän työssä. Aamulla taas pitää kello kolmelta niitulle. Hän ei saisi tulla, menköön makaamaan. Eikä herastuomarikaan taitaisi pitää siitä. Mutta Sanna ei tyytynyt. Lähdettiin yhdessä.

He laskeusivat pihaan. Kello vaelteli yhdeksän tienoilla, sillä läntisellä taivaanrannalla oli aurinko aivan äsken punertavana laskenut. Nyt siellä loimusi komea iltarusko kullanpunertavana. Talossa vanhaväki jo oli mennyt nukkumaan. Jaakkolan puodissa oli vielä liikettä. Sanna otti tikapuilta viikatteensa ja porraslaudan alta hiomakiven. Lähdettiin. Käytiin Pyydysmäen kautta. Otettiin mukaan jotakin välipalaa ja juomaleili. Erkin pitkä viikate erottui kauas toisista, kun ne siinä tikapuilla rinnan roikkuivat.

Hiljaa puhellen astuivat he nopeasti erästä kylän lähellä olevaa, mäkien välistä alankoa kohti. Polku kävi läpi katajikkomäen, yli laajan notkelmahakamaan, joka sekin kasvoi ylt'yleensä katajaa. Erkin katse harhaili katajissa. Yht'äkkiä hän heitti viikatteen viereensä, tarttui kourin leveään, ikivanhaan katajaan, joka siinä oli miespolvien vieriessä peittänyt neliösylen alan maata. Sanna jää nauraen kummastelemaan.

Erkin käsissä vanha katajapensas rusahtelee, haarukka haarukan perään irtautuu. Syrjästä katsojasta näyttää sille, kuin sadun jättiläinen taistelisi satapäistä kummitusta, verivihollistaan vastaan. Kummitus tempoo, tähtää, kurottaa purrakseen, mutta mies käy kimppuun yhä kiihtyvällä vimmalla. Haarukka haarukan perään, oksa oksan jälkeen irtautuu ja kasautuu

läjään valtavaksi röykkiöksi. Pensaan paljastuneilta juurilta kuohahtaa ilmoille mehevää, tummaa multaa. Erkki ottaa sitä käteensä ja näyttää Sannalle.

— Katso! Tuollainen maa kasvaisi muutakin.

— Tietysti kasvaisi, todistaa Sanna, kiirehtien samalla jo lähtemään.

Erkki otti viikatteensa ja he lähtivät taas astumaan. Mentäessä sanoi Erkki:

— Minä hävitän nuo katajat sukupuuttoon ja kuokitan ensi tilassa tämän. Siitä tulee viljaa, jolla katkaistaan monta nälänpäätä.

Saavuttiin jo niitylle. Se oli jatkoa tuolle monen tynnyrinalan laajuiselle katajikolle. Koko alue oli ennen ollut viljelyksessä, mutta katajapensaikko oli vuosikymmenien kuluessa tehnyt valtauksiaan saaden pajupehkot avukseen, eikä isännällä ollut mitään keinoa niitä vastaan. Monen tynnyrinmaan alue oli nyt joutovallina, missä kylän lammaskarjalla oli ollut rajaton vapaus etsiä ravintoaan sitten, kun haan aita ränsistyi, eikä uutta tullut laitetuksi sijaan.

Mutta niityssä, joka edelleen oli toki aidalla tästä kylänvallista erotettuna, siellä oli heinä kasvanut ihmeen hyvin, vaikka sekin oli vanhaa luonnonniittyä. Siinä olikin erinomaista maata. Joitakin alueita sitä oli aikanaan kydötetty, muutamia lannallakin jo viljelty. Mutta kun maa oli luonnostaan hyvää heinää kasvamaan, oli se saanut jäädä omiin hoteisiinsa.

Morsiuspari, joka nyt oli astunut tämän isiltä perityn niityn laitaan omalla tavallaan kuhertelemaan, heitteli nopeasti päältään enintä vaatetta. He hioivat lasku-

terän karkeuden viikatteistaan, katselivat vilautellen toisiaan, kisaileva piirre hymysopissa.

— Älä vain sormiasi, varoitti Sanna.

— Ei siinä olekaan paljon takeita ... minä olen huono »tikkuamaan», lyön vasten suutakin, tunnusti Erkki.

— Onpa se edes onni.

— Mikä onni?

— Minä jäisin jäljessäsi muuten kuin seisomaan niittykedolla.

— Älähän. Sun edelläsi saa tavallisesti katsoa kinttujansa.

— Kiitoksia kehusta!

— Sinä aloitit.

Kaikki oli järjestyksessä.

Pieni, kiihoittunut työnkuumeen punerrus helakoi kumpaisenkin poskilla, joista rehevä, nuoren täyskypsyyden voima avonaisin elein kurkisteli. Mies sylkäisi kouraansa ja löi aloitteen. Nainen ei sylkenyt kouraansa, mutta miehen saatua etunsa selväksi ja viikatteellaan hoivittuaan naisellekin aloitealueen, kävi tämä aivan yhtä keveästi kuin mieskin heiluttamaan terävää asettaan. Erkki niitti edellä lyöden leveätä laespuolta. Ei nähtävästi pannut koko voimaansa, säästi jäljessä tulevaa, jonka työkurssille se olisi ollut kiihoitusta ylivoimaiseen ponnisteluun. Sanna tuli jäljessä, hänen viikatteensa kylänkuulu terävyys soitti leikatessa hivelevästi. Purevan terävä oli laskuterältään Erkinkin viikate. Ruohossa oli jo yökasteen kosteutta, joten terä leikkasi nuoleksien.

Kuherrusmatka on alkanut. Koko taivas on punervan voittava. Lämmin aaltoilee ilmassa. Joelta kuuluu vielä viimeisten paimenten uimisen riemu. Läheisen mökin lehmänkello kalahtaa ja mies poimii tupakkamaassaan kukkasia kukoistavista kessuistaan. Laskeutuu sitten nojalleen kiviaitaa vasten, polttaa siinä iltapiippunsa, katsellen vuorotellen omaa rehevää perunamaataan, vuoroin kahta niittäjää Pyydysmäen Hakamaan pohjassa, josta viikatteen laulu suhahtelee hänen korvaansa. Jossakin kylällä laulaa kukko. Sieltä kuuluu myöskin etäisiä ihmisääniä, joista voi erottaa vain sen, että ne ovat nuoria ja iloisia.

Morsiuspari niittää ja viikatteet laulavat. Elinvoima näissä terveissä ihmisissä kuohuu ja rynnistelee. Viikatteitten helähtelevä laulu hivelee itse niittäjäin korvia, se painuu nauttivana tunteena sisempään, jossa siitä syntyy työnilo. Menestymisen syvä tunto alkaa paisua. Sen tieltä haihtuvat hetken usvat. Eräänlainen, salaperäinen kirkasnäköisyys valaisee hetkiseksi elämän tulevaisuuden näkymön ... Kylvötyö on elämän unelmoimista ... Niittotyö on elämän kuherrusta ... Niittotyö on elämän ihaninta työtä. Se käy, kun on terve ja voimaa ... Herralle Jumalalle kiitos tästä terveydestä ja näistä voimista! Kiitos tekemättömästä työstä ja tästä elämästä, joka vielä on käyttämättä! ..

TOINEN OSA.

I.

Kauppias Antti Jaakkola oli rikastunut muutamissa vuosissa. Se oli lahjain ansio, sanoivat ihmiset ihaillen. Mutta onnen uskottiin tehneen myöskin osansa. Kelle Jumala siunaa rikastumisen onnea, se rikastuu. Kenellä taas onnea ei ole, ei auta, vaikka miten koettaisi.

Jaakkolan näkyvä menestyminen oli tehnyt pitäjän oikein levottomaksi yrittämisinnossa. Melkein joka toinen nuori aviomies, jolla oli hieman perintörahoja, ajatteli kauppiaaksi. Ja nuoret isännätkin. Jaakkolaa kehuttiin ja kadehdittiin. Hän oli muutamissa vuosissa kohonnut pitäjän merkkihenkilöksi. Hänen kanssaan tahtoivat kaikki olla jossakin tekemisissä. Ennen olivat ihmiset iloinneet, jos pappi jossakin kätteli. Nyt monilukuiset ihmiset tunsivat kauan aikaa itsessään kohottavaa elinvoimaa, kun kauppias Jaakkola kätteli.

Tämä oli alkanut jo silloin, kun Jaakkola teki vielä kauppaa Penttilän vähätuvassa Pyydysmäellä. Jo sinne virtaili ostajia pitäjän rintakyliltä asti. Virstat eivät suuria monelle merkinneet. Pitihän pyydysmäkeläisten-

kin jaksaa kirkolle pyhinä, saattoihan matkan jaksaa aivan yhtä hyvin päinvastoinkin. Olihan niitä kauppiaita kirkollapäinkin ja pitkin pitäjää, mutta mitä lienevät olleet miehiään. Joku oli liian nuori ja varaton, toinen vanha ja kitsas. Mutta Jaakkola Pyydysmäellä! Siellä sai huokealla, oli mitä kukin halusi, kutsuttiin kaupantekijöitä »sisälle» ja pidettiin vieraana. Kaikki saivat olla aivan vapaasti. »Sisää» oli Penttilässä vain tupa ja aivan pikkuinen kamariputka. Mutta enempää ei kukaan kaivannutkaan. Siellä saattoi aivan hyvin särvähtää vehnäkahvit, ryypätä tarjotun ryypyn tai juoda olutlasin. Ihmisten mieli kävi päivänpaisteiseksi. Teki mieli palata takaisin niin pian kuin rahapussi, voipytty tai muu vaihtotavara suinkin salli.

Tyytyväisyys pitäjällä olikin aivan yleinen, kun Jaakkola sitten muutti Kirkonmäelle ja puhkaisi oven Vanhantalon porstuankamarista suoraan maantielle.

Siitäkin oli muutamia vuosia. Hän oli sittemmin jo ostanut koko Vanhantalon, jonka poika oli hänellä puotimiehenä; toinen poika oli mennyt oluenpanijan oppiin, kun pitäjään yhä puuhattiin oluttehdasta, sekä Vanhantalon isäntä itse ruvennut töikseen istuksimaan puodissa köysikimpun päällä kaiket päivät, poltellen kauppiaan tiskitupakoita ja saaden silloin tällöin vanhoilta tutuilta olutlasin ja sikarin.

Vanhatalo olikin joutunut miehen käsiin ... Jaakkola asui sen maita paljon paremmin kuin tuo köysikimpun päällä lörpöttelevä laiskuri oli ikänä uneksinutkaan. Joskus tälle pyrki käymään oikein kateeksi, kun taloa ja Jaakkolaa yritettiin hänelle kehua. Ajakoon

nyt siihen rahojaan, oli hänen tuumansa. Kun helposti niitä saa, niin antaa mennä. Hän tietää, ettei sellainen kannata.

Jaakkola oli todellakin yritteliäs mies. Monikertaan oli hän Tampereet ja Pietarit käynyt. Kristiina ja Vaasa olivat pikkukaupunkeja, niin että vähän voi oikea maakauppias niistä ostaa. Mutta Tampereen kuohuvasta noususta kävivät mainingit jo läpi Pohjanmaan. Se oli Venäjän tavarain ja pumpulikankaiden lähin ostopaikka. Venäjän karttuunat, verat, karvalakit, kintaat, rahkeet, kynttilät, saippuat, tupakanlehdet — ne olivat maakaupan pääasiallisimpia myyntitavaroita. Samalla tuli Tampereelta herneitä, pellavia y. m. Jaakkolan tavaravarasto ja vaihto paisuivat yhä.

Mutta miehen itsetuntokin kasvoi. Hän alkoi tuntea valtansa. Pitäjän parhaitten paras ystävä, varsinkin herrasmiesten ja mahtitalollisten. Aina ne heillä kävivät, joivat olutta, joko tarjottuna tahi omaa ostamaansa, milloin ei totilasin tai knorrikupin ääressä istuttu.

Sellaisissa tilaisuuksissa myöskin haasteltiin hyvin paljon kansallisuusasiasta. Se oli nyt uutta, joka hapatti yleistä, erittäinkin johtavain pitäjänmiesten mielipidettä ja yritti jakaa mielet kahtia. Herrasmiehistä oli ruotsinpuhuminen heidän luonnollisin sivistysoikeutensa, olivathan he koulunkäynnin kautta sen saavuttaneet. Mutta talonpojat olivat viime aikoina alkaneet häjynkurisesti panna tätä vastaan. Oli olemassa joku Snellman ja muuan Yrjö Koskinen Helsingissä, jotka villitsivät hassuilla kirjoituksillaan rahvasta. Mistä ne

saivatkin heidän kirjoituksistaan tietää! Uusi Suometar oli alkanut levitä talonpoikien keskuuteen ja siitä ne kaikenlaiset ruotsinkieltä ja herrasväkeä vastaan tähdätyt aatteet sitten levisivät suusta suuhun kuin tauti ... Niin selittivät herrasmiehet.

Jokainen, joka puhui ruotsia, oli epäkansallinen, tiesivät talonpojat. Kuka sen oli sanonut, sitä eivät monet tienneet, mutta se meni selvään järkeen. Tämähän oli Suomenmaa. Tässä maassa oli suomenkieli oikea kansankieli. Jos joku ei sitä puhunut, ei hän voinut olla suomalainen.

Siitä näissäkin seurapiireissä monta kuumaa, vihapäiseksi yltyvää ottelua oteltiin, joskus jo käsikähmään asti sanailtiin. Varsinkin tilanomistaja-maisteri Strömberg, nimismies Nyström, kirjuri Holm ja muutamat muut pitivät aivan mielettömänä vaatimusta, että herrasmiesten pitäisi rahvaan mieliksi, ja siksi että rahvasta on enemmän, ruveta puhumaan suomea. Suomalaisia tässä silti oltiin! Suomalainen rahvas sai olla syvästi kiitollinen ruotsalaiselle sivistykselle, herrasväelle ja virkamiehistölle, että nämä auliisti koettivat ymmärtää heitä ja heidän kehittymätöntä kieltään.

Tähän iskettiin vastaan: te tuomitsette meitä ruotsiksi ja kielentaitamattomuudessanne väärennätte tuomiokirjat. Te pidätte meidän valtiomme kustantamat koulut avoinna vain ruotsalaisen herrasväen lapsille, että saisitte niille maan lihavapalkkaiset virat, mutta suomalaisella kansalla ei ole mitään sellaisia kouluja. Me olemme kuitenkin tämän maan isäntäväkeä. Eikö se ole järjetöntä ja naurettavaa, että me suomalaiset

annamme ruotsalaisten palvelijaimme näin rehennellä ja hallita meitä?

Lautamies Riihimaa oli sukkela sanaseppä, mestari iskemään herrojen syiden kimppuun. Hänen poikansa kävi ruotsalaista lyseota. Talollinen Talvensivu oli toinen, kieleltään hitaampi, mutta perusteellisempi. Ja sitten kauppias Jaakkola, hän oli notkeapuheinen mies. Ei tahtonut jyrkillä sanoilla välejään rikkoa herrasmiestenkään kanssa, mutta oli silti jyrkimpäin kannalla kieliasiassa. Herrasmiehet lukivat hänelle tämän sanainsa sovittelemistaidon sivistyneisyydeksi. Herastuomari Penttilä oli harvoin joukossa muulloin kuin käräjillä ja virallisissa toimituksissa. Hän sekoitti keskusteluun aina hiljaisen moitteen siitä, että kansallismieliset pitäjän miehet niin ryyppäsivät. Vaikkakin herrasmiehet ryyppäsivät, se oli heidän asiansa, mutta kansallismielisten pitäisi elää puhtaammin. Ja sitten olisi hän vaatinut enemmän veljeyttä ja yhteishenkeä, ettei aina riideltäisi ja sodittaisi, aikamiehet. Kansallismielisyys oli hänen mielestään sopivaisuutta, keskinäistä avuliaisuutta. Me suomalaiset kun olemme nyt vielä etupäässä talonpoikaisrahvasta, niin meidän pitäisi sivistyä ja oppia ja koettaa pyrkiä olemaan siivosti. Meidän vikojamme katsotaan aina tarkemmin kuin herrain vikoja, joille ne ovat tulleet ylellisen elämän kautta ikäänkuin etuoikeudeksi...

Kieli- ja kansallisuuskysymyksen ja liike-elämän ohessa oli päiväjärjestykseen viime vuosina tullut kaikenlaista uutta. Pitäjän miehistä olivat useat käyneet maanviljelysseuran kokouksissa ja maanviljelyksen sekä

karjanhoidon uudistus oli alkanut keskittyä puheenaiheeksi miesten illanistujaisissa. Tässä tuntui siltä, kuin katovuosikymmen olisi ajanut takaa, pakottanut ja uhannut. Soita ojitettiin ja kuokittiin. Vanhoja nurmia käännettiin auroin. Tuli sai vapauden lannoittaa kauralle. Kauranviljelys levisi kehoittamatta, neuvomatta, koska sen avulla näytti pääsevän pikemmin varoihinsa. Maamiessielussa alkoi herätä »porvari».

Mutta samalla alettiin kysyä rotukarjaa. Heinänsiemensäkki ilmestyi kauppaan yksiin aikoihin ketoauran kanssa. Kytöpellon lannoittamisessa alkoi tulen kanssa pian kilpailla savi. Maamiessielussa oli siis toiselta puolen alkamassa taloudellisen uudestisyntymisen peso.

— — —

Talvipäivä. Kirkolla liikkui paljon ihmisiä. Oli ollut kuntakokouskin. Jaakkolan puotipihassa oli joukko hevosia. Puodissa seisoi paljon kaupantekijöitä. Kaksi puotilaista, vanhempi mies ja nuori poika, tekevät kauppoja hiessäpäin. Tuvan puolelta kuuluu möyhyä, siellä kuntakokousmiehet juovat olutta.

Itse kauppias Jaakkola nojaa kauppapöydällä olevaan, korkeaan vaatepakkaläjään ja juttelee muutamien kuntakokousmiesten kanssa, jotka nälkäänsä tyydyttääkseen syövät Viipurin vesirinkeleitä ja Pietarin renikoita. Jaakkola on hieman parroittunut ja jonkin verran ikäänkuin valvoneen näköinen. Mutta silmät ovat yhtä hymyilevän uteliaat ja etsivät aina miestä, joka sanoi viimeisen sanan. Hän ei ollut joutanut kuntakokoukseen. Mitä siellä oli toimitettu? Miehet kertoivat. Trippeli

oli taasen hakenut kunnalta oluenmyyntilupaa, mutta kunta ei ollut myöntänyt. Asiamies oli luvannut valittaa kuvernööriin, joka kuuluu muuallakin antaneen lupia vastoin kuntien tahtoa. Muutamain miesten mielestä olikin kuntain kielto turha. Miksi ei olutta saisi myydä? Kunnan johtomiehet sitä vain tuntuivat kovasti vastustavan, eivätkä hekään sitten olleet viitsineet ruveta väittelemään. Itselle niille kyllä olutpullo nahkaan sujuu. Miksikähän ne sitä vastustavat, siitähän olisi kunnan kassalle tulojakin?

— Eikö Jaakkolakin maksa pitäjän kassalle, kun saa myydä olutta?

— Sata markkaa, todisti Jaakkola.

— Satako markkaa? ihmetteli muuan vanhanpuoleinen mies, jolla oli suunseutu niin vahvassa tupakanvoimassa, ettei ollut mitenkään saada niin paljon suunreikää auki, että vesirinkilä olisi siitä päässyt kunnialla sisään pujahtamaan.

— Vai sata markkaa! ihmetteli valkeanvoipaan kotisarkaan puettu isompi mies. Ja haukaten renikkaa, kysyi: — No kannattaako se?

Jaakkola hymähti:

— Juuri hänessä tulee omilleen.

Samalla kysyy nuorempi puotimies kauppiaalta kuiskaten jotakin. Jaakkola katsoo erääseen emäntään.

— Saa, saahan toki! Hymyilee emännälle, joka on silmin seurannut, miten hänen velaksipyyntönsä onnistuu.

Puodissa on liike tällävälin kasvanut. Yhä useammat kiirehtivät myyjiä. Kauppias itsekin rupeaa antamaan. Nahkaa, pumpulilankoja, värejä, tupakkaa, kah-

via, kankaita, rautanauloja, mausteita, — kaikkea juoksee ehtymättömänä virtana puotivarastosta ostajille. Vesirinkeliä, renikoita ja vehnästä syövät kokouksesta tulijat, nähtävästi yhtä paljon herkutellakseen kuin nälkäänsäkin. Siinä eräs tahtoo taskupulloonsa, joka on viinaa puolillaan, siirappia. Vanhempi puotimies noituu: eihän sinne kylmetty siirappi juokse!

— Juoksee se, inttää hiljainen, kontistuneen näköinen mies, joka näyttää olevan hieman pönttyrissä.

— On tässä vilunkohmelo, jatkaa mies itseään ravistellen. — Jos saisi sinne vähän siirappia, olisi mukavampaa... Menisin sinne tupaan ja lämmittäisin. Puotimies on silläväliin jo vienyt siirappiastian tuvan puolelle tulenpatinoille sulamaan, sillä puodissa ei ole lämmitysuunia. Ostaja saa odottaa. Myyjä alkaa toisille myydä. Silloin jo taas tulee uusi siirapin ostaja. Pyytää kahvikuppiin siirappia ja sen mukana korppuja.

— On tullut nälkä, valittaa.

— Siirappia ja korppujako se Malmuruuti nyt alkaa syödä, kun pääsi verosuutariksi? kyselee se äskeinen, jonka suunseudulla olivat niin vahvat tupakanmerkit. Naurettiin. Alettiin laskea leikkiä Malmuruutista. Mutta tämä kyllä piti puoliaan. »Tupakka-Finnilä» oli hänen käskenyt sanoa terveisiä tälle Istalle ja sanonut, että kun tämä vielä viisi vuotta syö heidän lanskaa, niin saa syytingin. Nauru oli kohoamassa. Ista tuppasi suuhunsa uutta vesirinkeliä, silmissä jo vilahdellen uusi isku. Mutta se jäi odottamaan, sillä Ruuli, se vanhempi puotimies alkoi hirveästi noitua. Hän kaatoi siirappia köntistyneen miehen pulloon, mutta sieltä tulikin

paksu paakku, joka tukki pullonsuun ja siirappi työntyi valumaan pullon ulkoreunoja. Sillä välin jo Malmuruuti oli saanut siirappinsa ja korppunsa, istui suolalaatikon reunalla raviten itseään tällä harvinaisherkulla. Siinä hänen vieressään nojaili Vanhatalo piiputellen ja alkoi kysellä jotakin Malmuruutin entisestä oppimestarista, jonka kanssa tämä oli oppipoikana ollut joitakin kertoja Vanhassatalossakin neulomassa.

Eräässä välissä, kun Jaakkola oli poissa puodista, tuli sinne Pyydysmäen Erkki, astui kauppapöydän luo ja kysyi Ruulilta:

— Onko sulla jotakin sellaista, jota nälkä pelkää?

Olihan toki. Ruuli tarjosi renikoita. Sai punnita naulan Erkille, toisen taskuun kotiviemisiksi lapsille. Samassa tuli Jaakkola puotiin. Erkin havaittuaan ihastui ilmeisesti ja kutsui kamarin puolelle.

Erkki meni. Hän olikin laskenut hevosensa syömään. Oli itselläkin nälkä. Kertoi Jaakkolalle olevansa tulossa kruununmakasiinilta viimeistä lainaansa maksamasta. Siellä oli ollut niin paljon ihmisiä, että sai odottaa vuoroansa kylmässä pakkasessa toistakymmentä tuntia. Ei ollut edes viinaa, että olisi saanut vastaanottajaa lahjoa. Eväätkin olivat jo loppuneet. Erkki oli pahalla tuulella. Mutta syödessään renikoita alkoi virkistyä.

— Siihen taloon en minä enää ikinä velkaannu, jos vain jokin ihmisneuvo auttaa, vakuutti Erkki, istuen kamarissa turkki päällä ja lakki päässä.

Huomio kiintyi tavarakasoihin, joita oli myöskin

puotikamari täynnä, vaatetavaraa, kintaita, siperiannahkoja, rahkeita, pumpuliliinaa, majavannahkalakkeja y. m.

— Mutta onpa sinulla tuota kraamaa... Perhanoilleko nuo kaikki nahkatavaratkin panet kevääksi?

Jaakkolan silmä vilahti levottomasti, mutta hän virkkoi rauhallisesti:

— Kyllä aika tavaran kaupitsee.

— Ostiko Tikkalainen sinulta siperiannahkoja ja lakkeja?

— Vähän vain. Oli ostanut kaupungista ja kalliimpia.

— Oikein sinusta taitaa tulla suurkauppias.

Jaakkola katsoi, että tarkoittiko Pyydysmäki jotakin. Mutta tämä oli renikka-ateriansa jatkuessa käynyt yhä paremmalle ja puheliaammalle tuulelle, eikä näyttänyt kuitenkaan kaivelevan mitään. Jaakkolakin pääsi puhelun alkuun. Kumpainenkin kertoili taloudellisia kokemuksiansa. Hyvin oli molemmille käynyt.

Tuvasta kuuluu edelleen hieman kovaäänistä olutmiesten juttelua ja puodista tavallinen juokseva kaupansurina. Jaakkola oli ottanut karahvin ja kaatanut ryypyt. Mutta kun hän tarjosi toista, kieltäysi Erkki. Hän on syömätön mies. Se menee päähän, eikä hän sellaista viitsi...

Jaakkola nauroi.

— Sinä tulet yhä tarkemmaksi.

— Niin pitääkin! vahvisti Erkki.

Puhelu kävi keveästi. Välillä Erkki kävi antamassa hevoselle vielä apetta.

Juuri kun Pyydysmäki varustautui lähtemään, selitti Jaakkola sangen seikkaperäisesti, kuinka ihmisillä on nyt kova rahanpula, ei saa saataviaan mitenkään ja kaikki ostavat vain velaksi. Erkki höristi korviaan. Hän oli kuullut aivan viimeaikoina juteltavan Jaakkolan velkaantumisesta. Jaakkola jatkoi selittäen tolkussaan, että h ä n e n k i n täytyy oikein lainata maksujaan varten nyt väliaikaisesti.

— Uskaltaisitko tulla takaamaan? lopetti. Katsoi hymyillen, aivan kuin kysymys olisi tarkoitettu leikillä.

Mutta Erkki vastasi aivan empimättä, melkein jyrkästi, vaikka antaen sanoilleen myöskin leikin keventämän sävyn:

— En. En minä sekaannu kauppa-asioihin.

— Ohoh! huudahti Jaakkola, koettaen saada ilmeensä yhä pysymään leikkisänä, mutta silmässä välähti omituinen pelästys. Hän korjasi:

— Minä vain koettelin sinua, kuinka saidaksi olet tullut.

— Nyt näit!

Erkki sanoi hyvästi.

II.

Jaakkolan vaimo, Loviisa, oli yhä lihonut. Hän rakasti kauneutta, varsinkin omissa kasvoissaan ja käsissään. Erityisen puhtaudenvaiston oli Loviisa perinyt äidiltään. Kun hän tyttönä pesi usein käsiään ja kas-

vojaan, sekä siihen aikaan osti kiertävältä karjalaiselta hajusaippuoita, ei äiti siihen kiinnittänyt mitään huomiota. Jonkinvertaista, liikanaista hienostelua hän pani merkille ja nuhteli siitä joskus. Mutta kun hän itse rakasti puhtautta ihan sairaalloisuuteen saakka, menivät tyttären ylimääräisetkin pesut sallitun lapsellisuuden tiliin. Eikä sitäkään voinut kieltää: äidin puhtautta ja kauneutta ihannoivaan silmään teki tyttären pyöreä tuoreus ja heloittavan ihana puhtaus vaikutuksensa.

Ja aivan kuin jokainen kunnon ihminen vaistomaisesti välttää, ettei käy arkiaskareisiin parhaassa pyhäpuvussaan, ei äiti silloin saattanut Loviisaa myöskään panna aina jokapäiväisiin arkitöihin. Tyttö ja vaatteet olivat liian puhtaat, eikä Loviisan ollutkaan helppo löytää sopivia puolilikaisia vaatteitaan joka kiireeseen.

Kun tyttö joutui naimisiin ja mies rupesi kauppiaaksi, oli Loviisan elämä, äitinsäkin mielestä, tavannut juuri sinne käsin, mihin tämä sopi. Ja vaikka hän, enempää kuin herastuomarikaan, ei pitänyt siitä, että vävy rupesi porvariksi, ei hän sitä oikeastaan vastustanutkaan. Koska kauppa sittemmin alkoi mennä hyvin, oli herastuomarin emännällä sitä vähemmän syytä valittaa, joten hän ei ollenkaan ymmärtänyt miehensä ainaista hiljaista tyytymättömyyttä, kun oli puhe Jaakkolalaisista.

Heti naimisiin mentyään oli Loviisa, erittäin miehensä kehoituksesta ja myöskin omasta mielihalustaan, ruvennut harrastamaan lihomista. He pitivät jo Penttilässä ollessaan paria lehmää, ja joivat hyvässä uskossa juurilypsettyä maitoa. Loviisa paistoi joka päivä vohluja, joita tehtiin kermataikinasta ja rasvattiin voisulalla.

Ne olivat hyvin maukkaita ja ravitsevia. Mutta kun Antti poltti vahvasti tupakkaa, Rettingin kasakoita, ei hän puolestaan paljon välittänyt vohluista. Eikä hän myöskään niin lihonut kuin Loviisa.

Niihin aikoihin levisi tietoja, että pitäjällä olivat muutamat emännät ja isännät ruvenneet terveydekseen ja lihomisen tarkoituksessa juomaan olutta. Kun Jaakkolakin sitten, nimismiehen kehoituksesta, alkoi pitää olutta kaupan, ei hän sitä ajatellut niin paljon rahallisen voiton himossa kuin toivoen saavansa siten edes itselleen vapaan oluen. Hän ajatteli tällöin juuri oluen terveellisiä ja lihottavia ominaisuuksia. Oluella oli tässä suhteessa kuuluisa maine; sen nauttiminen kuului n. s. mahtavammalle isäntäväelle a s i a a n. Vanhoillisemmat, ne, jotka muutenkin aina kitsastelivat, eivätkä käsittäneet ajan edistysvirtauksia, ne vain vastustivat. Sellaistahan kuitenkin aina voi ymmärtää.

Mutta kun havaittiin, että köyhemmätkin totuttelivat juomaan olutta, varsinkin vanhat juopot, ruvettiin sitä niiltä estämään. Nämä eivät ymmärtäneet nauttia sitä oikein. Kävi aivan samoin kuin kahvin, koreitten vaatteitten y. m. käyttämisessä, joissa köyhät aina menevät yli varojensa, eivät pysy säätynsä rajoissa, eivätkä ymmärrä pysyä erillään sellaisesta, mikä luonnonjärjestyksen mukaan kuuluu vain rikkaille. Jaakkola olisi mielellään estänyt köyhiä juomasta l i i k a a olutta; kolme pulloa mieheen, sen ne nyt olisivat sopivasti kestäneet. Mutta rajoittamisesta ei tullut mitään. Miehet, jotka tahtoivat juoda, haukkuivat. Kun sitten tuli muita kauppakilpailijoita, joilla myöskin oli myytävänä

olutta, peloitti, että ostajat menevät kilpailijain puotiin kaikkine kauppoineen, jos vielä enemmän oluenjuonnista niitä ahdistelee. Ei kukaan sellaista selvällä järjellä ... Eikä sitä edes oluenmyynnin rajoitusta suosivat ihmiset voineet yksityiseltä vaatiakaan.

Läänin kuvernööri oli suuri oluen ystävä. Hän piti olutteollisuutta maakunnan taloudellisena siunauksena, jota valitettavasti talonpoikaisvaistot eivät näyttäneet tajuavan. Ja vaikka talonpojat itse, henkilökohtaisesti alkoivat jo tottua oluenmakuun, kunnallisesti he kuitenkin kävivät taisteluun sen myyntivapautta vastaan. Täälläkin kuntakokous kielsi olutmyymäläin asettamislupia, mutta kuvernööri kumosi useimmiten sellaiset kuntakokousten päätökset.

Jaakkola oli tottunut juomaan olutta jo niin, että meni useita pulloja päivässä. Aina oli kamarinpiirongissa puolinainen pullo. Häneen se ei juuri vaikuttanut erittäin lihottavasti, mutta niska kyllä alkoi punoittaa. Ja sekin oli mukavaa, kun niska oli punainen. Kun näihin aikoihin oli alettu yleisemmin hiuksia kerittä, niin niska ajeltiin partaveitsellä — ja Jaakkolan niska esiintyi nyt hyvin edukseen.

Emäntä Loviisan oli ollut vaikeampi tottua olueen. Hänen mieltään käänsi hartsin maku ja haju. Mutta hän joutui ajattelemaan aina lihomistaan, siitä kun joka päivä oli paljon puhetta. Hän itse, ja samoin Antti, olivat panneet merkille, että hän oli kasvoiltaan liiaksi maitomaisen vaalea, vaikka kasvot olivatkin jo niin lihavat, että oli vara kolmanteenkin leukaan. Kun oluen tärkeimpiä terveydenhoidollisia ominaisuuksia oli, että

se aiheutti terveen, punakan värin, täytyi harjoitella. Ihme kyllä, ei kovin monia vuosia mennytkään, ennen kuin Loviisa jo kyllä saattoi. Sitä mukaa väri myöskin parani.

Pitäjän emännistä oli muodostunut pieni, keskinäinen kestiseura, jossa lihomiseen ja terveydenhoitoon nähden vallitsivat samat aatteet. Ne laajenivat sitten vähitellen yhteiskunnallisestikin vaikuttaviksi: ruvettiin, näet, uskomaan, etteivät piiatkaan tottele, jos emäntä on laiha ja vähäpätöisen näköinen.

Niin olut tuli, näki ja voitti.

Loviisa kehittyi aivan pian niin pitkälle, että hän alkoi jo vaistomaisesti salata Antilta päivittäisten olutpullojensa lukua. Antti näet katseli häntä usein tutkivasti noihin sinisiin, hymyäviin, nyttemmin omituisesti laimenneisiin ja väsähtäneisiin silmiin. Siitä oli aiheutunut jo tiukkojakin sananvaihtoja, joten Loviisa aina saattoi hyvin tajuta noiden erikoistirkistelyjen luonteen. Hänellä oli äitinsä kiivasta luontoa. Ja kun ihminen on koko elinaikansa ollut ihailtuna, usein käsillä kannettuna, ja saanut pelkällä olemuksellaan hallita, saattaa ymmärtää, miten se loukkaa, kun mies rupeaa vakoilemaan hänen yksityisiä edesottamisiaan moittimisen tarkoituksessa ...

Kaikkein vähimmin oli sellaiseen oikeutta Antilla, joka itsekin oli ruvennut yhä enemmän juomaan olutta. Loviisa sanoi sen, ja monesti, kun kerran alkuun pääsi. Antti oli hyväntahtoinen mies, eikä halunnut perheriitaa. Mutta sittemmin, kun Loviisa oli havainnut, että Antti piti hänen askeleitaan tässä olutasiassa ali-

tuisesti silmällä, oli hän käynyt hyvin kärkkääksi sanomaan Antille nuhtelevan sanan, varsinkin silloin, kun oluthumala rohkaisi puhumaan ja puolustamaan naisen sorrettuja oikeuksia.

Ensi aikoina, kun Jaakkolan emäntä päivisin makasi, oli hänellä virallisesti päänsärky. Mutta sittemmin, kun hän rupesi päänkivusta huolimatta pysymään jalkeillaan ja etsiskeli aina käsiinsä miehensä, saadakseen sanoa hänelle mistä asiasta milloinkin vakavan sanan, — kun hän sittemmin etsi lepoa, sanoivat piiat vain: emäntä makaa.

Lapsia oli Jaakkolan perheessä kolme, vanhin oli kuollut. Elossaolevista oli vanhin poika Alpert, häntä seuraava tyttö Lissu ja nuorin Antti.

Antti oli jo puolentoista vuoden ikäinen, kun hän vielä imi rintaa. Äidillä oli niin tavattomasti maitoa. Poika vain ei ottanut jaloilleen, eikä auttaneet voiteet eikä puoskarit. Äitiinsä oli lapsi kiintynyt aivan harvinaisessa määrässä. Ja äitikin kiintyi häneen yhä enemmän. Lapsen poikkeuksellinen avuttomuus lähensi häntä likemmäksi äidin sydäntä. Sattui joskus, kun äiti makasi, eikä lapsentyttö halunnut viedä poikaa äidin rinnalle, että tämä huusi aivan rajusti. Puodissakin ostajat höristelivät korviaan. Kauppias itse tuli usein tällaisessa tapauksessa hätään ja koetti tyynnyttää lasta. Mutta se ei juuri auttanut. Lapsi tahtoi äidin rinnalle.

Oli taas tällainen kohtaus. Antero huusi lastenkamarissa minkä keuhkoista lähti. Heta lauloi täyttä kurkkua ja pärrytti tyhjään kahvitarjoimeen, melulla hillitäkseen poikaa. Lähti vihdoin tuvan puolelle, missä

kaksi palvelustyttöä kehräsi, ja pöydänpäässä joi kaksi tuntematonta miestä olutta.

Heta otti suuren hiilihangon ja paukutti sillä takkarautaan. Siitä syntyi kova kolina ja lihava poika hellitti hieman, katsoi kyyneleisten silmiensä läpi, että mikä se on. Mutta kyllästyi kohta ja aloitti uudestaan. Toinen kehräävistä tytöistä nousi, pudisti kehruurikat sylistään ja kävi ottamaan Anttia. Mutta tämä vastusteli ja huusi kahta kauheammin. Silloin virkkoi Heta kärsimätönnä:

— Minä vien sen kikkimään!

— Sinne sinä sen nyt viet! moitti toinen tyttö.

— Vien minä.

— Antaa sulle selkään.

— Vien minä!

Ja niin lähti hän emännän huoneeseen. Poikakin, ikäänkuin ymmärtäen, hieman hellitti poruaan.

Huone, jossa emäntä makasi vuoteessa, oli ajan oloihin katsoen siististi sisustettu. Seinät oli pahvitettu ja maalattu tauluihin, katto niinikään paperoitu ja maalattu vaaleankellervään pohjaväriin, ympäri reunustettu komeilla reunaviivoilla ja kukkassikermillä. Piironki lehtikoristeisine peilipäällyksineen, lattiassa paksut karvamatot.

Emäntä Jaakkola makasi. Poika hellitti huutoaan ja kiinnitti ikävöivän, uteliaan katseensa äitiin, joka makasi selällään suurten hikihelmien kihoillessa kasvoilla.

— Äit . . . äit . . . äit . . . hoki lapsi ja pyrki sänkyyn. Heta laski Antin sinne. Lapsi kaivoi äidin korkealta rinnalta vaatteita, päästäkseen käsiksi nänniin.

Silloin tällöin iski poika kummeksivan, kysyvän, epäröivän katseensa äidin kasvoihin. Nämä kasvot olivat hikipisaroiden peittäminä omituisen vaaleat nytkin. Huoneessa oli tavattoman lämmin. Lapsi löysi Hetan avulla helposti rinnan ja ryhtyi mielihyvin imemään, silmät rauhoittuneina pyrkien ummistumaan. Nukkuva näytti tästä kaikesta olevan tiedotonna ...

Silloin alkoi puotipihasta kuulua posetiivinsoitto ja rämisevä miehen laulu. Heta havahti jalkeilleen, jätti Antin siihen ja lensi talonpihan kautta puotipihaan. Toinen tyttö tuvasta ja muutamia ihmisiä puodista tuli niinikään uteliaina posetiivinvääntäjän luokse vähissä pukimissa, sillä ilma oli suopea talvinen suojasää.

Mies, joka posetiivia väänsi, oli toiskätinen, paikkakuntalaisille vanha tuttu, ruotuväen aikainen sotamies, siis suomalainen. Hän lauloi Ranskan-Saksan sodasta rämisevällä äänellään, jossa muutamin kohdin värähti kuitenkin hieman tunnelmaa:

»Toi kaunis ja ihana Ranskojen maa,
joka Saksoilta vallattu on.
Ja esteettä raivota siellä hän saa,
siis itkuksi muuttaapi ilon.
Bismarcki on lausunut: sorran mä heidän,
niin kustikään yhdenkin Ranskoista löydän!
Ja Saksat ne riemuiten hääräävät kuin,
he Ranskoilta hengenkin söisivät suin.»

— -- -

Posetiivinsoittajan ympärille oli kertynyt parvi nuorta naisväkeä ja lapsia, jotka jännitetyin hartain mielin kuuntelivat laulua ja soittoa. Laulu ei ollut enää aivan uusi. Mutta miehen laulu, posetiivin säestämänä oli harvemmin kuultua. Mies myi viisuja, joissa oli myöskin tämä laulu. Ostohaluinen joukko parveili posetiivin ympärillä, kurotellen viisuja 10-pennisillään.

Oltiin juuri alkamaisillaan toista laulua, kun pihaan ajoi hurjaa vauhtia kaksi miestä. Reki oli käänteessä siristäessään vähältä lyödä posetiivin soittajineen kumoon, mutta viime hetkessä sai toinen reessäistuja jalallaan potkien estetyksi reen syrjälyönnin ja siten vältetyksi vaaran. Kaunis raudikko ori juoksi pihan perälle asti ja toinen reessäistujista, nuori mies. katsoi hätääntyneeseen ihmisparveen taakseen ja nauroi. Tytöt olivat osalta vielä pelästyneen näköisiä ja posetiivinsoittaja kiroili vihoissaan.

Jaakkola käveli tulijain hevosen luo. Vanhempi kytki raudikkoa ja nuorempi kaivoi heiniä reestä. Mutta Jaakkola huusi Hetalle, että tämän piti tuoda heiniä. Ajomies oli hieman pönäkkä, teräväsilmäinen ja liukasliikkeinen mies, puettuna lammasnahkaturkkiin.

— Oli vähältä pelästyä tuota retaletta, mies virkkoi, laittaen peittoa hevosen selkään.

Nuorempi nauroi.

— Säikähdittekö? kysyi Jaakkola.

— Liian vanha sellaiseen, selitti mies, lyöden lunta pieksusaappaistaan.

— Reki oli vähältä lyödä niiden säärille, sanoi nuori mies.

Jaakkola koetteli komean raudikon niskaa.

— Se on taas tällä välin lihonut. Riihimaa syöttää tuota oritta kuin sikaa.

— On lihonut vähän liikaakin ... se Matti ei tottele, kun syöttää.

— Näkyy jo painavan vuohisia.

— Painaako? En ole huomannut. Pitäisi ajaa enemmän, mutta tahtoo olla metsäajoihin vähän liika hullu. No onko tamma tiine?

— On. Se on nyt tallissa. Tulkaa katsomaan.

Mentiin talliin. Kun sieltä tultiin, sattui puotipihassa taas parhaillaan uusi kommellus. Jono halkokuormia kulki ohitse tietä, joka vietti puotipihaan päin. Hevoset kulkivat yksikseen ja joukko ajomiehiä käveli ryhmässä huomio kiintyneenä posetiivinsoittajaan ja hänen lauluunsa. Silloin eräs halkokuorma paiskautui kumoon. Tytöt kirkasivat, mutta miesjoukko alkoi ilmaista mieltään karkeammin. Kaikki häiriytyy. Posetiivinsoittaja alkaa kerätä omaisuuttaan ja käy puotiin.

Jaakkola opastaa sisään vieraitaan, jotka ovat kunnanesimies Riihimaa ja lyseolainen Länsipää.

III.

Toista vuotta takaperin oli pitäjässä saatu aikaan pieni kunnallinen vallankumous. Maisteri Strömbergin sijaan oli kuntakokouksen puheenjohtajaksi valittu talonpoikainen mies, lautamies Riihimaa. Vallankumous-

henki oli johtunut siitä, että maisteri Strömberg oli itsevaltainen ja ruotsinmielinen. Hän yritti kuntakokousten pöytäkirjojakin tehdä ruotsiksi, milloin vain kirjuria ei ollut paikalla. Sitten oli tullut kinaa eräästä päätöksestä, jonka talonpoikaispuolueen johtomiehet väittivät tehdyn toisin kuin maisteri Strömberg oli sen pöytäkirjannut. Tämä asia kyllä jäi korjaamatta, mutta se aiheutti kumousliikkeen kehittymisen.

Niitä oli muutamia teräviä talonpoikaisia miehiä, joitten heräämässä olevaa itsetuntoa tämä kovin loukkasi. Siinä oli heillä omalla alueellaan ilmeinen kansallisuudensortaja, ruotsalaisuudenvallan »pylväs»! Ja maisteri Strömberg oli aivan tyypillisesti sellainen. Mutta hänellä oli, mielestään, omat syynsä. Kun kunnallishallinto täällä perustettiin, ei ollut yhtään talonpoikaa, joka uskalsi käydä puheenjohtajaksi. Hän rupesi armosta. Ja nyt oli hän hoitanut monta vuotta kunnan asioita niin hyvin, että itse maaherra oli kiittänyt. Mutta tällä ajalla oli hän tullut siihen käsitykseen, ettei kunnallisista asioista tule yhtään mitään, jos aina teki niin kuin talonpojat tahtoivat. Hänen täytyi ruveta niitä komentamaan, sitten meni kaikki hyvin; suuri osa tyytyi, kun eivät ymmärtäneet. Mutta sitten rupesivat ne muutamat riitelemään ja vastustamaan kokouksissa. Sitä ei hän jaksanut sallia, vaan suuttui ja piti kokemukseen perustuvana selviönä, että se, mitä ne muutamat helsinkiläiset villitsijät pitivät melua suomalaisen talonpojan oikeuksista, perustui aivan harhaluuloihin: kyllä talonpojilla valtaa ja oikeuksia on, mutta ne eivät ymmärrä mitään. Se on rodun

vika, jota ei voi Jumalakaan parantaa. Ja sellainen vika pahenee, mitä enemmän sitä yllyttää, muka, itsetuntoon.

Mutta kun muutamat talonpojat pääsivät tällaisen herran kanssa taistelun makuun, oli se sanomattoman huvittavaa ja innostavaa. Läheinen kärsimysveljeys samoin ajattelevien kesken kasvoi. Se hiveli ja kiihoitti. Tavallisina työpäivinä se vielä kyllä tahtoi häipyä jokapäiväisten asiain varjoon, varsinkin kun monelle ei tullut sanomalehtiäkään. Mutta »se joku» nousi sitä kuohuvampana, kun satuttiin yhteen ja otettiin ryypyt.

Ryypyllä olikin tässä tärkeä tehtävänsä yleensä. Samalla kun se kohotti »kansallista mieltä», niinkuin määritelmä kuului, synnytti se kansallisia mielikuvia, valaisi järkeä ja liehdytti kielenkantimia. Kun nämä johtavat kunnanmiehet näihin aikoihin kokoontuivat epävirallisiin kokouksiinsa, ajoi heitä yhteen terve keskustelun tarve, halu saada vaihtaa patoutuvia, luovia ajatuksia taloudellisista, kunnallisista ja kansallisista asioista. Mutta kun tietomäärät olivat perin niukat, pyrki keskustelu sittenkin usein jonkinlaisessa avuttomuudentunnossa mielellään aivan arkisiin asioihin. Vasta kun pullo ja lämpimät ehtivät kamaripöytään ja kieli sai kostuketta, muuttuivat istujaiset juhlallisemmiksi. Rommi ja paloviina korvasivat usein puheluaiheiden vauhtiin ja suuntiin nähden sen, mitä tiedoissa puuttui.

Se kunnallinen vallankumous oli vahvasti kohottanut mukana olleitten miesten itsetuntoa ja useita hyviä seurauksia oli siitä jo ollut. Strömbergin puolella olikin ollut vain jokunen herrasmies, eivät nekään kaikki, ja

pienempi joukko talonpoikia. Niistä silloisista riidoista olikin sittemmin jo vähitellen sovittu, eikä nykyjään ollut olemassa kuntalaisten kesken mitään varsinaisia kunnallisriitoja.

Sitävastoin oli käymässä ankara mielten kuohu itse kuvernööriä vastaan. Oli näet jo kerran ennen tapahtunut, että kuntakokous oli kunnan piirissä kieltänyt oluenmyyntiluvan eräältä oluttehtaalta, joka sitä oli hakenut. Mutta kun oli valitettu kuvernööriin, oli kunnan päätös, ilman muuta, kumottu ja kielletty olutmyymälä tuli.

Nyt oli tapahtunut uusi samanlainen tapaus: kunnan kiellosta huolimatta oli kuvernööri sallinut perustaa kuntaan taas erään olutmyymälän. Tämä oli kuntalaisten yleisen mielipiteen mukaan pelkkää mielivaltaa ja »ruotsalaisten hommaa». Kunnanmiehille oli se sitä kiusallisempaa, kun perhe, joka nyt sai olut-anniskeluoikeudet, oli huonomaineinen.

Tätä asiaa varten oli Riihimaa liikkunut pitäjällä neuvottelemassa ja poikennut nyt vielä Jaakkolankin luo.

Pöydällä ovat kahvipunssikupit ja kristallinen rommikarahvi. Jaakkola itse istuu pöydänpäässä. Pöydän edessä Riihimaa keikottelee tuolillaan polttaen pitkävartisella piipulla. Lyseolainen Länsipää, pieni, hintelä poikanen, marssii lattialla, tällä kertaa kuunnellen suu hymyssä, samoin kuin Jaakkolakin, muuatta Riihimaan juttua. Se oli tapahtunut tuonaan läänin maanviljelysseuran kokouksessa.

— Minä menin istumaan lehtimajaan, kun siinä pöydässä oli tuttu mies, nimismies Nyström, kertoi Rii-

himaa. — Ajattelin kysyä häneltä jotakin. Niillä herroilla oli toti parhaassa käynnissä... Enhän minä heidän totiaan... perhana, pitihän niiden muutenkin tietää, ettei tässä nyt ainakaan vielä kerjuulla kuljeta. Mutta se kamreeri rupesi silmäilemään sivuillensa rumasti, niin että minä kohta ajattelin: no, nyt ottaa herran kunnia jo hietaan. Mun meni juoni mieleeni, että, teenpä niille pienen kiusan, enkä lähde pois. Kun me juttelimme asiaamme Nyströmin kanssa, niin kamreeri heittäytyy eteeni ja sopottaa: »E-eikö sine ymmärtä, ette teme on herrasmeehiä varten? Öhmm...» »Ymmerren, ymmerren», sanoin minä, »mutta minähän olen herra, minäkin, niin kuin kamreeri tietää.» »Mike sine on?» kysyy. »Talonpoika, sanoin minä, tunkioneuvos, kaikkien virkamiesten palkanmaksaja, isäntä ja päämies.» »Älä sine s—na», alkoi kamreeri ja rupesi hommaamaan aivan kuin päälletulemisen aikeissa. Minä myös nousin ja syljin kouraani ja sanoin että »mull' on viisi raavasta trenkiä ja neljä piikaa kotona, enkä kakaraväen lukua tiedä itsekään, niin että, tpho, onko herra kamreerilla kuinka väkeä?» Ei muuta tarvittu. Alkaa käydä kimppuun, juutas. No mitäs minä, käyn riveliin ja...

Jaakkola nauraa sydämestään ja nuori Länsipää pysähtyy kävelyssään, innostuen:

— Voititteko?

— Noo, perhana, irti se laski!

Asia oli monesti ennen kerrottu, mutta sillä oli yhä vielä uutuuden viehätys.

Jaakkola oli saanut viikko takaperin käsiinsä »Helenan Perheen». Nimismies Nyström oli Churbergin uuden romaanijakson asiamies, jonka tautta niitä levisi jokunen kappale tännekin päin. Jaakkola rupesi nyt vuorostaan kertomaan romaanin sisältöä. Varsinkin Galdus oli suurella väkevyydellään kiinnittänyt lukijan mielen. Riihimaa, jonka silmistä oman kertomuksensa kestäessä oli tuikkinut innostuksen tuli, missä alkava humala tietysti oli hyvänä apuna, ei aluksi oikein aikonut saada kiintyneeksi romaaniin. Mutta jo tempasi Galdus, »jättiläisruumiinen mies», hänetkin mukaansa ja innosti terästämään kuppia. Nuori Länsipää oli myöskin lukenut kirjan ja korjasi Jaakkolan muuten asiallisessa selostuksessa erään virheen, joka aiheutti hänetkin hieman kuppiansa terästämään. Jaakkola pysähtyy, tekee samoin, jatkaa sitten kertomustaan.

Sen jälkeen otti sananvallan Länsipää. Hänen mieltään kiinnitti suurenmoinen ajatus, saada täällä toimeen seuranäytelmät. Kappalekin oli jo valittuna, »Kihlaus». Hän oli tällä matkalla käynyt juttelemassa pappilan nuoren herrasväen kanssa asiasta. Vaikka hän ei varsinaisesti seurustellut pappilassa, talonpoikaispoika kun oli, hän kuitenkin, ollen papin erään pojan luokkatoveri, saattoi pistäytyä siellä. Heitä oli muuten tuon pappilan pojan kanssa kohdannut yhteinen onnettomuus. Pojat oli erotettu koulusta yhdeksi vuodeksi erään järjestysrikoksen vuoksi. Siitä olikin heille alkanut lähempi yhteenliittyminen, kun siihen aatteetkin vetivät. Kumpainenkin oli kova fennomaani. Pappila muuten oli kaikkein ruotsalaisin paikka koko pitäjässä. Fennomaani-poika oli siis surunlapsi, varsinkin nyt, kun oli

saanut vuodeksi potkut. Pojan ystävääkin kohdeltiin sen mukaan — ruustinna epäilikin, että Länsipää se oli ollut koko juonen alkusyy. Pappilassa muuten hiljakseen uskottiin, että erotus oli oikeastaan tapahtunut noiden poikien luonnottoman fennomanian takia, jolla jo sellaisenaan oli nuoriin herraspoikiin nähden rikollinen luonne.

Nämä nuoret, kärsimysvuottaan viettävät fennomaanit, olivat päättäneet panna toimeen seuranäytelmät. Ja nyt kysyi Länsipää, ottaisiko Jaakkola yhden osan?

Jaakkolalla ei ollut aavistustakaan näyttelemisestä. Mutta kun Länsipää sen oikein selitti, alkoi mies hieman tajuta mistä oli kysymys. Intettyään puolilaimeasti vastaan, suostui hän vihdoin, jolloin Länsipää alkoi uudelleen selittää, minkälainen tehtävä hänelle tulee, minkälainen puku ja parta, y. m.

Keskustelu tämän asian yhteydessä kohotti mieliä. Kun näytelmistä tulevat varat aiottiin käyttää Suomalaisen Teatterin hyväksi Helsingissä, tuntui seurassa siltä, kuin olisi kansallistajunnassa kasvettu entisestään päätään pitemmiksi. Yhteistunto »kansallisen sydämen», Helsingin kanssa, tuntui nyt niin elävältä ja Helsinki jonkinlaiselta pyhältä lähteeltä, josta tulivat Riihimaan ja Jaakkolan Suomettaret, Helenan Perheet y. m. ja jossa on Suomalainen Teatteri varustuslaitoksena ruotsalaisuuden virkavallan kukistamiseksi. Tähän varustukseen hekin nyt vaivautuvat ja uhrautuvat vaikeissa olosuhteissa puuhaamaan kansansivistystilaisuuden, josta tuleva ropo uhrataan samalle alttarille.

He tunsivat vakavasti olevansa suurten asiain kanssa tekemisissä.

Nuori, koulusta erotettu lyseolainen yllötteli puhumaan, sillä kahvipunssi oli jo harjaantumattomassa päässä tehnyt tehtävänsä: hän ja pappilan Emil ovat jo saaneet kärsiä fennomaniansa vuoksi. Opettajat ovat kaikki viikinkejä, jotka koko sielustaan vihaavat suomalaisia. Mutta Emil ja hän, he tulevat vielä kerran niille näyttämään, mikä mies se suomalainen on! He eivät aio tulla a i n o a s t a a n maistereiksi, joita vihitään ja joille morsian laittaa seppeleen... he antavat l i s ä k s i niille selkään... ainakin sille, jonka vääryyden vuoksi heidät oli erotettu... Heidän fennomaniansa ei tule olemaan ainoastaan sellaista laimeata suunpieksämistä, vaan punaista totuutta, joka lakaisee ruotsalaisuuden mahtia kuin lumiaura...

Nuori mies kuohui. Kevätmyrsky oli hänessä kieltämättä kaunis näky. Ja se miellytti vanhempia miehiä, jotka antoivat pojan mielellään lasketella.

Ennen poislähtöään kysyi Riihimaa vielä Jaakkolaltakin, valitetaanko siitä kuvernöörin viimeisestä oluenmyyntiä koskevasta päätöksestä. Toinen arveli olevansa jäävinalainen sanomaan sitä taikka tätä, kun tässä on itselläkin vähin olutta myyty. Mutta Riihimaa hoivasi suurella kädenliikkeellä:

— Mitä sinä joutavia! Tämähän on aivan eri asia.

Eri asiahan se olikin, ymmärsi Jaakkolakin, ja nuori Länsipää vannoi, että se oli aivan kokonaan eri asia.

Tietysti siitä oli sitten valitettava.

IV.

Vieraitten mentyä pistäysi Jaakkola pimeään puotiin, joka aikaisemmin oli jo suljettu. Tarkasti nurkat, ettei missään valkeata kiiluisi, tutki ovet ja ikkunasalvat, olivatko varmasti kiinni. Meni vihdoin rahalaatikolle, josta pimeässä kopeloiden löysi päivän kassan käärittynä paperitulluun. Puotimiehet olivat menneet yöjuoksuilleen, sillä oli lauantai-ilta. Matti Vanhatalo, nuorempi puotilainen, oli ahkera yöjuoksija, mutta oivallinen myymämies. Ruuli olisi hyvin voinut jo vanhuutensa vuoksi pysyä kotona, mutta häntä veti sinne viinanhimo; muuten hyvä myyjä ja mukava mies.

Jaakkolassa vallitsi vieraitten mentyä nostattava mieliala. Sitä vielä kohotti puotikassan näkeminen, se kun oli 350 markkaa. Tavallisen talvisen lauantain saavutukseksi hyvä tulos. Pantuaan rahat piironginlaatikkoon ja avaimet taskuunsa, havaitsi Jaakkola nyt vasta, että puotimiesten vuoteet olivat yöksi valmistamatta, he, hän ja vieraat kun olivat istuneet tässä puotikamarissa.

Sitä ei hän kuitenkaan sen enempää ajatellut. Niin sattui aivan usein. Mieliala oli yhä valoisana. Siellä liiteli ylimpänä jatkuva muisto siitä, mitä Riihimaa oli sanonut muiden ja h ä n e n olutkaupastaan: se on e r i a s i a ! Sitähän hän itsekin oli aina ajatellut. Hyvä oli, että sen olivat muutkin huomanneet. Tämä ajatus oli lennokkaassa, rommihöyryjen kohottamassa mielialassa kuin taloudellisena, aineellisena pohjana. Sitten

siinä liiteli runollisen rikasvivahteisena seuranäytelmäpuuha. Hän nauroi, vaikka ei oikein ymmärtänyt miksi.

Miestä oli viime aikoina hieman kiusannut olutasia. Eräät kuntalaiset puhuivat aina niin pahoin niistä, jotka hakivat uusia oluenmyyntilupia. Silloin tällöin meni mieleen: mitä ne takanapäin mahtoivat hänestä . . . Joskus tuntui siltä, etteivät ne takanapäinkään h ä n e s t ä puhuneet moittien, mutta toisinaan taasen näytti niin luonnolliselta, että ne puhuivat. Silloin ei auttanut muu kuin uhmaten ajatella: puhukoot! ja ettei se liikuta häntä. Se auttoikin, mikäli luuli rikastuvansa.

Joskus tuntui hyvin tyydyttävältä, kun kunta vastusti uusien olutkauppojen perustamista. Sehän estää kilpailua!

Jaakkola oli maineestaan arka. Kun Loviisan oluenjuontipahe oli levinnyt pitäjäläisten tietoon, oli se vääntänyt Antilta monta rukousta ja joskus itkunkin, että Loviisa sentään lakkaisi. Muutamasti näyttikin olevan pitempiä väliaikoja, mutta sitten taas . . .

Tämä vaikeus palautti aina Jaakkolan mieleen ajatuksen oluenmyynnin lopettamisesta.

Mutta silloin alkoi ilmestyä uusia esteitä. Tuli pitäjään uusi kauppias, aivan Jaakkolan piiriin. Muutenkin oli kauppaan alkanut jo heikontavasti vaikuttaa toisten kilpailu. Viimeinen Pietarin matka oli epäonnistunut ja uhkasi tuhansien häviötä. Eikä hän ymmärtänyt, minkätähden hänellä nykyjään n ä y t t i olevan niin paljon velkaa. Sitä oli ruvennut ajattelemaan vasta kun appiukko, herastuomari, joka oli häntä paljon takaamassa, oli kysellyt k u i n k a paljosta hänen

nimensä on kiinni. Vasta silloin hän havaitsi, että velat ovat kasvaneet. Appiukko oli huolestuneen näköinen ja kysyi, eikö hän voisi päästä edes yhdestä paperista vapaaksi? Mutta ei hän voinut sillä kertaa muuta kuin luvata. Mutta se lupaus oli vielä täyttämättä — ja nyt taas uhkasi uusi tarve, johon piti saada nimi. Silloin pani hän toivonsa Pyydysmäkeen, mutta se petti. Nämä seikat tekivät talven Jaakkolalle levottomaksi ja epävarmaksi, vaikka vararikkoajatuksen hän aina työnsi pois mielestään: sehän oli mahdotonta hänelle, jolla oli niin paljon hyviä ystäviä!

Viime päivinä oli jälleen alettu huhuilla, että oli tulossa uusi kauppias, kilpailija, ja oikein kirkolle. Sen saattoi kuitenkin uskoa vielä tyhjäksi huhuksi vain, sillä tähän aikaan oli ihmisillä kaupanteko niin mielessä, että ainakin joka kymmenes pariskunta ajatteli sitä. Ihmiset olivat koko viime vuosikymmenen nähneet nälkää. Sitä seuraavina vuosina oli syöty ja levätty. Nukuttua alkoi herätä yritteliäisyyden itu. Maakauppa tarjosi siihen helpon ja houkuttelevan tilaisuuden.

Jaakkola oli päässyt pitäjän johtaviin piireihin. Todellisuudessa ei kunnalliselämässä vielä ollut mitään johtavia suuntia, ei mitään puolueita, ei edes ryhmiä. Oli vain henkilöitä, joiden kyky kohosi hieman toisten kykyjä korkeammalle. Oikeastaan saattoi rikkauden katsoa varsinaisimmaksi, sen aikaisia johtomiehiä yhdistäväksi elementiksi, sillä se oli tärkein; kaikki muu oli enemmän tahi vähemmän sivuasia. Persoonallinen kunnianpyynti pisti harrastuksissa ottimiaan niinikään esiin.

Mutta sille pantiin huomiota, millä tavalla rikkaus

oli koottu. Jos se oli polvissa perittyä, tuotti se vakavampaa arvoa kuin esim. se, jos omaisuus oli kotoisin hämäräperäisistä lähteistä, kuten varkaiden kassoista tahi väärää rahaa tekemällä saatu. Hieman kunniallisempaa oli, jos omaisuus oli kokoontunut viinakaupasta tahi koronkiskomisesta. Tällaisia rikkaita ajateltiin yleensä pelonsekaisin tuntein. Niillä oli ollut tavalla tahi toisella pahahenki mukanaan, ja kuoleman jälkeen seurasi niille itsestään helvetti. Mutta kaikkia rikkaita kumarrettiin, ja voimansa vuoksi pelättiin. Sukurikkaat, ne olivat kaikkien tunnustamaa aatelia, juuri ne laskivat perustuksen rikkauden yhteiskunnalliselle arvovallalle.

Jaakkola oli päässyt vähitellen nousemaan arvossa. Mutta häntä kiusasi hyvin usein kysymys: oliko tämä arvo ehdoton? Ettei vain oluenkauppa vahingoittaisi kunniaa? Häntä hiveli tieto, että pidettiin toki pitäjän etevimpänä kauppiaana. Sellainen arvostelu alkoi jo avata tietä parempain ihmisten joukkoon. Ja totta puhuen: eikö ollut monta iltaa istuttu yhdessä Nyströmin ja Strömbergin kanssa! Kunniantunto oli näissä otteissa käynyt ikään kuin herkemmäksi ja vaikutti sen, että samalla kuin tuttavuudet ylöspäin kasvoivat, ne alaspäin jonkinverran hellittivät. Se oli aivan kuin tikapuita myöten kiipeämistä: alapää etääntyi, mitä ylemmäksi pääsi.

Jaakkola oli luonteeltaan hyvänsävyinen mies. Juuri tällä luonteenominaisuudellaan oli hän voittanut yleisösuosionsa. Kuitenkaan ei kukaan ihminen jaksa olla hyväntahtoinen aina, eikä kaikille. Häntäkin tym-

päisi ja väsytti hymyillä ilman muuta tarkoitusta kuin saada kauppa syntymään. Tämä vastenmielisyys valikoi kohteensa kauppatoiveiden mukaan. Milloin kaupasta ei ollut suuria toivottavissa, väsyi hymyily ja leikkisä juttelu helpommin. Tuona iltana oli konttorihuoneessa lämmintä ja vahvasti tupakansavua. Jaakkola istui soututuolissa ja tunsi harvinaista viihdytystä tässä yksinäisyydessä.

— Ja sen täytyykin olla »eri asia», virkkoi hän itsekseen. Se on oikeastaan aivan eri asia, jos me, Riihimaan ja Elias Länsipään, tai Nyströmin ja Strömbergin kanssa tyhjennämme siivosti olutlasin, taikka jos sitä juovat kelvottomat, jotka kyllä tarvitsevat rahansa syömiseenkin!

Hän nousi ja käveli edestakaisin lattialla.

— Meillä ei ole rentuille olutta annettu, eikä anneta! Se on todellakin eri asia, kuin sellaisissa nurkkapuodeissa, joissa rentut saavat päällään rypeä . . .

Sehän oli hyvin selvää. Miehen innostus kuohui niin, että rinnan kohoilemisen melkein saattoi nähdä. Posket hehkuivat, pitkää keppivartista piippua täytettäessä. Kesken kaiken puhkesi mies nauramaan:

— Perhanoita, mitä ne pojat keksivät! Minäkö tässä nyt teatteriakin pelaamaan. Eikö niillä nyt . . . Mutta siinä tarvitaan rohkeutta ja luontoa!

Hän iski uudestaan tulta.

— Kansallinen yritys se on! Me näytämme täällä vielä, että menemme mahtavien naapurien ohi. Helsinkikin saa nähdä, ettei täällä enää olla aivan vanhoillaan!

Tässä välähti mieleen aivan kuin salama pilvistä

se kirkonkylille puuhaava kilpailija. Se koski hermostoon. Käsi meni nyrkkiin. Viime viikkojen kiusaava mielikuva seisoi nyt juuri nenän edessä kuin ilkkuva pilkkaaja.

Sillä kauppa ei ollut enää muutenkaan hyvä, ja velan kasvava kummitus pörhisti karvojaan kuin hämärästä. Miehen luonteessa ei ollut uhmaa, joka olisi jaksanut ponnistaa, vaan luonto laskeutui helposti uhkaavan mielikuvan edessä. Jaakkola löysi itsensä istumasta pöytää vasten ja kaivamasta mielikuvituksistaan mahdollisuuksia, joilla vastustaisi uhkaavaa kilpailuvaaraa. Kallistaessaan suuhunsa rommiryypyn hän yht'äkkiä taas muisti, että päivän kassa oli 350 markkaa. Kuin tuulen pyyhkimänä haihtui masennus. Tämähän oli parhaita päiviä. Se oli hyvä enne! Yht'äkkiä ajatteli hän niin elävästi tätä yhteydessä äskeisen kohottavan mielialan kanssa, että pääsi ääneen:

— Kuinka minä voisin joutua häviöön!

Hän, jota Riihimaa, Strömberg — jopa rovastikin arvostavat ja pitävät aivan kunnan etevimpänä porvarina, kuinka ne hänet laskisivat häviöön? Jos rovasti olisi takausten tarpeessa, Riihimaa tahi joku näistä muista paremmista — emmekö me toiset tutut ja ystävät takaisi?

Se oli aivan luonnollista.

Samassa kurkisti emäntä ovesta yöpukimissa:

— Etkö jo tule makaamaan, vai mitä sinä täällä?

Jaakkola säpsähti. Mutta vaimon äänessä oli niin sovittava, rauhoittava sävy, että se samalla heti tasoitti miehen tunteiden ajelemaa mieltä. Mennessään rupesi

hän nauraen kertomaan vaimolleen, millä asioilla Länsipään Elias oli käynyt. Mutta Loviisa kauhistui:

— Jottako sinä rupeaisit komeljanttariksi?

— Älähän nyt! Miehen oli hieman vaikea siinä silmänräpäyksessä keksiä, millä tavalla oikein selittäisi, kuinka surkeasti vaimo tässä erehtyi.

— Tässähän on kysymys kansallisesta näytelmästä, Suomalaisesta Teatterista... Sellaisia panevat sivistyneet ihmiset toimeen...

— Vaikka kohta. Vaimon äänessä oli kuitenkin selvemmin pyytelevän nöyrä kuin jyrkästi kieltävä sävy.

— Sitäpaitsi, jatkoi mies, oli Riihimaa tullut kysymään minulta, valitetaanko siitä kuvernöörin päätöksestä, jolla on annettu lupa Trippelille asettaa tänne olutmyymälä. Riihimaakin sanoi, että tämä meidän oluenmyynti on aivan eri asia, mutta ne kun myyvät kaikenlaiselle roskaväelle. Tarkoitti ymmärtääkseni sitä, että mistä sitä sitten paremmat ihmiset saavat olutta kipeisiin tarpeisiinsa, jos ei sitä meillä ole.

Vaimo käänsi kylkeä, eikä vastannut tähän mitään. Joku tuli ulkoa tuvan puolelle. Jalankolke kaikui yöllä kiihtyneen pakkasen pingoittamalla porstuan lattialla.

— Ruuli, virkkoi Jaakkola, pannen sukkiaan kuivumaan.

Kirkonmäeltä alkoi kuulua yökulkijapoikain laulua. Yksi lapsista puhui sekavasti unissaan jotakin. Huoneessa oli hiottavan lämmin. Loviisa huokasi pitkään.

— Miksi et nuku? kysyi mies.

Viipyi hieman, ennenkuin vaimo vastasi:

— Tuntuu tämä elämä niin turhalta, epävarmalta.

Nyt kavahti Antti kyynärpäälleen:

— Mitä sinä sillä tarkoitat?

— Tarkoitan vain, että tämä kaikki näyttää niin turhalta, koko elämä ja puuhat... Jos me elämme liian jumalatonta elämää? Jos Jumala sitten rankaisee?

Viime sanoissa jo ääni pyrki sortumaan ja ujui hiljaiseksi nyyhkytykseksi.

— Mutta kuule...

Antti joutui taasen kummalliseen sekavuuteen. Mielessä välähti iloinen yllätys. Ei siksi, että vaimo oli tuollaisella katuvaisella mielellä, sillä se tapahtui usein yön kaameina, unettomina hetkinä, vaan siksi, että mies keksi siinä nyt katumuksen olutjuopottelusta. Kohta ryntäsi kuitenkin päälle toinen mahdollisuus: seuranäytelmä!

— Sitä seuranäytelmääkö sinä?

— Sitäkin ja muuta. Jos Jumala rankaisee vielä niin, että tulee konkurssi.

— Konkurssi! kiljahti Antti.

Merkillinen voimattomuudentunne laskeusi hänen sieluunsa. Yht'äkkiä kuohahti suuttumus kaivelevaa ja utelevaa vaimoa kohti ja tulossa oli jo: lopeta sinä edes oluenjuonti! Mutta ei se tullut julkisuuteen. Syrjäyttääkseen Loviisan levottomuutta ilmoitti Antti rauhoittaen:

— Tänäänkin tuli puodissa 350 markkaa.

... Saa nähdä mitä siihen sanoo?

— Kehutaan sen uuden kauppiaan olevan aika velikulta.

— Velikultako? Niin no, tunnetaanhan hänet, kun tässä ennen pussin kanssa kulkien retuutti.

Se oli peloittava kilpailija. »Velikullat» menestyvät aina hyvin kauppiaina, ihmiset pitävät niistä. — Vai on sellainen.

— Kuuluu siellä edellisessä paikassaan saaneen kaikki ihmiset puotiinsa.

— Miksi sitten tänne tulee?

Vaimo ei tiennyt. Mutta jonkin ajan kuluttua sanoi:

— Minä en ymmärrä, minkä vuoksi mun sydämeni niin lyö.

— Liekö se vaarallista. Mies käänsi kylkeä aivan kuin ruvetakseen vihdoinkin nukkumaan.

— Mahtaako se Ruulikaan olla oikein rehti? jatkaa vaimo. Taas säpsähtää mies ja kysyy:

— Oletko huomannut jotakin?

— Enhän minä, mutta... se nyt on vähän sellainen.

Antti rauhoittui. Vaimo tuntui käyvän yhä levottomammaksi.

— Ja Matti? kysyi hän.

— Mattiko?

— Matti.

Ja sitten emäntä kertoi Kauppa-Tiinan tänäpäivänä sanoneen, että Vanhatalolaisten kotona kannattaa nyt juoda niin kauheasti kahvia, ei Matin äiti kuulu sikuria eikä ohria panevan ollenkaan pannuunsa.

Nyt oli uni kateessa. Pimeässä tunkeusi yhä selväpiirteisemmin mielikuvituksiin velkojen, kilpailun ja varkaiden uhitteleva pörriäislauma. Olihan hän jo kauan aikaa yrittänyt pitää oikeata tavarantarkastusta, mutta

itse ei oikein viitsinyt, eikä tahtonut sopia antaa noiden puotimiestenkään tietoon kaikkia. Ukko Penttilä oli siitä pari kertaa tänä vuotena kysynyt ja hän oli luvannut. Nyt pitäisi hänen pyytää ukon nimeä taasen, mutta millä varjolla?

Onneksi emännän ääni katkaisi kaamean ajatusjuoksun:

— En minä sentään Matista usko sellaista.

— Enkä minä! ilahtui Jaakkola.

... Olipa hyvä, että Loviisa sen sanoi.

Mutta sieltä taas kuului huokaus, ja sitten:

— Oletko sinä nyt tarkastanut tätä lasta?

— En minä erittäin, vavahti mies. — Onko hänessä vikaa?

— Minä pelkään.

Ja nyt rupesi vaimo hillittömästi itkemään.

Mies nousi ja sytytti lampun. Mutta lapsi nukkui.

Loviisa oli ruvennut aavistamaan, että pikku Antissa ilmeni tylsämielisyyden merkkejä.

V.

Lumisen talven maaliskuu. Lunta oli pyryttänyt ahkerasti jo monena päivänä. Tiet pyrkivät tukkeutumaan, sillä harvat ajajat eivät pelkällä kulullaan voineet niitä auki pitää. Varsinkin metsäteillä pudotti, tahi reki lauttasi ja kuormat pyrkivät alituisesti kaatumaan.

Pyydysmäen miehet ajoivat rankoja Rääsyrämäkästä. Tie kulki läpi Kantomaan metsäsaran. Erkki oli antanut jo syystalvesta kerätä ja hakata siellä maassa makaavat, kuivat ja lahot. Niistä oli kertynyt koko talven ajo.

Oli juuri päästy rotkoisen ja vaikeasti ajettavan mäkinuskulan yli ja hevoset laskeutuivat kulkemaan Kantonevan läpi kulkevaa talvitietä. Eellimmäisenä ajoi isäntä Erkki rivakalla ruunalla, jonka käyntiryhti lumisella tiellä herättää huomiota. Takakavio harppaa käydessäkin ohi etukavion, pää heiluu mahtavin liikkein, ei niin kuin uupuvan, väsyvän eläimen, joka hädissään säpistää, toisen askelen juosten, toisen astuen. Ruunan pää heiluu aivan kuin voiman uhmanäytteenä. Soikea riimukulkunen pauhaa ja soi kuin hädän edestä. Erkki istuu kuormalla ja tupakoi.

Perässä ajaa renki, Mikin Jaska. Hänen ajokkaansa on pieni, hintelä, mutta vikkelä valkoinen. Kuinka sydämestään hyväsisuinen hevonen saattaa puolustaa kunniaansa, saattoi tässä nähdä. Jalat eivät ulottuneet ottamaan läheskään yhtä pitkää askelta kuin ruskean tuolla edellä, joten täytyi jäädä joka askelella. Mutta reipas valkoinen pisti juoksuksi. Koko hevosen eleistä näki, että se olisi mielellään ottanut yhtäjaksoisen juoksun, mutta esteenä oli aina edessä kulkeva rankakuorma. Valkoinen oli muuten mestari muistamaan tiessä kaikki kaateet, kannot ja kinkamat. Vaikkakin nyt oli lumisade useimmat näistä loukkauskivistä peittänyt, vältti valkoinen niitä muististaan entiseen totuttuun tapaan. Pieni kulkunen heilui riimussa. Ja kun valkoinen heitti

päätä miltei pystysuorassa viivassa ylös ja alas, soi kulkunen toisella sävyllä kuin isännän ruskean.

Jaska seisoo kuormallaan ja laulaa, laulaa niin paljon kuin kurkusta lähtee:

»Tällaisella luonnolla
ei nurkissa kurkistella!
Sinä saat riiata ketä sinä tahdot
ja minä saan herrastella.»

— — —

Korven heleä kaiku vastasi joka sanan. Tuntui toisinaan siltä, kuin sydänmaan seurakunta olisi vastannut messuavaa pappiaan, hartaana ja huomaavaisena.

Viimeisenä ajoi Sameli, eläkevaari, vanhalla, isolla mustalla, jolta perässäpysymisen lapsellinen kunnianhimo oli jo kauan sitten jäänyt elämänturhuuden markkinamuistojen joukkoon. Musta taivalsi omaa, raskasta nuottiaan, muista huolimatta. Samelilla oli omia, vanhoja perujaan kulkusvyyhti, jolla hän aina mustan kaulanalustan puki. Kun he saivat olla kahden matkassa, Sameli ja musta, silloin kumpainenkin, toistaan häiritsemättä, heittäysi unelmoiden filosofoimaan maallisen kiireen turhuudesta. Samelista oli silloin aivan sama, kävelikö hän kuorman jäljessä iso visakollo hampaissa kessuja poltellen, tahi istuiko kuormalla sulatellen piipunperämälliä, jonka vetisen purkauksen hän taiten sylki vitivalkoiselle lumelle tienviereen, nauttien näin aikaansaamistaan kuvioista.

Vanhahko mies oli tuolla vaikeakulkuisessa mäessä hieman uupunut. Useammiten hän käveli kuorman jäl-

jessä, mutta nyt hän istui ja sulatteli nauttien mälliä. Musta oli jäänyt toisista jäljelle. Mutta raippa sai rauhassa maata kuormalla. Samelista oli aivan sama, vaikka hieman jäädäänkin, kyllä he odottavatkin ... Ellei ennen saavuta, niin ainakin sitten kun kuormaansa purkavat.

Mutta jo pysähtyikin Erkki tuolla, heitti hevoselleen heinätukon ja kävi korpirämeikköön kirves kainalossa. Hänen silmäänsä oli osunut muuan komea lenko, aivan kuin luotu pyykkiammeenvyöksi. Ja sitä hän juuri tarvitsi. Erkki kävi potkimaan lunta pois sen juurelta, saadakseen vyön niin pitkän kuin suinkin. Jaska samosi kirveineen samoilla asioilla toisella puolen talvitietä. Hänen saavinsa odotti kotona vöitä.

Sillä välin jo saapuvat Sameli ja mustakin. Pienillä silmillään katseli Sameli tyytyväisenä ja rauhallisena karvalakkinsa alta aivan kuin olisi tahtonut sanoa: enkö minä sitä sanonut, että vähemmälläkin ehtii. Mutta ei hän mitään sanonut. Mustaa vain heinätukolla kädestään syötteli ja toisella pyyhiskeli selkää, joka oli kastunut hiestä ja märästä lumesta. Samelin huulet huokuivat jotakin vanhaa polskaa aina välillä silloin, kun ei mustalle hyväilynimiään lukenut. Se ei ollut vihellystä, vaan puoleksi hyminää ja suhinaa. Samelin oli hyvä olla. Etsiköön lenkojaan vaikka kuinka kauan, kyllä hän odottaa ja musta myös.

Lumipyry piti tällä kertaa välipäätä. Korpiaholla oli tyyntä ja hiljaista. Harva kuusinäreikkö ei rajoittanut näköalaa aivan ahtaaksi. Ihana valkoinen lumi sitävastoin jo kevättäen kilotti silmään. Hevosten hirnahdukset, kulkusten epätasainen kilinä ja lengonetsijäin harvat, helähtelevät kirveeniskut — kaikki ne tuntuivat kuin leikkien härnäävän lumisen korven juhlallista rauhaa.

Yht'äkkiä laskee Erkki iloisen sarjan:

— Pu pu pu pup! ja viittoo käsin jänistä, joka äkättyään vierasta väkeä tanhuvillaan, hätäytyi laukkaamaan harhaillen pariin, kolmeen suuntaan. Vasta kun Jaska kintaitaan paukuttamalla antoi jänöpojan paolle oikean suunnan, alkoi tämä suorana viivana pyyhkiä Rääsyrämäkkää kohti. Se halkaisi lumista korpea sellaisella mestaruudella, että Sameli unohti pitkäksi aikaa suunsa ammolleen tuijottaessaan henkeä pidättäen lumottuna tuota nopeasti haihtuvaa näkyä.

He olivat saapuneet korkeaan metsään. Siellä kävi talvitie pitkin naapurirajaa. Tässä oli juuri se kohta, mistä Erkki oli hakenut ja ajanut uuden tuparakennuksensa hirret. Ne olivat hyviä hirsiä. Erkin luonnolle oli ollut vaikeata käydä talon parhaaseen kuusikkoon noin vain ... Sitä olisi ollut hauskempi kasvatella ja huvikseen katsella. Mutta ei hän sitä enää katunut. Täällä oli metsää ja hyvää metsää. Sitä olisi jo osteltukin. Mutta hänkö myisi! Nyt, kun oli jo kerran velkansa maksanut, hän tahtoi katsoa, minkälaista on oikein hyvä metsä. Ihmeekseen oli merkinnyt, kuinka Kantomaan metsä kasvoi silmissä joka vuosi. Varsinkin sen jälkeen kun oli toisella rajalla raivatessaan suota antanut samalla kaivaa metsään muutamia viemäreitä, oli hän siitä havainnut olevan metsänkasvulle merkillisiä seurauksia. Se oli aina ennen ollut roimakasvuista metsää,

mutta viime vuosikymmenellä oli siellä kasvu alkanut kinnastella ja puun luonne saanut kituliaan ominaisuuksia. Vesisammal oli oikein silmissä kiivennyt nevasta, jo ammoin sitten vallattuaan luonnoniityn metsänrannassa ja kasvettuaan niin paksuksi, että vanhoista aidoista näkyi siellä täällä vesisammalen seasta vain muutamia seiväsparien latvoja. Syvältä nevasta löytyi panenta-aitaa. Erkki muistikin, että hänen lapsuudessaan oli noilla metsänrantaniityillä vielä karja käynyt ja heinää oli tehty. Nyt siinä oli niin paksu sammalharjainen suo, ettei ilman apuneuvoja saattanut kesäisin yli kulkea. Sammal tuntui kiipeävän suorastaan mäkeä ylös, kohti kuusikkoa. Uhkaavan vaaran oli kuusikko jo tuntenut, sillä se oli alkanut murtua ja kitua ... sen juuria kai jäytivät jo suon vetiset voimat.

Silloin antoi Erkki, samalla kun suohon ja sen viereiseen korpeen luotiin viemäreitä, viedä niiden linjat muutamia satoja syliä metsään. Tulos oli aivan ihmeteltävä. Komeat, vanhat perintökuuset, joiden oksilta jo oli viherrys kadonnut, tuorehtuivat, huittura kasvoi taasen kovana ja suorana, ja oksien kinnasteleva sairaalloinen kivulloisuus hävisi terveen kukkeuden tieltä ...

Hän tietää nyt metsän konstin. Sekin tarvitsee ojia!

Metsän läpi käy tässä verraten tasainen talvitie. Erkki katselee metsäänsä omituisella luonnonrakkaudella. Ei hän, vaikka tarkka mies, laske puiden arvoa rahassa. Hän nauttii niiden eheistä, uljaista muodoista ja siitä, että ne ovat hänen omiaan. Hän tuntisi häpeätä, jos niitä möisi noin vain ... Kun kerran sellaisia on saa-

nut. Niitä ei kaadeta omiksi tarpeiksikaan, kun on kyllä huonompiakin, vääriä ja lahoja ...

Mutta siinä samassa oli käydä hullusti! Erkin katseitten viipyessä puissa, luisui liukas reki eräässä notkelmassa hevosen kintuille, kakkuloilla kun ajettiin. Jukolauta pistäysi pienen, tienposkessa vaanivan kantonappulan taakse. Ja krauskis! Ruskea tempasi niin, että jukolauta meni säpäleiksi. Kohta jäljessä tuleva valkoinen oli vähällä ahdistua kintereillään painuvan oman ja edellisen kuorman väliin. Mutta sillä oli yhtä nokkela ajaja kuin valkoinen itsekin, joten yhteisin vehkein välttivät pahemmat seuraukset.

Hyvän matkan päässä tulivat Sameli ja musta. Kun he mutkan takaa ja puiden varjosta saapuivat sen pienen kummun niskalle, minkä alingossa isäntämiehelle oli pikku onnettomuus tapahtunut, pysäytti Sameli mustan.

— Mikä tuli? huusi.

— Jukolauta vain meni ...

Erkki väänsi jo vitsaa sitoakseen särkyneen.

Sameli syötteli taas mustaa kädestään ja niisti nenäänsä. Kaiken tämän suoritettuaan istuutui rauhallisesti kuormalleen ja pani odottaessaan piippuun.

— Kä kä kä kä! Jaska osoitti lähellä seisovan kuusen latvaan, missä puikkelehti orava.

— Oravako? kysyi Sameli kurkistellen, mutta ei saanut silmäänsä otusta.

— Orava junkkari! Jaska heitteli risunkappaleilla saadakseen lipoisen elukan liikeelle. Jo näki Samelikin.

— Olisi pyssy, toivoi hän, tuntien metsämiesveren

itsessään hieman kiihtyvän.

Erkkikin loi kiireensä lomassa katseen oravaa kohti ja näytti jo asettuneen äskeisen pikku tapaturman johdosta. Kaikki oli taas lähtökunnossa.

Lähtivätkin. Sameli huusi kurillaan härnäten:

— Aja nyt ihmisten lailla.

VI.

Pyydysmäen kartanorakennuksetkin olivat Erkin käsissä aivan uudesta syntyneet eivätkä ainoastaan metsät ja maat. Talon nousua oli koko ympäristö ihmetyksellä seurannut. Kun hän ensin toi omanaan kylään ketoauran, laskivat useat tarkastelijat, ettei olisi ollenkaan liikaa, vaikka mies pantaisiin holhouksen alle, varsinkin, kun oli saanut juuri heitä, naapureita takaamaan itseään. Jos nyt hullutellessaan hävittää itsensä, he sen maksaa saavat. Epäilemättä olisivatkin ensi vuosina ryhtyneet johonkin varokeinoon, ellei herastuomari hiljaisella, tasaisella vanhan miehen levollisuudella olisi ruvennut laskemaan pilaa heidän hädästään. Herastuomari ennusti, että Erkistä vielä tulee kylän varakkain mies juuri maanviljelyksen avulla, ja antoi itsekin vähin aurata vanhoja niityjään, hänkin. Kun havaittiin, etteivät hänenkään tarkoin pidellyt hevosensa kuolleet, alettiin toki asettua. Ylinen aurasi Erkin kanssa kilpaa, mutta siihen ei kukaan mitään merkitystä pannut.

Omituisinta oli kuitenkin, ettei Erkki ollut milloinkaan rahapulassa, vaikka rakensi kartanoa ja maitaan yht'aikaa, osti koko mäkirannan lantatunkiot, jotka ajatti pelloilleen ja maksoi vielä aivan ensi vuosina ne ulosshaetut velkansa. Yksi selvitys oli siinä, että hän oli kolmen hevosen kera useina talvina peräkkäin tukinajossa — herra tiesi missä — ja palasi huhtikuun alussa kotiin rahakukkaro täynnä, kotoisia kevät- ja kesäasumisia toteuttamaan. Erkki laski aina, ettei alkavan talollisen kannata kuluttaa koko pitkää talvea pelkkään polttopuun ajoon, siinä tulee nälkä. Siksipä etsi hän m. m. kaikenlaisia urakkatöitä. Mies sai kivestä ja puusta. Eräänä talvena oli hänellä suoritettavana muuan tieurakka, joka tulikin olemaan hänen parhaansa. Niin sai rahoja asumisiinsa ja velkojen maksuun.

Kun tuli kevät ja kesä, maa suli ja ruohonkorsi alkoi työntää päätään maasta, kadottivat Erkki ja Sanna unensa. Lukemattomat kesäiset yöt kuluivat pelloilla silloin, kun palvelijat ja lapset nukkuivat. Luonto, kesä ja elämä ikäänkuin vaativat tätä tullakseen tyydytetyiksi. Ja oma mieli suopui siihen niin, että vasta tällainen ylimääräinen ponnistelu tuntui tuottavan kaivatun tyydytyksen ja työnilon sellaisena nautittavana juhlatunnelmana, jona se sitten ilmestyi sieluun, kun suuri ponnistus oli vienyt tarkoitettuun voittoon.

Lapsia oli karttunut jo 5, joista kuitenkin yksi oli kuollut. Ne olivat kaikki tervettä, voimakasta juurta, ja perintöominaisuudet astuivat niissä huvittavan elävästi esiin. Vanhin elossaolevista oli nyt 7-vuotias poika Iiska, viime kesänä jo auttava paimen. Pojalla oli oikein luontainen himo tehdä työtä ja hänen urheudellaan saa-

tiin ilokseen monta vatsantäyttä nauraa. Sitä seuraava oli tyttö, Sannu, aivan samaa maata. Vaikka kyky oli vielä heikko, pistivät halut vahvasti näkyviin. Kolmantena tuli Mikko ja viimeisenä Jukka, kumpainenkin vielä siinä iässä, jolloin parhaimmanlaatuisenkin ihmisvesan ainoana avuna on avuttomuus ja voimannäytteinä valtava halu tehdä pahaa.

Emäntä Sannan ajatus ei riittänyt mihinkään muuhun kuin kotiin ja työhön. Hän ei varsinaisesti huvitellut, sanan jokapäiväisessä merkityksessä, milloinkaan. Ainoastaan kirkossa hän kävi joskus, siellä nähtävästi enemmän henkisen huvintarpeen kuin sielullisen iankaikkisuusnälän pakottamana. Joskus sunnuntai-iltahetkinä käväisi myöskin naapureissa, useimmin Penttilässä. Vaikka ei mitään erikoista puhuttavaa ollutkaan, virkisti tällainen naapurissa käynti. Kun tuli kotiin, tunsi saaneensa jotakin sellaista, josta elämä ikäänkuin henkisesti avartui. Se tuotti eräänlaista nautintoa, jonka aavistus aina lepäsi sielunpohjalla, mutta uinui siellä rauhassa, kun kotoisten kiireitten ohella ei päässyt syntymään niin kovaa kaipuuta, että aavistuksesta olisi muodostunut itsetietoinen teko. Kotielämä sellaisenaan täytti niin ääriään myöten sielun tarpeet, että varkain hiipivä epämääräinen tyytymättömyyden aavistus säännöllisesti pakeni työn ja puuhien edestä. Heidän saavuttamansa menestys elämänaskareissa oli vaikuttanut sen, että kaikki, mikä edelleen näytti edistävän tätä menestystä, oli samalla hyvää sielunruokaa, sekä elävöittävää huvitusta.

Niinpä, kun oli esim. kyntänyt kesäisen yön ja siinä klo 2 tienoissa palasi kotiin ja laskeusi vuoteeseen $1\frac{1}{2}$—2

tunniksi, tuntui lepo ja uni niin ihanalta, että iltarukous, joka kohosi ylhäisen isän puoleen, puhkesi aivan kuin tyydytetystä elämännautinnosta huokuvana kiitoksena. Ajatus juoksi uneksien ja nauttien, tuntien kuinka hyvä ihmisen on olla, kun on terve ja saa uinahtaa . . . ui-nahtaa . . . alkaakseen parin tunnin kuluttua uudestaan . . .

Tahi kun talvipuhteella päivän kehruu-urakka tuli suoritetuksi siellä puolen yön tienoilla, kun vyyhtesi viimeisen rullan, kääräisi vyyhdin kimppuun ja sisäisesti nauttien katseli, miten vyyhtikimput paisuivat yhä valtavammiksi, ja laski, miten monta kyynärää liinaa, aivinaa ja hurstia niistä venyy, silloin taas täytti mielen hiljainen riemu. Pieni lasipullosta laitettu lamppu paloi hyllyn olalla ja hieman valaisi heikolla tuikkuvalollaan avaraa tupaa. Vuoteista kuului nukkuvain raskasta hengitystä. Himmeässä valossa häämötti toiselta puolen tupaa pari rukkia, höyläpenkki ja sen päällä jokin puolitekoinen astianteelmä. Palvelustytöt olivat jo lakanneet rukkiaan polkemasta tunti, pari sitten, sillä emäntä oli ajanut heidät makuulle. Nuoret tarvitsevat nukkua, oli hän sanonut; elleivät nuku yöllä, nukkuvat päivällä. Joskus saattoi itkevä pikkulapsi muuttaa tätä tilannetta, panna järjestyksen kulkemaan toisia teitä näin yönaikoina. Mutta milloin niin ei käynyt, riisuutui emäntä hiljaa, ketään häiritsemättä ja pistäysi vuoteeseen, ajatuksen vielä mielihyvin viipyessä vyyhdeissä, hurstissa, aivinassa ja liinassa. Sattuipa vielä olemaan kantava lehmä navetassa, tai sialla porsaita, viipyi ajatus levottomana siellä etsien mahdollisuuksia ja vastamahdollisuuksia. Usein ajoikin levottomuus hänet ylös, yhtä hiljaa kuin äsken

vuoteeseenkin. Hame kaulaan ja »alalinkkaset» jalkaan, lamppu lyhtyyn ja niin juoksi hän vaaranalaiselle paikalle. Monta porsasta valpas emäntä näillä yöllisillä retkillään kuolemanvaarasta pelastikin ja lukuisat kerrat väisti lehmäin kanto-onnettomuudet.

Päivisin purkausi hänen elinvoimansa vielä lauluksi. Se olisi kenties sekin jo jäänyt nuoruudenmuistojen kalliiseen kääröön, mutta kun lapsia oli niin usein, eivätkä ne tahtoneet nukkua muuten, lauloi äiti niille laulujaan. Kun toinen jalka polki rukkia, toinen sousi kehtoa ja kädet laskivat lankaa vuolaana virtana rullalle, silloin Sanna-emäntä lauloi. Pieni kehdossa kuunteli ensin, sitten yritti jokeltaen laulaa mukana, vaikeni vihdoin ja uinahti... Mutta kerran alkuun päässeenä luritti laulu vuolaana, tanssivana, liverteleväna ja mutkisteleva purona. Hänen erikoisalanaan olivat polkat, polskat ja valssit. Ennen, kun oltiin nuoria, eikä kylässä ollut soittoniekkaa, piti tyttöjen laulamalla suorittaa hyppymusiikki. Ne tottuivat silloin suorastaan hyppylaulun mestareiksi. Sannan sointuva, liverrykseen taipuisa laulukieli oli livertänyt tuhannet polskat, polkat, katrillit ja valssit, sellaisella tahtiälyllä, että soittoniekatkin joskus antoivat vuoron Sannalle. Eivätkä ne sellaiset kunnianhetket mielestä helposti unohdu. Varsinkin toisinaan, kun lapsi jokelteli unen esimaun miellyttelemänä ja kuontalo riidattomasti hellitteli hienoa pellavakuitua, joka sukelsi nokkelain hyppysten läpi rullalle, silloin kajahti katrilli polskan jälkeen vielä sittenkin, kun pieni kehdossa oli jo vaipunut uneen. Kelpasi sitä kuulla! Sameli-setä, kun sattui tuvalle, silloin aina laittausi takkakivelle

ja nojasi lepoaetsivän olkansa muuripieleen, laski mällinsä sille nojaavalle puolelle, painoi silmäluomensa kiinni ja kuunteli... Erkki jos sattui silloin tekemään tupatöitään, lakkasi ääntäpitävästä paukutuksestaan, hioi asettaan tai vuoleksi äänettömästi...

— — —

Tänään oli Pyydysmäessä rukkiväkeä, koko kylän tytöt. Kaiken päivää on tuvassa surissut 16 rukkia kilpaa. Pellavaa, hamppua, lampaanvilloja laskevat tyttöjen sormet rukkien kiertäessä lankana rullille. Toisinaan iloinen rupatus ja nauru kohoovat vaihdellen rukinsurinan yli, toisinaan elämän iloiset elementit purkautuvat lauluksi. Silloin on suuressa tuvassa ääntä ja tunnelmaa. Emäntä on parhaana mukana. Hänellä ei ole vielä olemuksessaan tuota useille keski-ikäisille kansan naisille niin tuttua kuihtumuksen ilmettä. Sannu-tyttö tekee äidille tulluja. Nuoremmat pojat ahertavat takan ympärillä puukasoineen, hevosineen ja rekineen eivätkä häiritse muita.

Koko tyttöparven yllä tuntuu leijailevan nuoren elämän kohottava tuntu. Elämänkipu on vierasta, ainakin syvä, uurtava, kauan kestävä elämänkipu. Kasvoilla elää verevin keväinen tuoreus. Siinähän on Penttilän Maijakin: pitkä, solakka, sinisilmä, keltaisen-ruskea tukkainen. Maija on nyt siinä 20:ssä ja ääni soi ylinnä. On perinyt äidiltään lahjat ja laulun ilontunnon. Hänen vieressään on Penttilän palvelustyttö Leena, yhtä solakka, tummatukka, ruskeasilmä, alttoääni. Sitten Ylisen palvelustyttö, vahvarakenteinen, väkevän näköinen, miesmäinen Karuliina, jolla on laulussa eri voima. Pyydys-

mäen molemmat palvelustytöt Heta ja Annaliisa, edellinen hyvin nuori ja naurava, jälkimmäinen hieman vanhempi ja ylpeä. Ja monta muuta.

— — —

»Sillä helijällä kuuvaloll',
sillä helijällä kuuvaloll',
etsiskelen ystävään,
etsiskelen ystävään.

Viheriäisessä laaksossa,
viheriäisessä laaksossa,
etsiskelen ystävään,
etsiskelen ystävään!

Oo hiljaa, äänes kuulen!
Oo hiljaa, äänes kuulen!
Kuka siellä laulelee,
kuka siellä laulelee.

— — —

Laulu soi tunnelmoivana ja ehyenä, rukkien surinan hauskasti säestäessä. Ja laulajain silmissä elehtii omaansa katseleva kaiho.

Sillä välin ovat Pyydysmäen miehet jo ehtineet kotiin. Laulajat eivät ole sitä ollenkaan huomanneet.

»Oo hiljaa, äänes kuulen!» laulaa emäntä koko sielustaan helähtelevällä altollaan juuri kun Erkki astuu suu naurussa, suitset kädessä tupaan.

— Katsokaa! Joko nyt? Emäntä katsoi kelloa. Aika oli todellakin mennyt lentäen. Tytöt lakkasivat laulamasta ja kotiinlähdön huoli laskeusi päälle kuin pilvi.

— Älkäähän nyt, ei mua pelätä tarvitse, vaikka mä tällainen oon, hillitsi Erkki tyttöjä, jotka kiireellä sälyttivät tavaroitaan kokoon. Mutta se ei auttanut. Vanha tapa ajoi rukkiväen tiehensä miesten metsästä tullessa.

Lapset olivat jo kertyneet isän ympärille ja emäntä laitteli ruokaa pöytään. Tytöt kuhisivat keskenään jotakin ja pistäysivät ulos. Siellä setä-Sameli ja Jaska vielä ajokalujaan korjailivat. Tyttöparvi hyökkäsi Jaskan kimppuun. Ei auttanut notkeus, ei voima. Pian koikkelehti Jaska lumessa tyttöjoukon pitelemänä, potkien. Toiset tytöt tarrasivat jalkoihin, toiset takin kaulukseen ja käsiin. Niin Jaska loistavasti pohdettiin tyttöparven kikattaessa. Jo oli Jaska vähältä suutahtaa. Mutta tyttöjähän oli niin paljon, että tätä nyt ei voinut pitää sentään kunnian päälle käypänä. Setä-Samelilla näytti olevan ensin aikomus ruveta Jaskaa puolustamaan, mutta havaitsi samalla tyttöparven niin ylivoimaiseksi ja tällä hetkellä villiintyneeksi, että katsoi viisaimmaksi luikkia tiehensä tupaan... Niitä ei ollenkaan osaa mennä takaamaan, kun ne ovat tuolla hatulla, vaikka hyökkäisivät pohtamaan häntäkin, Samelia, kun sen pään ottavat...

Mutta pihalla syntyi ankara leikki, kun Jaska pääsi vapaaksi. Yksitellen hän tempoi hujan hajan kirkuen pakenevia tyttöjä ja heitteli pehmeään lumihankeen. Silloin turvausivat tytöt lumipalloihin. Nuoskea lumi litistyi hyviksi palloiksi, joita kaikilta pihan kulmilta lensi Jaskaa kohti sellaisella satuttamisen riemulla, ettei Jaskan lopulta auttanut muu kuin turvautua sääriinsä ja

paeta porstuaan. Mutta hän jäi oveen vahtimaan, eikä yksikään tytöistä rohjennut mennä sisään. Lopulta täytyi heidän taipua rukoilemaan armoa, että saisivat tulla ja ottaa rukkinsa, sillä aika kului ja kotona jo odotettiin. Jaska antoi pyydellä, mutta vihdoin laski heidät sisään. Ne tulevat kiirehtien ja kikattaen vaatteet märkinä. Nyt rukit kainaloon ja kukin kotiinsa. Siinä lähtökiireessä ja mennessä etsi jo moni silmäpari salaa Jaskan katseita sovittaen, puolileikillään anteeksianoen. Fenttilän Maija oli edelleen kuohuvan ilakoimisen valloissa.

— Äikkis! ilkkui rukkineen mennessään Jaskan ohi. Silmässä karkeloi naurava pilailu, mutta samalla herkkä, arka säde, joka kulki syvemmältä ja syvemmälle vallattoman leikin varjossa.

— Älä huoli, Maiju! vielä minä sun...

Maija oli löytänyt sen mitä etsi. Silmä leimahti uudelleen vallattomassa ilontunnossa. Karvakenkä liikahti tanssiaskelen... ovessa kääntyi hän vielä selittämään emännälle sovittaen:

— Voi herra, kun me olemme hulluja, käännämme koko talon ylösalaisin.

— Ole nyt vaiti! suhdittaa emäntä kantaessaan ruokia pöytään.

— Ilolla on oma aikansa! huutaa isäntä perään.

Silloin tytöt jo menevät kujassa.

VII.

Oli kevätaika, huhtikuu jälkipuolellaan. Koski jo pauhasi. Joen jääkerrokset olivat kohonneet, vesi oli tunkeutunut jäälle ja valmistui murtamaan viimeisiä sulkuja. Koko eilisen päivän oli satanut lumiräntää. Tänä päivänä paistoi aurinko. Lumikentillä ja jäätyneillä teillä vallitsi lähtökuume. Syntyi levotonta menoa. Vesi aloitteli tippua, valua ja virtailla. Uomia syntyi ja kasvoi. Ensin tiellä jäätiköillä, sitten lumen alla ojissa ja jään alla joessa. Lirinä ja kurlutus kuului salaperäisistä jäätikön ja kinosten onkaloista. Mutta siellä koskessa, siellä kävi jo riemuitseva kevättanssi, soi vapautuneitten vetten laulu ja nauru.

Ei ollut mikään kumma, että sunnuntai-illan kevättunnelma oli saanut kirkonkylään suunnattomat joukot kansaa. Eihän pitäjässä ikänä ennen ollut tapahtunut, että olisi näytelmiä näytetty. Herrasväellä kuului joskus ennen olleen »seuranäytelmät», mutta omaksi »kalaasihuvikseen» vain. Nyt oli ilmoitettu sellainen tilaisuus kansaa varten. Ei koskaan ennen ollut sellaista tapahtunut. Eikä myöskään sellaista, että rommia ja konjakkia olisi saanut täällä ryypyttäin ostaa kuvernöörin luvalla. Olutkauppakin oli tavallisissa oloissa pyhisin pysähdyksissä. Nyt kuului olevan kaikella vapaus. Kummako sitten, että kansaa kaiken ikäistä kertyi suunnattomasti. Aina kaukaisesta kaupungista asti oli tullut useita kuomukuormia pitäjän herrasväen tuttuja.

Kirkonkylä aivan kuhisi ihmisistä jo siinä kello neljän tienoissa, vaikka virallinen toimitus, s. o. ravin-

tolain avaaminen ja näytelmän esitys piti aloitettaman vasta kello kuudelta.

Itse näytelmähuoneeksi oli järjestetty Talvensivun ylisali, jossa sittemmin myöskin piti herrasväen tanssi suoritettaman. Ravintola oli alakerrassa. Talonpoikaisväen hyppytuvaksi oli saatu Perämaan suuri suutupa ja saman talon pihatupa alemman luokan ravintolaksi, jossa aiottiin myydä etupäässä olutta pullottain.

Tähän tanssi- ja ravintolatoimen kahtiajakoon olivat luonnolliset syynsä. Eiväthän herrasväet voineet tanssia samassa huoneessa rahvaan kanssa, eivätkä myöskään istua tuutinkinsa ääressä ja rauhassa jutella siellä, missä »rahvaan miehet» pilkaten istuivat. Aivan toista oli tietysti, kun puhuttiin jo vähän sievistyneemmästä rahvaasta, porvareista, lautamiehistä, varakkaammista talonpojista y. m. Niiden kera voi kansallismielisyyteen kallistuva herrasmieskin asianharrastuksesta uhrautuen harjoitella yhdessäoloa illanvieton »pufetissa».

Pääsylippu herrain ravintolapuolelle maksoi 3 markkaa. Toimikunta oli laskenut, että sillä summalla jo ahnaampikin väkijuomain nauttija saa niin persoonallisen kyllänsä, että hänestä vielä jää riittävästi säästöä yleisten kustannusten korvaamiseksi. Mutta samalla oli laskettu, että tuo pääsymaksu on kuitenkin siksi korkea, ettei tavallinen kimeeni-ihminen sitä maksa, joten sillä voidaan pitää yllä kunniallinen säätyerotus. Tämän ravintolan järjestämisessä olivat nimismies Nyström ja kauppias Jaakkola puuhanneet hiki hatussa.

Sitä aprikoitiin moneen suuntaan, pitikö näytelmään asettaa pääsylippujen hinnat silmälläpitäen sitä, että

sinne tulisi »rahvastakin», vaiko sitä, että vain sellaisia ihmisiä, jotka ymmärtävät tällaisten tilaisuuksien sivistävän ja kansallisen arvon. Ne lyseolaiset, Länsipää ja Pappilan Emil ajoivat vihapäissään mielipidettä, että pitäisi asettaa huokeat pääsymaksut, että saataisiin pitäjän poikia ja tyttöjä katsomaan, oppimaan ja innostumaan. Mutta vanhemmat ihmiset, varsinkin hallitseva ja hyvänsävyinen rouva Nyström, sanoivat, että jos sinne tulvaa huone täyteen n ä i t ä ihmisiä, sinne ei voi tulla m u i t a ihmisiä, siellä kun auttamattomasti läkähtyy. »Näyttäkää sitten joskus kansalle alennetuin hinnoin, jos jaksatte, hyvä asiahan se olisi.» Mutta nyt, kun on tullut hienoa herrasväkeä kaupungista saakka, olisi aivan sopimatonta työntää heidät kuin ummehtuneeseen säkkiin talonpoikain kanssa. Pidetään nyt yllä jotakin järjestystä.

Tämä järkevä mielipide voitti. Pääsylippujen hinnoiksi pantiin 2 mk., 1:50, 1 mk. Viimemainitut olivat seisomasijoja.

Kun alettiin lippuja myydä, havaittiin pian petytyn. Myydyksi saatiin ainoastaan 25 pääsylippua, ja laskettu oli niitä menevän 80. Syntyi kiihkeä kulissien takainen väittely siitä, pitikö alentaa hintoja. Pojat sitä jyrkästi ajoivat. Mutta rouva Nyström ja paikkakunnalla vieraileva rovastin vävy olivat yhtä jyrkästi sitä mieltä, ettei se saata tulla kysymykseenkään. Heidän mielestään osoittivat n. s. paremmat talonpojat suorastaan hävyttömyyttä, kun eivät muka raskineet ostaa tuon verran maksavia lippuja, kun oli s e l l a i n e n tarkoitus kysymyksessä. Tämä muuten heidän mielestään osoitti, kuinka

vähän suomalaiset talonpojat ymmärtävät ja uhraavat oman kansallisen asiansa hyväksi, sanoivat he. Rouva joutui tätä ajatellessaan oikein surumielisyyden tilaan, sillä hän kallistui fennomaniaan. Mutta maisteri kiversi ylähuultaan ja antoi hymylleen kauastähtäävän ylenkatseen luonteen.

Yläsalin eteisessä ja rappusilla tungeskeli kansaa. Pääsylippujen myyjä, eräs huutokaupanpitäjä, käytti kaikki sukkeluutensa saadakseen tavaransa kaupaksi. Mutta yleinen mielentila oli saavuttanut sen asteen, jolloin asiaa jo katsottiin säätyerotuksen kannalta. Nyt arkaili jokainen kunniaansa. Kukaties potkitaan »lemuni vuoksi ulos». Saisko pääsylipun hinnan sitten edes takaisin? kyseltiin. Hyväsuinen huutokauppuri oli tällä kertaa pulassa. Onneton kohtalo oli hänen »lahjansa» asettanut väärälle puolelle. Ei osannut oikein sanoa mitään. Nyt ne isosuut pilkkasivat. Siksi hän hikoili.

Juuri rappusien ylipäässä seisoi nuorten keskellä seinään lujasti selkäänsä nojaten Pyydysmäen Erkki imien lyhyttä piippuaan. Erkin kasvoilla oikein nauttiakseen lekotteli pilkallinen hymyily. Hän oli monesti hyrähtänyt nauramaan, kun oikein sattuva kompa lensi. Sarkatakin kaulus oli pystyssä aivan kuin tahallaan osoitukseksi siitä, ettei h ä n ollut täällä juhliakseen. Koirannahkainen karvalakki oli takaraivolle sysättynä. Erkki oli tullut hollimiehenä, kaupunkilaisten kyyditsijänä. Hänestä oli herrojenkin huviksi niin järjetöntä komeutta maksaa monta markkaa siitä, että pääsi tuonne katsomaan, että hänen sielunsa löysi parhaan taidenautintonsa kuullessa ja katsoessa kansan tästä hulluudesta

laskemaa pilkkaa. Mutta sen ohessa kiinnitti hänen huomiotaan, miten syvästi ja hartaasti tämän oven takana seisovan nuorisojoukon uteliaisuus paloi ja sydän halasi tuonne sisään. Hän oli itse niin vapaa sinne suuntautuvasta uteliaisuudesta, että ei voinut niitä muuta kuin pilkata.

Erkki oli kyydissä paria herraa, ja oli suostunut täällä odottamaan, viedäkseen heidät takaisin kievariin.

Alhaalta ravintolasta oli jo jonkin aikaa kuulunut ääniä, joiden luonne hiljalleen kohosi. Hypyt Perämaan tuvassa olivat niinikään alkaneet, kuului edestakaisin seulova nuoriso juttelevan. Myöskin alkoi merkeistä täällä ja äänistä pihalla jo huomata, että olutanniskelu Perämaan pihatuvassa oli avattu.

Yht'äkkiä ilmestyi ullakkoon jostakin ovesta siltavouti. Mustapartainen, entinen ruotuväen korpraali, sangen synkännäköinen mies. Hänen synnikseen luettiin ahkera yöjuoksijain ahdistelu, josta hän oli joutunut poikamiesten kanssa huonoihin väleihin. Siltavouti käski matalalla, syvällä rintaäänellä k a i k k i e n mennä alas tästä ylikerrasta, rähinän vuoksi. Tytöt heti alkoivat liikkua ja osa poikiakin, mutta toiset jäivät paikoilleen. Juuri silloin kuului salista Joosepin laulu, nuorison mielenkiinto herkistyi ja ulosvirtaus rappusilla pysähtyi.

— Menkää alas! huusi siltavouti nyt jo kurkkuäänellä, josta kiukun tulipunainen väri hulmahti.

Erkki seisoi yhä paikallaan rappusten ylipäässä ja tuijotteli ärjyjää kulmainsa alta. Hän ei voinut ikinä unohtaa sitä, että se oli tuo sama mies, joka silloin kerran kiihoitti nimismiestä häntä vastaan. Nyt se taas

rehenteli tuossa herravallan kurkkutorvena kansaa vastaan. Erkkiä hieman puistatti. Tyttöjä laskeusi siitä hätäisin elein ja ohimennessään jotkut katsoivat häntä kummastellen, ikäänkuin kysyen, miksi ei hän laskeudu alas.

— Mene alas siitä! ärähti mustapintainen siltavouti samassa aivan lähellä. Erkki vavahti ja katsoi. Todellakin: mies saattoi tarkoittaa häntä.

— Minäkö?

— Sinä . . . siinä seisot tiellä.

Erkki ei liikahtanut. Hänen kasvoiltaan pakeni veri ja silmänsä iskivät vastapäiseen seinään, aivan kuin ladattuna odottaen kosketusta. Siltavoudin röyhkeä esiintyminen oli tehnyt tehtävänsä. Ylt'yleensä, sinne tänne eteisen seinämille oli asettunut nojailemaan nuoria miehiä, joiden kasvonilmeissä ja koko olennossa värähtelivät kiusaatekevän härkäpäisyyden merkit.

Ylieteinen oli vihdoin tyhjänä, ainoastaan Erkki ja 5—6 muuta yhä nojailivat seiniin. Siltavouti oli nähtävästi neuvotonna, alkaako vielä näiden kanssa. Mutta silloin räjähti sisällä vahva kättentaputus. Näytelmä oli siis lopussa. Siltavouti katosi huoneisiin. Ylieteiseen jääneet miehet alkoivat keskenään naureskella.

Vähän myöhemmin seisoi Erkki Perämaan pihatuvassa ja tasasi yhtä olutpulloa erään tuttavansa kera. Siellä oli juopuneitten surina ja möyhy jo niin suuri, ettei tavallista puheääntä kuulunut. Oluen myynnissäkin oli ehtinyt syntyä jo sellainen välikohtaus, että Ruuli, joka oli saanut tämän osaston hoitoonsa, oli juhlan kunniaksi niin päissään, ettei enää pysynyt jaloillaan. Nyt

etsittiin kaikkialta Matti Vanhataloa. Kun hänet vihdoin löydettiin, oli muuan jo ruvennut omin lupinsa myömään olutta ja Ruuli sai istua pöydän vieressä lattialla möristen ja unta teetellen. Kun Matti tuli, lähdettiin Ruulia kuljettamaan syrjään ja liike jatkui entiseen tapaan.

Erkki meni, olutpuolikkaansa tasattuaan, kansan hyppytupaan. Siellä oli parahus päällä. Polkka oli vasta viime vuosien tulokas. Kaikki nuoremmat tahtoivat vain polkkaa. Ja pelimanni antoi. Soitto ja hyppy kävivät vauhdilla. Mieliala oli yhä noususuunnassa. Totisesti poikain sääret teräksenä joustivat ja tytöt lensivät. Muuan vanha tuttu Erkkiäkin jo ovipielestä tempasi. Tämä ravisti päätään: ei osaa polkkaa! Silmässä kuitenkin kiiluu, tuikkii . . . Tuossa tanssilattialla on sittenkin elämän salaisuuksia . . . Erkki ei ole kymmenkuntaan vuoteen tanssinut muuta kuin lasten, kuokan, kirveen ja auran kera. Nyt ilmestyy jalkapohjan alle nuoruuden kuuma kiihko. Yht'äkkiä huomaa olevansa vielä korkosaappaissa, suu menee tunnelmoivaan hymyyn. Eivätkö ne valssia ollenkaan?

Silloin se yht'äkkiä muuttuu valssiksi. Erkin sielussa vavahtaa, hän tuskin sitä huomaa, kun jo ääneen virkahtaa:

— Maija! Maija!

Siinähän herastuomarin Maija todellakin jo on, nuoruuden kihelmöivä puna kuumasti hehkuvilla poskilla ja sinisilmissä vallaton, syvästi tunnettu elämänilo. Pyydysmäen kylän nykyisen nuoren polven parhain tanssija. Millä riemulla hän käy kumminsa kainaloon! He

heittäytyivät jo valssin kuohuviin pyörteisiin. Erkin koirannahkalakki luisuu peremmälle, pää etsii pystyasentoa, kyynärpäät käyvät taisteluun, säärivarret terästyvät . . .

Hän on komea, uljas mies!

Nuoretkin äkkäävät sen ja pysähtyvät katsomaan. Sarkanuttu on kirvonnut napeistaan ja liehuu kuin levätti. Mahtava ruumis liikkuu kuin teräspontimilla. Jalat iskevät, hiihtäen pyörähtävät, ottavat tarkat edes- ja takaotteensa ihmeteltävällä varmuudella. Maija lentää väkevän miehen kainalossa kuin lehti. Sisällisen nautinnon hurmaava, pyhä ilo loistaa pyöryttävänä nuoren neitosen silmistä. Erkin pää kurkistaa ylitse . . . yli ihmispäiden, kuin hallite . . . nauttien hallitsemisesta . . . etsien kuulumatonta vastusta . . . Hän luultavasti muistaa, että siinä onkin Sanna hänen kainalossaan, Sanna, jota hän lennättää, pyörittää . . .

— Huh!

Erkkiä hieman pyörryttää. Maija huohottaa, mutta hyppää jo lennossa Mikin Jaskan kera uuteen valssiin. Jaskasta on tullut uljas poika . . .

Erkki menee ulos vilvoittautumaan ja jatkaa samalla hevosten luo uutta syötävää antamaan. Tulee taas joutessaan Talvensivun kartanolle. Siellä kuuluu ylisalista tanssinrytke ja outo sävel, jota ei Erkki tanssisäveleksi tunne. Uteliaana kiipeää mies ylikertaan. Salin ovi on avoinna ja sisällä käy parhaillaan herrasväen franseesi. Erkki ei ollut milloinkaan sitä nähnyt. Hän tunkeusi niin lähelle ovea kuin mahdollista. Rouvasväkeä ja joku emäntä istui seinämillä ja katseli unelmoivin, entisiä muistelevin hymyin lattialla tapahtuvaa leikkiä. Ovi oli otettu pois saranoiltaan ja asetettu poikittain oviaukon eteen, jottei katselemassa tunkeilevaa kansaa tarvitsisi olla aina estämässä ja ohjaamassa. Viereisessä kamarissa oli muutamia herroja, jotka seurasivat tanssia. Erkki näki vilahdukselta hyppytuvassa pistäytyvän rovastinkin hymyilevänä, sikaria polttavana . . . Kas! ajatteli, mutta siihen se pysähtyi.

Erkin mielenkiinto franseesiin laimeni kuitenkin pian. Soittokin oli hieman epävarmaa ja tanssista puuttui repäisevä voima. Silloinpa joku huutaa hänen nimeänsä. Hän menee katsomaan alas ja tapaa siellä Jaakkolan, joka etsii häntä.

— Kuule Erkki, mitä sinä siellä kakarain mukana, käy tänne! Jaakkola kävi Erkin rintapieleen ja tarttui jo »pufetin» avaimeen avatakseen oven. Sieltä kuului vahva puheensorina ja tuoksahti paksu tupakansavu.

— En minä tule, Antti, esti Erkki. Olen vain hollipukeissa ja — hän ikäänkuin aprikoi sanoisiko: se maksaa liika paljon.

— Tule pois! veti Jaakkola. Ei se sinulle maksa mitään, kyllä minä . . . Tule mukaan nyt vähän näkemään sinäkin nykymaailman reilumpaa elämää, kitupiikki!

Jaakkola veti mukanaan Pyydysmäen, joka enää vain puoleksi vastusteli. Ohjaten Erkkiä käsikynkästä peremmälle, löytääkseen istumapaikan, saapuivat he erääseen nurkkaukseen, missä kulmaan käännetyssä sohvassa istui toinen Erkin kyydittävistä ja maisteri Strömberg, sekä saman pöydän ympärillä toisia. Erkki yhä esteli.

Täällä syrjemmällä oli tuttuja miehiä, hän menee sinne ... ei niiden herrain lähellekään, suuttuvat pian. Mutta Jaakkola oli hurttituulella. Kiisteleminen herätti jo läheisten sivullistenkin huomiota, vaikka huutava puhekorko ja suriseva melu olivatkin niin ylivoimaisia, ettei tällainen väittely kauas kantanut.

— Kas, Pyydysmäen Erkki, tuli Riihimaa kättelemään. Tule tähän tunkioneuvoston pöytään. — Hoi, te, sontaherrat! Täss' on vielä yksi ja parahia. Tuoss' on tuoli, istu!

Ja Erkki istutettiin.

Pöydässä oli myöskin herastuomari Penttilä.

Jaakkola otti toiselta pöydältä sikarilaatikon tarjotakseen Erkille, mutta huomasi sen samalla tyhjäksi. Pääsi kirous. Hän itse oli siihen, muutama minuutti takaperin avannut aivan täysinäisen sikarilaatikon.

— Kuka ne nyt jo?

Muuan nuori mies kuiskutti jotakin korvaan. Sitten menivät he eteiseen ja melkein etsimättä purkivat erään päällystakin taskuista viitisenkymmentä sikaria. Ne vietiin ilman sen suurempaa melua sisään, Erkki sai sikarin suuhunsa ja lasin eteensä.

Pöytä, jossa nämä »tunkioneuvokset» istuivat, oli aivan lähellä sitä nurkkapöytää, jonka takana sohvassa istuivat äskenmainitut herrat. Kesken keskustelun kiintyi Erkin huomio siinä nurkkapöydän ympärillä käymässä olevaan kiistelyyn. Hänen kyydittävänsä, toinen herra, jolla oli silmälasit, osittain kalju pää ja hieman naurettava pukinparta, kuulosti olevan nimeltään Krosman. Tämä mies juuri selitti, mitenkä hän ei voinut

ollenkaan ymmärtää sitä, kuinka suomalaiset ovat niin epäkiitollisia ihmisiä, että saattavat nyt kaikesta sivistysviljelyksensä laiminlyömisestä syyttää ruotsalaisia, joilta kuitenkin ovat saaneet kaiken sen sivistyksen mikä heillä on. Ilman ruotsalaisia ei suomalaisia kenties olisi olemassakaan enää ... — Ja herran nimessä! Jos heillä nyt on siihen edellytyksiä, että he kykenevät synnyttämään suomenkielisen kulttuurin, niin yksikään ruotsalainen ei tule panemaan sitä vastaan. Astukaa esiin vain!

— Panevatpa! pisti Riihimaa.

Maisteri Krosman katsoi pitkään, käänsi päänsä ylenkatseellisesti toisaalle. Liikkeen saattoi tulkita: sinä olet tyhmä, et tiedä mitään, sinulle ei viitsi vastata.

Mutta Riihimaa oli taistelutuulella:

— Herra on väärässä!

— En minä ole teille puhunut.

— Mutta minä puhun teille.

— Ette te ymmärrä. Maisteri Krosman otti lasinsa, kosketti Strömbergin lasia ja sanoi jotakin ruotsiksi.

Riihimaan taisteluhalu kiihtyi yhä. Nousten virkkoi verraten hillitysti:

— Sallikaa, vieras, suomalaisen talonpojan sanoa jotakin.

— Mitä? Krosman näytti saavan vastenmielisyytensä hillityksi.

— Meille ovat ruotsalaiset virkamiehet tehneet ja yhä tekevät vääryyttä. Mitä se on, kun me emme vielä

tänäkään päivänä saa oikeusistuimistamme pöytäkirjoja omalla kielellämme?

— No site te aina...

— Sitä, hyvä herra. Mutta jos teidän pitäisi istua lautamiehenä käräjissä ja olla vastuussa tuomiosta, jonka tutkintopöytäkirja tehdään teille aivan tuntemattomalla kielellä, — jos teitä itseänne satuttaisiin tuomitsemaan esim. Mesopotamian kielellä, jota ette ymmärrä, henki pois, esimerkiksi, joka johtuisi siitä, ettei tuomari ymmärrä teidän kieltänne...

— Mine sano vielä: site asia te ei ymmärrä! Kun tuomari ei osa kirjoitta suomi, vaan ymmärtä se, hen voi se kirjoitta parempi ruotsi...

— Mutta emmehän me muuta vaadikaan, kuin sitä, että tuomarin pitäisi osata myöskin kirjoittaa suomea, ettei tule väärin.

Talonpoikaisjoukko liikahti ja hymisi: juuri sitä!

Ja kesken kaikkea kuului välissä värisevä vanhan miehen syvää loukkaantumista tulkitseva ääni:

— Kuinka herra viitsii...

Se oli herastuomari Penttilän ääni. Hän oli noussut ja muut hellittivät rähinäänsä, sillä oli niin harvinaista, että herastuomari noin kiihtyi. Mitä sillä ukolla nyt?

— Kuinka herra viitsii puolustaa ruotsalaisia pöytäkirjoja suomalaisille ja sanoa, ettemme me ymmärrä! Minä olen nyt kolmekymmentäviisi vuotta istunut kihlakunnan lautamiehenä ja minä tiedän, että on ollut monta tuomaria, jotka eivät ole edes ymmärtäneet suomenkieltä. Moni on tutkinnon jälkeen tulkin avulla ja

lautamiesten selitysten kautta vasta päässyt selville asiasta. Ja moni, joka on ollut niin ylpeä, ettei ole viitsinyt kuulustella lautakunnalta tarkemmin, on tullut asiasta aivan väärään käsitykseen. Sellaista se on ollut, hyvä herra. Ja näin on monta väärää tuomiota tehty.

Maisteri Krosman katsoi silmälasiensa ylitse herastuomariin.

— Vastaako te puheenne?

— Vastaan minä! Hakekaa vain syyttäjä. Aina se teidän joukkonne sitten turvaa siihen että »vastaatko puheesi»! Te painatte, syytätte ja rikotte meitä suomalaisia vastaan ei ainoastaan puheella vaan työllänne, koko elämällänne, mutta kun ei kokonaisen kansan puolesta voi nostaa syytettä sellaisia sortajia vastaan, saatte te kukkoina rehennellä...

— Ja suomenmieliset pojat ne ajavat pois kouluista! pisti väliin Riihimaa.

Se koski, sillä kepponen, josta Pappilan Emeliä ja Länsipään Eliasta oli syytetty, oli tehty juuri tätä maisteri Krosmania vastaan.

— Suomalaisia kouluja... alkoi herastuomari jatkaa, mutta Krosman tuli nyrkki sojossa talonpoikain pöytään ja puhuen sopottaen kiihtyneenä Riihimaalle, vaati, että tämän piti selittää, tarkoittiko hän niitä kahta pahanelkeistä poikaa tästä pitäjästä, jotka järjestysrikoksen vuoksi erotettiin viime syksynä.

— Tietysti! selitti Riihimaa. Juuri niitä. Poikain suomikiihko taisi käydä vihaksi herroille?

— Te puollusta nihilismi! huusi Krosman ja löi

nyrkin pöytään, nähtävästi yrittäen, mutta kykenemättä sanomaan jotakin sapekasta, jota ruotsiksi mutisi.

— Suomalaisia kouluja te ette meille anna, jatkoi taas herastuomari, vaikka tunnustattekin, ettette itse taida meidän kieltämme; eikö se ole hävytöntä sortoa?

— Ole vaiti! Krosman hoivasi kädellään, joka samalla koski herastuomaria.

— Löikö? kysyi pari ääntä.

— Ei suinkaan se tainnut sitä tarkoittaa, arveli herastuomari istuen, tyyni luonto vielä kuohahdellen.

Mutta Krosman marssi ulos huoneesta toverinsa kera ja Pyydysmäki kiirehti mukaan, koska arvatenkin oli lähtö kyseessä.

Joukko pöydän ympärillä kuhisi: herra oli saanut siipeensä.

Toisella puolen huonetta kilisti muuan pitkä mies lasin reunaan. Huomio kiintyi sinne. Mitä se Talvensivu.

— Ar-arvoisat kansalaiset ö-öhöm!

— Meinaa puhua...

Talvensivu oli päissään ja piteli horjahdellen kiinni pöydästä. Alettiin nauraa. Puhuja kakisti yhä kurkkuaan ja huomattuaan naureskelun, kiinnitti silmät solmussa siihen huomiota:

— Mi-mitä se?

Lähimmät pysyttelivät totisen näköisinä ja odottivat.

— Arvoisat ka-ka-

Mutta nyt huomasi puhuja lasinsa olevan aivan tyhjänä. Otti sen käsiinsä ja tarkasti. Tarttui sitten

lähellä seisovaan pulloon, mutta sekin oli tyhjä. Harhaileva katse vaelsi ympäri huoneen. Hän lähti etsimään. Illan ainoa puhe jäi pitämättä.

— — —

Yöllä oli syntynyt kevät. Kun aurinko aamulla nousi, tapasi se valtavat vesivirrat ryntäilemässä kaikilta ilmansuunnilta jokea kohti. Kujateillä putosivat hevosten ja ihmisten jalat läpi sohjun. Alaville teille olivat tulvavedet jo nousseet. Kevät oli syntynyt. Se alkoi elämöidä vallatonta iloa pitäen. Teki kolttosia ja yllätyksiä. Jo liikahtelivat joessakin eilen vielä kiinteästi istuneet jäät. Jo oli kosken loriseva nuotti saanut pauhuvauhdin, joka komeillen julisti kevään syntymistä.

Koski oli kilometrin matkassa kirkolta. Mutta kun kirkonkellon soitto tervehti keväisenä sunnuntaiaamuna kevään syntyä, soi sen laulu ikäänkuin onnitellen kera koskenpauhun, jolla nyt oli vuotensa suuri riemuhetki.

Ihmiset käyvät helakan punaisin villapaidanhihoin kylän kujilla, maanteillä, kaikkialla paisuvan joen yltyvää komeutta ihaillen, ja hymyilevät: kevätvedet! Ainoastaan niillä, jotka kaukaa lähtivät vielä reellä kirkolle, oli silmänseudulla nautinnon kera huolenpiirrekin: miten pääsee kotiin, kun aurinko noin helottelee ja vesi lakkaamatta paisuu?

Aurinko paistaa ja vesi paisuu. Se on leikannut jo poikki Talvensivun kujatien, mikä sieltä mäeltä johtaa kylille.

Keskellä kirkonaikaa tulee Talvensivusta hieman outo miesryhmä. Reki on täynnä pitäjän johtomiehiä. Seisten reessä he yrittävät jalkojaan kastamatta keväi-

sen vesipaisuman murtaman tien yli. Ajaja on itsensä parhaiten turvannut, istuu rekeä vetävän hevosen selässä. Matkueessa käy iloinen tarina ja nauru. Miessukkeluuden lennättää toinen toistaan ovelamman. Reenpohjalla on kaikkien suojaamana iso konjakkinassakka. Sen olemuksesta terävimmät sukkeluudet alkunsa saavat. Eiliset kansansivistys-seuranäytelmät ovat menneet tuloihin nähden »saakelin hyvin». Nyt menee toimikunta miehissä pitämään rääpiäisiä.

VIII.

Valentin Koivunoksa oli asettanut kauppansa erään talon porstuakamariin Kirkonkylässä. Puoti oli hyvin pieni. Kun sinne pantiin kauppapöytä ja avattiin ovi seinään, asetettiin pieni jyvä- ja suolalaatikko sekä silakkanelikko yleisön puolelle, ei jäänyt tilaa monelle. Tavaraakin oli aluksi, höyläämättömistä laudoista kyhätyillä hyllyillä hyvin vähän.

Suuri osa ihmisistä piti Valentinin yritystä pilanaan. Toiset sanoivat, ettei uudella kauppiaalla ole kuin suu omaa. Hupaisimmat pilat siitä pidettiin Jaakkolan puodissa. Jaakkola itse ei siihen suoranaisesti ottanut osaa, mutta ihmiset luulivat miellyttävänsä kauppiasta tekemällä hänen kilpailijansa niin naurettavaksi kuin suinkin.

Valentin Koivunoksa oli ennen pikkupoikana kiertänyt kulkukauppiaana ja kulkenut näilläkin tienoin, silloin Kauppa-Tiinan kiusallisimpana ristinä ja vaarallisimpana kilpailijana. Hän möi äimiä, naskaleja, neuloja, nappeja, saippuoita, lyijykyniä j. n. e. Siihen aikaan oli hänellä mukana pyöritettävä onnenpöytä, joka aina veti varsinkin nuoria puoleensa. Moni luulotteli, ettei hän sillä paljon hyötynyt, mutta aina hän oli sen vain mukanaan pitänyt. Silmiä hän myöskin oli osannut kääntää, antanut oikein näytäntöjä tuvissa. Talonväki sai katsoa ilmaiseksi, mutta vieraitten piti maksaa 5 penniä hengeltä. Rahaa oli Valentinilla aina ja tavara yleensä hieman helpompaa kuin muilla. Siksipä Kauppa-Tiina Valentinia niin verisesti vihasikin.

Nyt oli Valentin ollut näiltä seuduilta poissa 6—7 vuotta. Joskus oli oikein kaivattu. Huhut olivat tienneet kertoa, että hänellä olisi jossakin kauppapuoti, mutta sen enempää ei tietty. Äsken oli mies yht'äkkiä tullut, osoittautunut vanhaksi tutuksi ja avannut puodin.

Kaikkien teki mieli katsoa, miltä Valetin näytti puodissa, oman tiskinsä takana. Olikin osannut valita paikan hyvin, ihan kylän keskustasta sen sijaan, kun Jaakkolan puoti oli hieman syrjässä. Sille ei tosin voinut kilpailun kannalta panna ratkaisevaa merkitystä, sillä Jaakkolan puodissa oli kaikkea, täällä vain tavallisimpia tavaroita, Jaakkola oli varakas, tämä köyhä. Ja muutenkinhan tämä nyt oli vain . . .

Mutta pikkuisessa puodissa alkoi olla ahdinkoa. Valetinin ääni kaikui aina ylimpänä. Hän rukoili ja pyysi ihmisiä ostamaan, helpotti ja helpotti, vannoi myyvänsä tappiolla, kiroili ja siunaili. Mies piti rikkinäisiä housuja, oli kesällä paljain jaloin — ollakseen kansan mieliksi vaatimaton.

Ihmisiä koko tämä ilveily huvitti niin, että kylän miehiset miehetkin, puhumattakaan laiskoista, jotka ennen olivat istuneet ja piiputelleet Jaakkolan puodissa, vetäytyivät nyt järjestään Valetin Koivunoksan puotiin, vaikka siellä oli ahtaampaa. Mutta siellä oli aina jotakin jännittävää, kun Valentin näytteli sukkeluuttaan ja neroaan. Suhde kauppapöydän kahden puolen tuli hyvin toverilliseksi. Valentin alkoi laskea tutuimpia ja rehdimpiä poikia ja miehiä omalle puolelleen kauppapöydän taakse. Tämä oli suuri luottamuksenosoitus, kunnia. Eikä hän pitänyt yhtään säätyrajaa. Sai tulla renkimiehiä tai mökinmiehiä, kun Valentin vain sai miehen merkityksi, ettei varastele. Pian hän tarvitsi ja valitsi muutamia varsinaisiksi apumiehikseen. Ne saivat salaisen kehoituksen pitää aina silmällä, ettei vain kukaan varasta, varsinkin silloin, kun Valentin itse kävi makasiinissa.

Valentin piti huolen siitä, että markkinatunnelma oli aina vireessä. Jaakkolassa sitävastoin oli tähän verraten niin hillittyä, nyt entistä siivompaa ja hiljaisempaa. Siellä ei paljon puhuttu naurettavia, Jaakkola itse oli käynyt harvasanaisemmaksi ja ylpeämmäksi. Sitä ylpeyttä oli hänestä jo kauan kalpottu, nyt sen jokainen huomasi . . . Olkoon nyt yksin! Koivunoksassa oli niin hauskaa ja vapaata, puotia puhuteltiinkin »Valentiniksi». Itse tämä kauppias usein nimitteli itseään köyhäksi piruksi» tahi »Valentini-raukaksi». Se oli jotakin toista kuin Jaakkolassa. Tämä Valentin oli nyt ihmisten mielestä kerta kaikkiaan syntynyt porvariksi: vaatimaton, isosuinen, yritti petkuttaa, jos sai, myi hal-

valla, kun osasi ottaa, kiskoi siltä, joka ei ymmärtänyt puoliaan pitää, kehuivat ihmiset.

Sekin, että Valentin eläviin silmiin yritti petkuttaa, luettiin juuri hänelle yleisön puolelta ja ammatin kannalta pikemmin ansioksi kuin viaksi. Se oli merkki kyvystä ja nerosta, jota ihmiset ihailivat. Ennen oli hiljaisissa maalaisoloissa saatu samoja neronleimauksia ihailla erityisesti vain hevoskauppiaissa ja joskus Karjalan puolen laukkumiehissä. Ja vaikka rehellisyydellä kaupassa oli vanha virallinen juhlamaineensa, jonka edessä kyllä tehtiin kunniaa, oli käytäntö nyt kuitenkin muodostunut siksi minkä sananlaskukin tiesi: ei kaupat ole Jumalan tekemiä. Yritteliäisyys oli niin alussa, ettei sen toiminnalle ollut kansan käsitteissä vielä muodostunut mitään uuden ajan vaatimia siveellisiä rajoja. Taito katsoa kaupassa eteensä, ettei tule petetyksi, oli velvollisuus; jos sitä ei tehnyt, sai syyttää itseään. Jumala kyllä jälkimmäisestä rankaisi, jos siitä tuomiolle piti, mutta voi sen saada anteeksikin yhdessä kaupassa muiden kanssa, niin kuin monia muitakin rötöksiä, joten asia ei sen enempää huolettanut.

Tämän kirjavan suunnan vaikutusten yläpuolella oli olemassa rehellisiä omantunnon ihmisiä, jotka eivät leikilläänkään suvainneet merkkiäkään keplottelevasta petollisuudesta. Kaupassakin piti pitää Jumala silmäinsä edessä.

Kaikki tunnustivat, että Jaakkolassa noudatettiin rehellisyyttä kaupassa, mutta se ei estänyt useimpia koettamasta onneaan Valentinin luona.

Niin veti Valentin joukkoja puotiinsa.

Oli eräs kesäinen lauantai-ilta. Joukko nuoria miehiä parveili Valentin Koivunoksan puodin edustalla. Toisia istuskeli kaiteilla varustetuilla rappusilla, toisia hirsillä ja kivillä, joita lojui pihassa. Kappaleessa matkassa jokisillalla kävi hanurin tahdissa iloinen polkka. Hanurin palje vuoti, pauhasi kuin omaa hätäänsä, sillä soittaja oli tottumaton. Alituinen makeisia ja vehnäsiä syövä ihmisvirta kävi puodin ja sillan välillä.

Puodinovet olivat vielä auki, vaikka kello oli jo kymmenen. Valentin piti kesäisin lauantai-illoin puotia auki aina puoliyöhön. Keskellä rappusia seisoi keskikokoinen, hyvinvoipa, noin 25-vuotias, ruskeatukkainen mies lakittomin päin. Pienet, ruskeat silmät tuikkivat hieman pullollaan olevista tiloistaan. Miehen päällä oli väljä ristiraitainen likainen takki, jonka alta näkyi turkinpunainen karttuunipaita. Miehen lihavahkot kasvot elivät ilakoivasta naurusta, mutta samalla tuikkivissa silmissä asui omituinen, pyytävä ahneus ja alhainen mieliala.

— Pankaa vetoa, pankaa vetoa! kirkui hän kahdelle pojalle, jotka porraspenkillä juuri kiistelivät siitä, kuka sillalla nyt soittaa.

— Pankaa vetoa, siirappia ja korppuja! hoki Valentin yhä, käsipuolesta retuuttaen molempia ja tunkien suutansa vuorotellen kumpaisenkin kasvojen lähelle. Mutta samalla jo tulee syrjästä joku, joka tahtoo naulan rusinoita, ja Valentin juoksee puotiinsa.

Siinä pihassa ja tiellä on omituinen näytelmä. Melkein kaikkien suut ovat käynnissä; useissa eri ryhmissä syödään makeata vedolle. Tuolla eräs työntää

suuhunsa rusinoita minkä ehtii; hän on lyönyt vetoa syövänsä naulan rusinoita muutamissa määräminuuteissa. Ellei saa syödyksi määrätyssä ajassa, tulee ostaa vetotoverille rusinoita sama määrä. Toisaalla muuan syö siirappiin kastetuita korppuja samoilla ehdoilla. Vielä kolmas jyrsii naulan sokerikimpaletta, j. n. e. Ympärillä seisoskelijat pilailevat, laskevat kompiaan ja pitävät nauravaa iloa. Toiset vaihtavat kelloja, toiset paremman puutteessa piippuja. Mutta eräälle parille on paisunut kiista siitä, painaako tuoppi vettä saman silloin, kun sen juo sisäänsä istuen vaakalaudalla, tahi panee tuopin viereensä. Toinen väittää, että mies ei paina yhtään enempää, jos hän juo tuopin vettä vatsaansa, kuin ilman sitä, mutta jos sen panee viereensä vaakalaudalle, painaa se oman painonsa. Väittely tästä paisuu suuriääniseksi ja käärii joukkoon kiistelijäin ympärille yhä ryhmittyviä uusia tietäjiä. Veto luonnollisesti syntyy. Puotiin lähdetään ostamaan naula siirappia, jonka voittaja saa juoda, sekä pyytämään Valentinia tulemaan heitä punnitsemaan.

Kauppias juuri laittaa rusinatötteröä toisille ja vastaa punnitessaan näille:

— No noh, mennään mennään ... Voi lempo, kun te olette leikkisiä! Mitä voittaja saa?

— Naulan siirappia.

— Kas perhanaa! Voi-i, kun se siirappi on hyvää. Mutta se on jokseenkin ilkeätä sille, joka tappaa, katsoa päältä, kun toinen juo siirappia ... Mennään nyt. Kuule, Jussi, ole sinä niin kauan puodin vahtina.

— Jotta eivät varasta sua puti puhtaaksi.

— Nii-in, jotta ei kukaan saa varastaa Valentiniparalta, köyhältä poikaraukalta . . .

— — —

Yö valtaa vähitellen. Sillalta ja pihoilta loppuu lauantai-iltainen liike.

Kylän laidasta alkavat ruisvainiot laajenevat ja jatkuvat jokivartta ylös ja alas. Heinäkuun leppeänkuultavassa iltahämärässä kajastaa ruisvainion kaukaisella rannalla valkeahuntuinen sumuverho, minkä taakse etäisyys katoaa. Se ei ole hallan sumua, vaan kesäillan lämmin harsopuku. Ken kauemmin katsoo sinne, hänen silmissään muuttuu sumukuvastelu lumoavaksi kaukaiseksi merenulapaksi, missä laine tuntuu tyynenä lepäävän. Ulappa alkaa siitä, missä ruisvainion rajapiiri päättyy, missä ihmissilmä ei enää määrää mittasuhteita, vaan taivas ja maa sulavat yhteen sumussa . . .

Ihana on heinäkuinen yö siellä, missä ruis kasvaa merenulappana lainehtien.

Se synnyttää valtavan elämäntunnon sillalla tanssijoihinkin, elämäntunnon, joka puhkee lauluna, tanssina. Se on niin valtava, että se etsii vastasointunsa nuorten miesten repäisevässä kesäyön laulussa ja harmonikan lavertelevassa sävellirityksessä: kaikessa, missä vain on elämänilo tarkoituksena.

Tästä kohtauksesta vuotaa kesäiltainen elämänilo nuoriin jäseniin, jalkoihin, kuin mahla ja hyppy syntyy kuin luonnon mieluisana sivutuotteena. Nuoret käyvät karkeloon kuin kisailevat karitsat, ja heinäkuinen luonto katsoo hymyten luonnonleikkiä.

— — —

Jaakkola istuu vielä pihaportillaan valkeissa paidanhihoissaan ja tupakoitsee. Ruohikkopihassa istuu emäntä avopäin, isoraitainen kesäpuku päällään ja vartioi pikku-Anttia, joka istuu hänen edessään ruohikolla tuijottaen yhteen kohti. Alpert ja Lissu leikkivät hieman syrjässä.

Pikku-Antti on käynyt melkein kokonaan tylsäksi. On etsitty lääkärin apua ja noitain apua, mutta älynmerkit ovat yhä vähenemässä. Lapsi on nyt kolmannella ja voi seisoa jonkin verran, joskus astuakin, mutta näyttää siltä, kuin ei se oikein pystyisi tajuamaan tätä tehtävää. Ainoa, jossa suhteessa pikku-Antti osoittaa älyllistä, tarkkaa huomiokykyä, on ravinnon tarve. Kun nälkä tuntuu, alkaa lapsi rajusti huutaa, eikä mikään voi häntä hillitä muu kuin äidin rinta. Joskus erikoistapauksissa kirkastaa sairaan lapsen pöhöttyneitä, tylsiä kasvoja hymy. Silloin koko perhe on mukana katsomassa ja uusi toivo herää, säde pilkistää pimeyteen.

Siinä ruohikolla seuraa äiti rakkain katsein lapsen eleitä, merkiten jokaisen ilmevivahduksen erikseen. Loviisa on viime aikoina surkastunut. Nytkään ei kesäillan sulo nähtävästi ulotu häneen, sillä hänen täytyy elää lapsensa sielussa elävän hämäryyden pimennossa. Aina hän etsii syytä siihen: mistä tämä johtuu? Useimmiten pysähtyy raskaaseen itsesyyttelyyn. Hän ei tosin ymmärrä, miksi hän olisi syyllinen, hyvinhän hän oli koettanut hoitaa lasta, niin parhain kuin oli ikinä ymmärtänyt. Joskus hän epäili, että lapselle olisi hänen poissa ollessaan tapahtunut jotakin, mutta ei voinut saada selville mitä. Kun lapsi oli niin kova itkemään,

ellei nälkäänsä heti saanut rintaa, oli hänet täytynyt totuttaa sille, että pistettiin suuhun viiniin kastettu sokeria sisältävä imuke. Se auttoi aina. Lapsi oli, näet, viinille kamalan ahnas, tyytyi viini-imukkeeseen jo mieluummin kuin äidin rintaan, levottui ja rauhoittui sitten, usein nukkui. Lapsi oli siis saanut voidetta, aina hyvää viiniä, niin että hyvin oli hoidettu, eikä kustannuksia säästetty.

Loviisa oli siitä puhunut monesti omalle äidilleen, joka oli viisas ihminen ja paljon kokenut. Joskus oli herastuomarin emäntä hyvin ankara, suorastaan syytti tytärtään. Puhui ensin suunsa puhtaaksi tämän oluenjuonnista ja sanoi samalla, ettei isäkään enää ilkeä käydä koko tässä talossa, kun saavat vanhemmatkin hävetä silmänsä puhki . . .

Kuullessaan sen oli Loviisa säpsähtänyt: sekö siihen olikin syynä, ettei isä ollut pitkiin aikoihin heillä käynyt! Häntä yht'äkkiä herpaisi taasen kummallinen heikkoudentunne. Isällä ja hänellä ei ollut milloinkaan ollut oikein hyvät välit. Herastuomari ei ollut pitänyt tästä tyttärestään, eikä tytärkään isästään, mutta Loviisa oli aina vaistomaisesti pelännyt ja karttanut isää. Tällä kertaa, kun äiti mainitsi syyn, miksi ei isä käynyt heillä, huomasi hän oluenjuontinsa siinä silmänräpäyksessä niin hirveäksi rikokseksi, että pyrki häpeän painosta vaipumaan maan alle . . .

Pian sen jälkeen loppui olut talosta, eikä Loviisa rohjennut koskaan kysyä Antilta, oliko se loppunut iäksi ja hänenkö tähtensä? Eikä sitäkään, oliko i s ä maininnut Antille jotakin.

Pohjaltaan oli Loviisan luonteen pääpiirre isänperintöä: suljettu ja mietiskelevä. Kun äiti purkautui, ei hän kyennyt juuri ollenkaan vastustamaan, itki vain, kunnes äiti painui hänen kaulaansa ja he itkivät molemmin — äiti jo lohdutellen. Sitä hän silloin kuitenkin syvimmin ajatteli: voi, kun saisi isältä anteeksi.

Mutta kerran taas, kun he, äiti ja Loviisa yhdessä, katsoivat pikku-Anttia, sanoi herastuomarin emäntä yht'äkkiä:

— Ethän sinä vain ole antanut lapselle liikaa voiteita?

Kuinka äiti saattoi ajatella sellaista!

Mutta sitten rupesi äiti itkemään. Loviisa kärtti saada selville, miksi hän itki. Vihdoin äiti otti tyttärensä käteen ja sanoi:

— Ajatteles, jos pikku-Antti saa kärsiä m e i d ä n synteimme tähden.

Se tuli sillä kertaa kuin salaman isku.

— M i n u n , ei muiden . . .

— M e i d ä n , uudisti äiti . . . Iisakki jo otettiin meiltä pois murhaajan käden kautta, ja nyt tämä . . .

Tytär lopuksi vääntelihe vuoteessa hirveissä omantunnontuskissa ja äiti lohdutti ja silitteli päätä.

Antista puhuttiin sitten ystäväin kanssa ja neuvoteltiin, olisiko lapsi saanut liikaa lääkkeitä. Mutta kaikki olivat täysin vakuutettuja, että herastuomarin emäntä oli erehtynyt. Ja siitä, että tämä olisi erikoinen Jumalan rangaistus Jaakkolan emännälle, — kuinka saattoi oma äiti sellaista sanoa! Eihän tässä talossa oltu vähääkään suurisyntisempiä kuin monessa muussa

talossa, joissa oli suuret joukot terveitä lapsia, jotavastoin taas monella hyvinkin jumalisella äidillä oli vajavaisia lapsia. Niin että ...

Loviisa hieman lohduttautui hetkiseksi ja toivoi. —

Lapsi istui ruohikolla vaatteen päällä ja tuijotteli, joskus hiljaa äännellen. Äiti jutteli, puhutellen lasta rakkaimmilla lempinimillään: kultani, omani, lintuni, lapseni. Joskus kohotti pikku-Antti hieman päätään ja katsoi äitiä silmiin. Sellaisina hetkinä äidin ikävöivissä, odottavissa silmissä välähti herkkä toivonsäde.

— Nyt Antti nauraa!

Hymyä odottaessaan hän jo painoi suutelon noille kalpeille, omituisen verettömille huulille, ikäänkuin siten houkutellakseen esiin hymyä. Mutta yhä pysyi poissa järjenilon kaivattu airut.

Äiti nosti väsyneen katseensa ja tapasi toiset lapset, Alpertin ja Lissun, yksissä tallin sivulla leikkimässä. Siellä oli alkanut kireä sanasota jostakin esineestä, jota kumpainenkin riiteli omakseen. Mutta jostakin syystä riita loppui kohta ja lapset painuivat sovinnossa jatkamaan uudelleen leikkiään. Äidin mieli hieman kohosi nähdessään terveet lapsensa ja kuullessaan heidän ääniään. Hän alkoi hiljalleen hyräillä äitinsä muuatta lempilaulua:

»Minä kulkevainen matkamies
Iäistä kotoa kohden,
Jonka ovi ompi kuolontie,
Sen läpits' eloon kuljen.»

— — —

Suruinen ääni soinnahteli ihanan syvästi. Se kertoi ihmissielusta, jota elämän raskas tuska ajoi etsimään valoa, helpotusta, tuolla takana pilvien, mitkä heinäkuisella taivaalla siniharmaina kaartuivat peittäen Jumalan asunnot ... missä kovaosaisille ja langenneille avautuvat kodin kultaiset portit ja koittaa maisten surujen loppu ...

IX.

Taas on pari vuotta kulunut.

Penttilän pihassa asui kesäisen sunnuntaiaamun aitopatriarkaalinen rauha. Tuvassa vain kuului silloin tällöin hillittyjä ääniä, puhelua ja jalanastuntaa. Kirkkokiesit tomusta pyyhittyinä odottivat pihassa. Sinertävällä öljyvärillä maalattu toppivaate pyrki hankauksen jäljeltä melkein läikähtelemään auringon paisteessa. Kiesinkopan mustanvihervä maali oli ajan murtelemana käynyt tiheisiin viiruihin. Tuoretta heinää oli jo varattuna kiesien pohjalle hevosen kirkkoappeeksi, peitelty punaisella raidilla, jonka päälle oli heitetty kirkkosilat; kiesien istuimella punavalkoristinen tyyny. Harmaa hevonen oli riimunvarresta kytkettynä tallin ovipieleen renkaaseen ja haukkasi ahnaasti äsken niitettyä tuoretta heinää.

Itse herastuomari pistäysi ulos tuvasta, tarkasti kiesit ja silat. Kävi taputtelemassa harmaata, joka mielihyvästä höristen tervehti. Herastuomarilla oli päällään tummanharmaat veraksi-leikatut housut ja musta kiil-

tävä lastinkiliivi. Puhtaan valkeat paidanhihat loistelivat upeassa leveydessään. Liivissä välkähteli kaksi riviä peililasinappeja ja rinnalla roikkuivat vanhat messinkiset kellonperät. Päätä puki leveäperäinen, isokeulainen musta verkalakki.

Herastuomarista onkin jo tullut ukko. Tasaiseksi leikattu tukka on hopeanharmaa. Kasvoilla, joiden alaosasta on parta ajeltu, hohtaa vanhuuden punerrus. Suumalo on hampaitten harventumisen johdosta muuttunut. Huulet eivät puserru enää yhteen miehuuden päättäväisyydestä, vaan niiden auetessa ilmestyy koko kasvoille jotakin avutonta; siinä ei enää ole miehuuden itsetietoisuutta, pikemmin anteeksi anovaa, tahi lapsellisen uteliasta.

Emäntä pistäytyy puoliksi porstuanovesta.

— Onko siellä jo tyyny?

Harmaa on jo hänenkin päänsä ja niska koukistunut, mutta tällä kertaa tuntuu äänessä hetken matkainnostuksen aiheuttama, komentava helähdys.

— On.

— Eikö jo valjasteta?

— Valjastetaanpa vain.

Emäntä vetäytyy takaisin.

Herastuomari asettelee siloja hevosen selkään juuri kun pihaan ajaa Jaakkola. Hän katsoo tulijaa sieltä tallin luota, silmissä omituisesti tyytymätön tai säikähtynyt ilme. Jaakkola hypähtää rattailta ja nyökkää päätä kysyvästi katsoen, mutta ei ole varmaa saiko vastanyökkäyksen. Kääntyy hevoseensa ja kiinnittää sitä eräitten työrattaiden pyörään. Herastuomari keräilee

heiniä harmaan edestä viedäkseen niitä Jaakkolan hevoselle, astelee pihan yli raskaasti ja alkaa vasta puolipihassa itsekseen kummastella mikä hänen tuli. Jokin aavistus, että Jaakkolalla on jotakin hyvin ikävää asiaa, leijailee hänen tuntopiirissään. Yht'äkkiä siinä kävellessään vanhus kuohahtaa ajatuksesta, että hänen mahdollisesti nyt vielä pitäisi panna nimensä johonkin paperiin, joka s i t o o . . . Mutta hänpä ei pane, ei vaikka miten tulisi toimeen! Kohta samassa ajattelee hän ikäänsä . . . 72 vuotta, eikä vielä mitään tietoa siitä, kuka tulee jatkamaan Penttilässä suvun hallintoa hänen ja emännän jälkeen. Laskee vuosiaan . . . Mielessä välähtää Maijan ja Mikin Jaskan puuhat. Vanhastaan tuttu, epämääräinen mieliala valtaa, ja vanha mies kyselee samassa itseltään: onko se niin paha kuin miksi emäntä sen ottaa? Köyhä, mutta hyvä mies! Lähestyessään Jaakkolaa vilahtaa taasen mieleen painostavana: kuinka lie Loviisan laita? Sitten pikku-Antin kuoleman oli hänellä ollut toisinaan hieman omituisia hetkiä, aivan kuin ei olisi ollut täydellä järjellä.

Heitettyään heinäsylillisen hevoselle kävi herastuomari kättelemään ja kysyi:

— Mitä sinä nyt tähän aikaan?

Mutta Jaakkolan silmät pakenevat. Ja lyöden tomua housuistaan, sanoo:

— Mennään sisään.

Äänessä on ontto sävy, jota Jaakkola koettaa silminnähtävällä ponnistuksella karaista. Herastuomari huomaa tuon ponnistuksen ja hänen sisässään liikahtaa, aivan kuin jotakin siellä pyrkisi kaatumaan. Häntä

alkaa oudosti viluttaa ... Tämäpä on kummallista, ehtii hän sekavuudessaan ajatella ja leuka tutisee. Kamalat aavistukset piirittävät aivan kuin painajaiset, mutta ei mikään niistä muodostu selväpiirteiseksi, kauttaaltaan käsitettäväksi. Loviisa taas on juonut? Joko nyt järki on mennyt? Joku hakee saatavaansa, pitää saada nimi ja rahaa ...

Toinen kiusaava mielikuva jo haahmoittuu, kun toinenkin vielä puolihämärissä usvissa oljentelee ... Kaiken pohjalta tuntuu vain syvä turvattomuudentunne selvästi tajuttavana ja pelottavana.

Herastuomari ei kysy mitään. Hän kysyisi, jos tuntisi itsessään voimaa uhmata elämänvastuksia, kuten ennen nuorena, mutta sitä voimaa ei ole. Tuntee vanhuutensa koko pohjattoman, avuttoman heikkouden niin syvästi, ettei löydä enää voimia auttaa itseäänkään enempää kuin muitakaan ... Sisässä on aivan kuin jotakin kaatumassa ... sitä täytyy pitää varoen pystyssä, kävellä miltei hengittämättä, ettei mikään särkyisi. Portaille noustessa tarttuu pylvääseen — jalkakin on tänään kummallisen raskas — sitten porstuan ovipieleen ... tuvan ovipieleen. Kummallista, kuinka hänen päätään huimaa ...

— Kas Antti! Mitä teillä nyt on tapahtunut, kun sinä näin? Me aioimme juuri lähteä kirkolle.

Emäntä pysähtyi pukemisessaan, katsoen odottavana Jaakkolaan, silmissä hänelläkin säikähtynyt ilme. Mutta Jaakkola sai melko rauhallisesti sanotuksi:

— Eipähän sieltä erikoista.

— Eihän lapsille ole mitään ... ?

— Ei.

— Onko Loviisa ... ?

— Ei Loviisankaan mikään ole, vaarille minulla vain ...

Emäntä huoahti helpotuksesta ja jatkoi pukemistaan:

— Minä jo pelkäsin ...

Siihen sekin katkesi. Emäntä ei sanonut, mitä hän pelkäsi. Väki oli juuri päässyt aamiaispöydästä ja hajousi tahoilleen. Herastuomari ja Antti menivät peräkamariin.

— — —

Kun Jaakkola oli asiansa sanonut, jäi herastuomari naputtelemaan sormillaan hiljaa pöytään, katseli ensin lattiaan, sitten kattoon ja viimeksi suoraan Jaakkolan silmiin. Hiljaa, mutta syvällä ja selkeällä äänellä hän sanoi:

— Kunniani minä pidän viimeiseksi.

— Eihän tässä ... yritti Jaakkola selittää. Mutta herastuomari kielsi jyrkästi ja äänessä soinnahti taas miehuuden sävel:

— Ole vaiti!

Nyt nousi hän kepeästi seisomaan. Oli saanut tietää s e n, mutta tunsi voimainsa kestävän. Jaakkolan leuka vavahtelee, koko mies näyttää hyvin sairaalle ja kuluneelle. Raukka, — menee herastuomarin mieleen. Hän katsoo ylhäältä kumarassa istuvan Jaakkolan kasvoja ja pysähtyy hetkiseksi miettimään ajatusta: Loviisako vai tuo oli enemmän syyllinen? Mutta sitten selviää hänelle ajatus kaupasta, kaupasta yleensä ja

Jaakkolan erikseen, ja mieli kuohahtaa. Samalla juolahtaa mieleen jonkinlaisella ennustajaylpeydellä: minähän sitä alusta alkaen pelkäsin ja aavistin, mutta maailma oli toista mieltä! Hän oli jo kysäisemässä: kuka oli oikeassa? Mutta samalla vilahti hämäräperäisenä edestakaisin seulovain ajatusten kaaoksesta muita kirkkaampana: entäs Loviisa ja lapset? Heti rupesi hän muistelemaan, oliko kuinka hiljan nuhdellut Loviisaa ja mitä tämä oli sanonut? Mutta aivan pian voitti tällaiset tutkistelut Loviisan ja lasten turvaton hätä ... Isä, isoisä oli melkein jo kuulevinaan nälkäisten lastensa itkua ja veri syöksi hänen päähänsä. Niin monta kertaa oli heidän tuvassaan köyhinä vuosina omankyläinen ja kulkijaperhe nälästä itkenyt, saanut kyllikseen ja uinahtanut siunaten ... Silloin oli mistä avun osoitti, mutta nyt oli voimaton, kun oma lapsi ... Mielessä vilahtaa: Antti-raukan Jumala kuitenkin otti pois. Samalla kun ajatuksissa muodostuu jonkinlainen kiitos Jumalalle siitä, että otti Antti-raukan pois, samalla tempaa voimakas ajatus: täytyy lähteä katsomaan Loviisaa ja lapsia ... minä olen kuitenkin i s ä ... Syvä miehuudentunne kuohauttaa silmänurkkaan suuren kyynelhelmen: i s ä ! Kaikkien näiden isä ja turva, josta kaikki riippuu ... Hetkiseksi täyttyy mieli hellästä ja syvästä miehuudentunnosta.

Emäntä tuli kamariin ja huomasi kumpaisenkin avuttoman tuijottelun. Herastuomari nosti silmänsä ja katsoi syvään ja pitkään vaimoaan, aivan kuin olisi tahtonut tähän katseeseen sulkea koko elämänsä loppusumman. Sanoiksi muodostui:

— Tässä ovat asiat huonosti.

Emäntä alkoi vapista ja kysyi sanaa venyttäen:

— No-oh?

Herastuomari ravisti itseään aivan kuin siten kutsuakseen esiin alastoman totuuden:

— Niin ... mitäpä se peittelemisestä ... tämän täytyy tehdä konkurssi.

Hiljaa kähisten tuli emännältä:

— Kon-kurs-si!

Herastuomari livahti ovesta tuvan puolelle ja emäntä painui istumaan vaatearkulle käsiänsä puserrellen ja kauhun ilme kasvoilla.

— Ja kuinka m e i d ä n ? Paljostako meidän ollaan takaamassa? kähisi emäntä, yhä kauhunilme silmissä. Vihdoin Jaakkola selitti:

— Sitä vartenhan minä tulin.

— Mitä varten?

— Että puhua siitä.

— Niin mutta kuinka paljon? Voimmeko me sitä maksaa?

Jaakkola vaikeni, mutta emännän levottomuus kasvoi yhä:

— Herra Jumala ... armahda! Voimmeko me sen edes maksaa? Jääkö meille mitään? Ja lävistäen Jaakkolaa läpitunkevin katsein hän katkonaisin sanoin jatkoi:

— M e n e e k ö P e n t t i l ä ?

Emäntä jäi henkeä pidättäen odottamaan.

Jaakkola painoi kasvot käsiinsä, olkapäät nytkähtelivät. Mies itki. Emännältä kuohahti kipeä parahdus, aivan kuin olisi kiskottu jäsentä ruumiista. Jaakkola

koetti nyt puhua. Samassa tuli Maija ja kyseli hämmästyneenä:

— Mikä äidin ... mikä täällä?

Emäntä alkoi purkaa katkeraa syyttelysarjaa. Hän oli kohta, kun se kauppa aloitettiin, pelännyt että siinä hävitään ja varoittanut. (Oikeastaan oli vain herastuomari puhunut näitä aavistuksiaan ja peläten varoittanut, mutta emäntä oli ollut toista mieltä. Mutta nyt tuntui siltä, aivan kuin hän itse olisi aavistanut ja pelännyt.) On eletty komeasti ja juotu ja juovuksissa kauppoja tehty ja taattu. Nyt saadaan kaikin lähteä maantielle, kerjuulle ja Penttilä menee vieraalle ja ...

Maija kuunteli ääneti äitinsä puoliäänistä vaikerrusta, ja hänen levottomuutensa kasvoi. Tyttö oli kuitenkin jo siinä määrin tottunut äitinsä silloin tällöin puhkeaviin purkauksiin, ettei otaksunut vielä kaikkein pahinta. Jaakkola tuijotti lattiaan eikä yrittänytkään keskeyttää anoppia. Jos milloin, tuntui se nyt asialliselta. Syyllisyydentunto sanoi aina: se on tosi. Vähitellen pääsi Maija kuitenkin tolkulle siitä, että kysymys oli vararikosta, mutta käsitti sen koskevan vain Jaakkolaa. Se pusersi itkun sisaren vuoksi. Mutta sitten, kun äiti sanoi että *tämäkin koti* oli vaarassa, iski Maijaankin pelästys. Aivan hillittömänä yritti hänen itkunsa jo niin korkeaääniseksi, että Jaakkola tarttui käsiranteeseen ja sanoi:

— Älä nyt Maija, sinä ... katsohan, sitä vartenhan minä tulin, että se estettäisiin.

— Millä lailla?

Molemmat naiset asettuivat kuuntelemaan.

Jaakkola selitti tulleensa siinä tarkoituksessa, että koetettaisiin pelastaa Penttilä. Se voisi tapahtua sillä tavalla, että Penttilä myydään hyvissä ajoin ennen kuin hän ilmoittautuu konkurssiin, mutta että talo asiallisesti pysyy kuitenkin nykyisen suvun hallussa. Se tahtoo sanoa: herastuomarin ja emännän on luovutettava keinotekoisilla kaupoilla kaikki omaisuutensa, ettei siitä saada mitään takausvelkoihin. Ellei sitä tehdä, jäämme kaikin puti puhtaiksi, ei jää mitään. Hän, Jaakkola, ei ollenkaan säälisi velkojiansa. Suurin on eräs kaupungin porvari, joka monikertaan on häneltä nämä summat voittoina kiskonut ja monilta ihmisiltä vääräillyt. Toinen taas on köyhinä vuosina rikastunut köyhäin ihmisten nälällä. Häntä ei oma onnettomuutensa enää niin painaisikaan, sillä hän on päättänyt lähteä Amerikkaan heti kun näistä pääsee ja sieltä hän kyllä perheensä toimeentulosta huolehtii. Mutta hänen sydäntään painaa niin kuin kivi näiden vanhain ja Maijan ja Penttilän kohtalo.

— Kaikkiko minunkin osani menee? kysyi Maija keskeyttäen.

— Kaikki, sanoi Antti äreästi.

Maija purskahti uuteen itkuun.

Emäntä oli nähtävästi itsekseen mietiskellyt Jaakkolan ehdotusta ja kysyi nyt äänenpainolla, jonka ilman muuta saattoi käsittää tarkoittavan juuri *sitä*:

— Mutta eikö se sellainen olisi vääryyttä?

Jaakkola katsoi ensin, aivan kuin ymmärtämättä mistä oli kysymys, ravisteli hartioitaan ja virkkoi uhmaten:

— Vääryyttä! Se vääryyttä on jos Penttilä menee ja vielä mi- m i n u n tähteni! Hän tyrskähti ja lähti kävelemään, lopettaen sanottavansa vähän ajan kuluttua:

— Muusta viisi!

Emäntä oli kuunnellut huomattavan rauhallisena, kyynärpää pivossa, sormi poskella. Hän vastasi:

— Niin, mutta kun nimi on pantu takaukseen, eihän siitä pääse muulla kuin maksamalla? Hän tuijotti silmiin vävymiestä, joka kiihkeästi asteli edestakaisin pienen kamarin lattialla. Tässä vanhan vaimon katseessa oli omituisesti pyytävä, arka, ikäänkuin omasta epäilyksestään luopumaan valmistuva sävy. Jaakkola pysähtyi, suunnaten kuuntelunsa tupaa kohti.

— Eihän siellä vain? Hän raotti ovea ja katsoi tupaan. Mutta siellä ei ollut ketään.

— Tästä asiasta ei saa puhua, ei hengelläänkään vetää, hän sanoi ankarasti painaessaan oven hiljaa kiinni.

Emännän odottavista silmistä katosi toivo ja hän jatkoi valittaen:

— Minä sitä samaa epäilin.

— Ei se siltä v ä ä r i n ole, tässä tapauksessa, alkoi inttää Jaakkola, joka naisten avuttomuudesta sai vähitellen rohkeutta ajaa asiaansa. Ääni oli kuitenkin edelleen hätäytyneen luonnoton, siitä puuttui vakaumuksen varmuutta.

— Ja mitä isä sanoi? kysyi emäntä. Näki hyvin, että hän sulki tähän kysymykseen paljon: ei itsekään ollut varma, kummin päin olisi tahtonut miehensä päättäneen. Tytärkin kiinnitti kysyvän katseensa Jaakkolaan.

— Ei hän luvannut suostua.

Kumpainenkin nainen huoahti. Ensi silmänräpäyksessä näytti sille kuin siinä olisi ollut jotakin pettymyksen ilmausta, mutta vaikutelma muuttui aivan seuraavassa silmänräpäyksessä helpottuneemmaksi ja emäntä virkahti:

— Minä sen arvasin. Meidän isä ei ole ikänä ketään pettänyt.

— Ei ikänä! todisti tytär, heitti ylpeästi päätään ja hänen surunsa läpi heijasti ikään kuin voitollinen hymy. Aivan samassa tilanteessa välähti Maijalle: nyt ei enää ole olemassa hänen ja Jaskan välillä mitään esteitä! Valtava ilonvirta syöksähti keskelle surua. Hetkessä peitti se tulvahduksellaan kaiken muun. Vapaus omistaa hänet, jota rakasti, ui ylimpänä laineilla . . .

Jaakkola aloitti uudelleen, selittäen oman häviönsä syitä. K a i k e n perussyynä oli Valentin Koivunoksa, saatanallinen veijari, joka käänsi ihmisten silmät, lumosi ja puijasi — kaikki puhtaiksi! Jaakkola viehättyi kuvailemaan tämän kilpailijansa pettäjä- ja narraamiskyvyt niin erinomaisesti, että joka sanasta saattoi tuntea, kuinka syvästi suorasukainen, mutkaton mies oli tästä kilpailijansa ylivoimaisuudesta kärsinyt. Vihdoin vei Valentin häneltä Matti Vanhatalon. Ruuli on jo tullut niin kärsimättömäksi, että ei hänen kanssaan kukaan viitsi tulla kauppaa tekemään, hänen itsensä kanssa vielä vähemmän. Mikä siinä sitten auttaa! Nyt Jaakkola senkin vasta ilmoitti omaisille, että oli pari kertaa joutunut maksamaan suuria takausvelkoja eräitten kauppatuttavain puolesta, josta häviö sai alkunsa. Hän luuli

pääsevänsä kulkemaan, eikä sanonut herastuomarillekaan, mutta ei auttanut. Nyt ei häntä tule enää kukaan takaamaan, parhaat ystävät ja kestitoverit ovat vetäytyneet syrjään. Oli saanut kaupasta niin kyllikseen, että kun vain olisi jotenkin voinut pelastaa Penttilän, kaikki muu saisi mennä menojaan. Amerikasta hän kyllä j. n. e. Kunhan vain ukko saataisiin suostumaan siihen, ettei Penttilän häviö jäisi rikoksena painamaan hänen omaatuntoaan, kaikki muu kyllä järjestyisi.

Herastuomari tuli samalla sisään ja istahti pöydänpäähän varsinaiselle paikalleen. Kaikki katsoivat tulijaan vaieten. Hän kysyi Jaakkolaa tutkien:

— Kuinka Loviisa?

— Mitä?

— Tarkoitan: oletko sanonut jo Loviisalle?

— En, en ole, vastasi Jaakkola viivytellen, katseessa uusi levottomuus.

Kaikki neljä ajattelivat nyt samaa asiaa: jaksaako Loviisan järki kestää tämän.

Herastuomari naputti pöytää sormenpäillään ja saneli harvakseen, aivan kuin painaakseen joka sanan selkeänä ja peruuttamattomana vävyn ja näiden toistenkin mieliin:

— Mene nyt kotiin ja laita kaikki järjestykseen, luovuttaaksesi omaisuutesi velkojillesi. Kun asiat ovat näin, eikä mitään pelastusta ole ajateltavissa, ei puodinovea sovi enää avata. Laittavat muuten vielä vastaamaan. Minä koetan tulla puhumaan Loviisalle. Ja sitten koetan itse . . . myydä . . . (Tähän sana takertui ja naiset hyrähtivät, mutta vanhus karaisi itseään ja

sanoi loppuun) myydä Penttilän.

Vavahtelevat huulensa painoi Apraham Penttilä tiiviisti kiinni, aivan kuin ennen voimanpäivinä, ja jäi katselemaan vanhaa, itkevää vaimoansa.

X.

Muutamat ystävät, Pyydysmäen Erkki ja Ala-Pyydysmäki etumaisina, riensivät neuvottelemaan herastuomarin kanssa, eikö asioita nyt mitenkään voitaisi järjestää niin, ettei Penttilää tarvitsisi myydä. Mutta velka oli niin suuri, että parhaassakaan tapauksessa ei voinut jäädä paljon jäljelle; jos herastuomarille ja emännälle jäisi jonkinlainen eläke, olisi se parhainta, mitä näissä oloissa saattoi toivoa. Herastuomari selitti, ettei hän sellaista summaa enää kykene maksamaan. Mitä siis hyödyttää antautua sellaisen velkataakan alle, kun omista jälkeläisistä ei kuitenkaan näytä kukaan pystyvän taloa näin velkaantuneena ottamaan. Hän on nyt kiitollinen, jos saa pienen eläkkeen; he emännän kanssa rupeavat tekemään elämän lopputiliä. Se taas käy köyhänä Latsaruksena paremmin kuin rikkaana talollisena.

Jo poikansa Iisakin kuolemasta saakka oli hän alituiseen kantanut sydämellään murhetta siitä, kuka perii Penttilän talon, kuka tulee siinä jatkamaan hänen jälkeensä. Nyt tapahtuikin näin. Maallinen suru on tullut iankaikkisen säädöksen mukaan turhaksi osoitetuksi, hän sanoi.

Samalla kosketeltiin Maijaa ja hänen mahdollista

naimisiin menoansa. Siihen herastuomari sanoi selkeästi, että jos Maija menee köyhän miehen kanssa naimisiin, niin ne eivät ainakaan pysty tässä hädässä taloa ottamaan. Se oli hyvin selvä asia, eihän Maijan sulhasella, Mikin Jaskalla, mitään ollut. Ukko kumminkin selitti, että jos Maija tahi muut perilliset joskus voivat ajatella talon sukuun takaisin ostamista, he voivat sen tehdä lain mukaan, joten ostajan nyt on parasta tehdä kauppansa sellaista mahdollisuutta silmällä pitäen.

Kerran neuvotteli Erkki tästä Jaskan kanssa. Nuori mies ei löytänyt kuitenkaan mitään keinoa voidakseen ryhtyä niin kalliin talon ostoon. Mutta hänellä olikin jo jonkin aikaa kimallellut mielessä eräs toinen suunnitelma: Amerikan kultakaivokset. Tähän aikaan rupesivat ne vetämään puoleensa yhä suurempaa huomiota. Kun tilanne Penttilässä nyt sai tällaisen käänteen, sai Amerikka-ajatus helposti Maijankin valtoihinsa ja tämä sopimus tulevan pariskunnan kesken kylmensi heidän harrastustaan Penttilään.

Aivan monia talonostajia ei ilmestynytkään, sillä Penttilää pidettiin hieman heikkotuotteisena. Tarjoukset pyrkivät niinikään olemaan niin alhaisia, että tarvittava summa hädin tuskin olisi saatu riittämään, ja verraten vaatimattomasta eläkkeestäkin joku vielä yritti tinkiä. Vihdoin ilmestyi Ylinenkin. Hänen rehentelevät puheensa loukkasivat siihen määrään herastuomaria, että kauan tältä puolen maltilla ja vaivalla ylläpidetty naapuruussuhde katkesi.

Erkki Pyydysmäki oli kaiken aikaa pitänyt talonkauppapuuhia tarkoin silmällä. Hän tunsi hyvin Penttilän tilukset. Uudenaikaisempaa työkurssia ja viljelystapoja käyttäen, sekä harkiten myymällä lankkuja, voisi talon maksaa kymmenessä vuodessa, laski Erkki.

Hänellä oli jo ylenemässä 4 poikaa ja 2 tyttöä. Kun se joukko kasvaa, käyvät Pyydysmäen maat liian pieniksi antaakseen kaikille työtä. Tähän täytyy siis pakostakin hankkia lisää maata, voidakseen lastensa työvoiman jo alunpitäen suunnitella heidän omaa parastaan tarkoittavaan työhön. Ellei niille hanki tilaa, menevät ne pois käsistä ja tuhlaavat nuoren työvoimansa mihin sattuu. Erkki ajatteli siis Penttilän ostoa yötä päivää sitten, kun herastuomari oli ilmoittanut järkähtämättömän päätöksensä myydä talon. Sanna oli ensin vastaan, peläten velkaa, mutta taipui myöhemmin. Sitä harkittiin kauan, jos Jaska ja Maija tulevat hyvinkin Amerikasta ja ottavat sitten talon, aiheuttaisiko se tappiota. Tultiin vihdoin siihen, ettei sekään este ollut ratkaiseva. Sitäpaitsi olivat molemmat herastuomarille ja emännälle sukua ja kiitollisuudenvelassa monesta avusta ja neuvosta. Erkki oli kaukaista sukua herastuomarin puolelta ja Sanna emännän puolelta. Tulisihan talo näin oikeastaan sukuun.

Ja sitten emäntä, omituisen lämpimän puuskan innostamana alkoi selittää monimutkaisia sukulaissuhteita. Hänet oli viime viikkojen painostava mielialä vanhentanut niin, että selkä oli köyristynyt, silmä himmentynyt ja ääni kadottanut kirkkautensa.

Talonkauppa syntyi. Herastuomari ja emäntä saivat kohtuullisen eläkkeen ja vapauden asua talossa kuolemaansa asti. Hinnasta jäi hieman yli takausvelko-

jen, sekä koko irtaimisto. Maijan ja Jaskan suhteet olivat tällä välin jo järjestyneet ja Amerikka-suunnitelma valmis. Sovittiin siitäkin, että he saisivat Penttilän 5 vuoden kuluessa erinäisillä ehdoilla, jos haluavat. Mutta nuorta paria kiihoitti jo siihen määrään Amerikka-kuume, että he tuskin ajattelivat tätä itse.

Elämä Penttilässä hieman vapautui raskaasta painajaisesta. Emännän ääni kulki jo taasen korkeammassa vireessä ja herastuomari jutteli mielellään elämänkokemuksiaan tämän rikasvaiheisen tapuksen valossa.

— Minusta tuntuu nyt, sanoi hän, naputtaen tutulla tavallaan sormillaan pöytään, ettei sydäntäni tällä kertaa paina rikos sukua ja varsinkin tytärtäni kohtaan enää samalla tavalla kuin näinä viikkoina. Minä olen tehnyt ihmisiä ja sukuani vastaan rikoksen siinä, että olen mennyt takaamaan sellaista toimintaa, jota sielussani aina pelkäsin ja vihasin. Se on nyt kostanut. Minä tunsin sydämessäni aina, että se tulee kerran ... varsinkin silloin, kun niitä olutpulloja tuolta vähätuvasta alettiin myydä, aavistin, että tämä ei lopu hyvään. Penttilän kunnia häväistiin ja tehtiin kuoleman rikos. Nyt olemme siitä saaneet.

Sitten hän jatkoi hiljemmin, vielä matalammalla äänellä:

— Niin menee maailman kunnia!

Hieman vaiettuaan hän lisäsi:

— Mutta minä olen elänyt!

Herastuomarin kirkastunut silmä säteili kuin auringonsäde syyspäivän sateen lomassa, jolloin hävitystä huokuva tuuli ja myrsky pidättää hieman henkeään ja

lehto hymyää syyskesäisessä väriloistossaan. Äänessä helähti suuri, eheä tunne. Vanhan miehen poski punertui. Syrjäinenkin saattoi huomata, että sielun läpi kulki muistojen mahtava saattue.

— Ja nyt on sinun vuorosi!

Herastuomari pyyhkäisi silmänurkkaansa.

— Minä olenkin jo vieras tälle ajalle ... sinä olet tutumpi. Muista kuitenkin aikanasi minun sanani: armahda köyhää ja tee kaikille oikein.

Hän jäi tämän jälkeen pitkäksi toviksi miettimään ja jatkoi sitten aivan uudesta ajatuksesta hiljaisella, nöyrällä äänellä:

— Jo silloin, kun poikani Iisakki murhattiin, ajattelin monta vuotta, että onkohan tässä meidän suvussa tehty jokin suuri rikos, jonka seuraukset Jumala nyt on katsonut hyväksi langettaa minun ja lasteni päälle? Siitä en ole selkoa saanut, sillä niin kauas taaksepäin kuin minä tiedän, on oltu tavallisia ihmisiä, aivan tavallisia. Mutta emännän suvun puolella on ollut juomareita ...

Hän jätti Erkille sanomatta sen, mitä tämän yhteydessä ajatteli ja josta yhtämyötään mieltään vaivasi, että: olisiko emännän suvun juoppous vaikuttanut sen, että vika uudistui Iisakissa ja Loviisassa ja Loviisan pienessä pojassa? Erkki tuossa tuntui nyt ilmeisesti hyvin läheiseltä, joskus lämmin tulvahdus sydämessä yritti kuiskata: se on Iisakki! Mutta tämä tuli aina samalla, kun painoi suvun lankeemus ... Jos olisikin voinut virkkaa, puhua tuskansa ... ehkä oli sit-

tenkin erehtynyt? Mutta kuka voisi sen selittää? Emäntä ei saisi tietää vivahdustakaan tästä tuskasta, sillä hän ei ollut syyllinen . . .

Tässä taasen tulvahti onnellisempi tunne:

— Merkillisesti olemme me sopineet . . . Ainahan sitä on nuorina ihmisten välillä ristiä, mutta kun välttää loukkaamasta toista v e r i i n asti, vihdoin oppii elämään ja pitämään . . . Ja ne kaksi tulevat yhdeksi lihaksi.

Erkki kuunteli ääneti jatkoa:

— On se merkillistä, kun ihminen joutuu näin arvostelemaan koko elämäänsä, miten vähiin kaikki kutistuu. Sinä olet vaeltanut 70 vuotta, aamusta iltaan, joka arkipäivä sitten kuin kynnelle kykenit, askaroinut ja tehnyt. Missä nyt on kaikki, mitä olet tehnyt? . . .

Hän katsoi Erkkiin, silmissä omituisen syvä tunne.

— Samalla kun katoaa elämä, katoaa tavarakin. Olen tässä monena päivänä ajatellut, kuinka ihmeelliseltä tämä kaikki nyt vasta näyttää: kun ihminen pitää niin kovasti kiinni tavarastaan ja vielä siitä, kuka perii. Sekin antaa vanhan elämälle ihanuutta. Ajatellessani että Penttilässä, oltuaan nyt meidän suvussa puolitoistasataa vuotta, piti juuri m i n u n olla sen viimeinen omistaja suvussa, tuntuu elämä niin kummalliselta ja arvoitukselliselta. Napuen sodassa entisen suvun viimeiset, kaksi poikaa, kaatuivat ja isäntä itse kuoli Rääsyrämäkän perällä sodan paossa. Ja sinä olet nyt uuden suvun ensimmäinen . . . Minussa päättyy toinen, sinusta alkaa toinen sukujakso . . . Tämä on niin kummallista. Ja näin oli p ä ä t e t t y jo silloin

kuin minun poikani Iisakki otettiin pois. Sinun sukusi on nyt lujaa ja vahvaa, niitä poikia oikein huvikseen katselee, niin lujia ja vahvoja ne ovat. Sellainen suku se pitääkin olla, joka maan perii ja joka kykenee taloa pitämään . . . Minusta tuntuu nyt iloiselta, että sinä olet minun sukuani, Jumala voi sinun suvussasi uudelleen siunata minunkin sukuni . . . Tällainen on ihminen . . .

Taas täytyi herastuomarin hienotunteisuudesta jättää ilmaisematta muuan monia tuskia tuottanut ajatus: oliko hänen oma poikansa, Iisakki, niin perinyt äitinsä suvun viinaheikkouden, ettei siitä olisi eläenkään tullut Penttilän talon pitäjää? Jumala sen tietää . . .

— Minä olen nyt tyhjä mies, hän sanoi, ja minä voin sanoa kuin Pyhän Raamatun mies, Job, että alastonna olen minä tullut äitini kohdusta ja alasti pitää minun sinne jälleen menemän. Äsken oli minulla tavaraa ja minä murehdin: kuka sen perii? Nyt ei minulla ole tavaraa, eikä myöskään yhtään murhetta. Tämä täytyy olla Jumalan ihmeellisiä johdatuksia. Herra antoi ja Herra otti: Herran nimi olkoon kiitetty!

Hän kohotti hymyäviä silmiään:

— Uskoinhan minä kyllä Jumalaan, mutta minä olin Penttilän isäntä, eikä Jumalalla ollut minulle jälkeläistä. Nyt voin ajatella sitä, kuinka hyvä Jumala johdattaa ihmisten mielet kuin vesiojat: Penttilällä on ollut minulle arvoa niin kauan kuin olen elänyt, mutta kun menen iäisyyteen, ei Penttilällä enää ole yhtään mitään arvoa! Jumala on tämän nyt valaissut ja ottanut minulta rikkaan miehen surun.

— Sinulle on Penttilä arvokas ja Jumala on varmaan sen hyväksi katsonut ... Minusta tuntuu kuin Herra vasta nyt olisi ruvennut puhumaan kanssani tulevaisuudesta ... aivan kuin minulla olisivat jo syntymässä uudet talonkaupat siellä iankaikkisuudessa ... Eikä hinnastakaan ole riitaa; minä otan aivan velaksi ...

Sillä hetkellä alkoi tuvasta kuulua emännän viikkoja vaiennut ääni, aluksi arkaillen, mutta yhä vahvistuen:

»Sun haltuus, rakas Isäni,
Mä aina annan itseni,
Mun sielun, ruumiin, tavaran,
Ne ota, Herra, vastahan!»

— — —

Heti kun ensimmäiset, värähtelevät sävelet alkoivat kuulua, pysähtyi herastuomarin puhelu ja sormet kävivät ristiin.

Liikutettuna seurasi Pyydysmäki kahden vanhan ihmisen elämäntiliä, jonka mies oli juuri erikoiskohdissaan esitellyt ja vaimo, aivan kuin yhteisestä sopimuksesta, veti siihen loppusumman. —

Kun Erkki kahvit juotuaan meni ja vanhukset jäivät kahden kesken, virkahti herastuomari eloisasti:

— Kummallista ... havaitsitko sinä, kuinka tuo Erkki on poikamme Iisakin näköinen?

Ihmetyksen ilme kasvoilla tirkisteli hän kysyvänä silmiin vanhaa puolisoaan, joka naurahtaen nyökäytti päätään: hänkin oli huomannut sen.
